

TAMPEREEN YLIOPISTO

**Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen ja sukupuolen
määritelmät kasvattajayhteisöissä**

Kasvatustieteiden yksikkö

Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma

HENNI PÖYRY

Elokuu 2014

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden yksikkö, Elinikäisen oppimisen ja kasvatuksen koulutus

PÖYRY HENNI: Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen ja sukupuolen määritelmät kasvattajayhteisöissä

Kasvatustieteiden pro gradu –tutkielma, 81 sivua, 3 liitesivua

Elokuu 2014

Tutkimuksessa tarkastellaan sukupuolen ja tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen teemoja varhaiskasvatuksessa, päiväkotien kasvattajatiimien näkökulmasta. Päiväkotimaailmaan sijoittuvia tutkimuksia sukupuolen ja tasa-arvon tematiikasta on tehty jonkun verran aikaisemmin ja niissä on todettu että sukupuolet kohdataan päiväkodin arjessa eriarvoisesti.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, kohtaavatko varhaiskasvatuksen pohjalla oleva kasvatustietoisuus ja päiväkodin kasvattajatodellisuus toisensa päiväkodin kasvattajatiimeissä. Painopiste tutkimuksessa on tarkastella tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen ja sukupuolen teemoja varhaiskasvatuksen tiimikontekstissa, sillä päiväkodeissa toteutettavaa varhaiskasvatusta luodaan ja toteutetaan moniammatillisissa kasvattajayhteisöissä. Kasvattajayhteisön toiminnan tulisi perustua jaetuille tulkinnoille kasvatuksen päämäärästä ja ihmiskäsityksestä.

Tutkimus on kasvatustieteellinen tutkimus johon poimittu aineksia myös sukupuolitietoisesta tavasta tarkastella kasvatusta. Tutkimuksen tutkimusmenetelminä ovat teemahaastattelu ja sisällönanalyysi. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys pohjaa kasvatustietoisuuden, sukupuolen ja tasa-arvon sekä kasvatustodellisuuden eri osa-alueisiin. Tutkimuksessa selvitetään millaisia tulkintoja tasa-arvoinen varhaiskasvatus ja sen toteutuminen saavat päiväkotien kasvattajatiimeissä.. Tutkimuksessa myös tuodaan esiin kasvattajatiimien jäsenten määritelmät sukupuolesta ja sukupuoleen kohdistuvista oletuksista päiväkodin arjessa.

Tutkimus tuo esiin, kuinka varhaiskasvatuksen käytännön tasolla on haasteena sovittaa yhteen yhtäältä varhaiskasvatusta sääntelevissä asiakirjoissa määriteltä arvomaailma sekä kasvattajien omat, kenties piilossakin olevat arvot ja normit jotka joko tietoisesti tai tiedostamatta ohjaavat kasvattajan toimintaa.

Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen lähtökohtana tulisi olla kasvattajan tietoisuus omista käsityksistään ja arvoistaan jotka ohjaavat kasvatustoimintaa. Sukupuolen ja tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen teemat tulisi saattaa myös koko kasvattajatiimin keskustelunkohteeksi, jotta varhaiskasvatuksen tasa-arvoiseen kohteluun perustuva ajatus toteutuisi kasvattajatiimeissä.

Avainsanat: varhaiskasvatus, kasvatustodellisuus, kasvatustietoisuus, sukupuoli, tasa-arvoinen varhaiskasvatus, sukupuolisensitiivisyys, sukupuolineutraali kasvatus

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	5
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	8
2.1 Varhaiskasvatus ja kasvattajatietoisuus	8
2.1.1 Varhaiskasvatus	8
2.1.2 Kasvattaja	9
2.1.3 Kasvatustietoisuus	10
2.2 Sukupuoli ja tasa-arvo	12
2.2.1 Sukupuoli	12
2.2.2 Tasa-arvo	15
2.2.3 Tasa-arvoinen varhaiskasvatus	17
2.2.4 Sukupuolineutraali kasvatus	19
2.2.5 Sukupuolisensitiivisyys	20
2.3 Kasvatustodellisuus päiväkotikontekstissa	21
2.3.1 Kasvatus päiväkodin arjessa	21
2.3.2 Moniammatillinen kasvattajayhteisö	22
2.3.3 Lasten sukupuolittunut arki	24
2.4 Aikaisempaa tutkimusta	25
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	29
3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusongelmat	29
3.2 Metodologia	30
3.3 Aineistonkeruu	32
3.4 Tutkimusaineisto	33
3.5 Aineiston analyysi	35
4 LÖYDÖKSET	37
4.1. Taustaa löydöksilleni	37
4.2 Kasvattajayhteisöt eli kasvattajatiimit	37
4.3 Tasa-arvoinen varhaiskasvatus	38
4.4 Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutuminen	41
4.4. Tulkinnat tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta ja sen toteutumisesta kasvattajayhteisöissä	44
4.5. Sukupuolen määritelmät	46
4.6 Sukupuolen määritelmät kasvattajayhteisöissä	49

4.7 Sukupuoleen kohdistuvat oletukset kasvattajayhteisöissä.....	51
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	61
5.1 Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen määritelmät kasvattajatiimeissä	63
5.2 Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutuminen kasvattajatiimeissä.....	64
5.3 Sukupuolen määritelmät kasvattajatiimeissä	64
5.4 Sukupuoliin kohdistuvat oletukset ja odotukset kasvattajatiimeissä.....	65
5.5 Tutkimuksen suhteessa aikaisempaan tutkimukseen.....	66
6 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA.....	73
6.1 Tutkimuksen merkitys ja hyödynnettävyys.....	73
6.2 Tutkimusmetodologian arviointia.....	74
6.3 Jatkotutkimuskohteita	75
LÄHTEET	76
LIITTEET	82

1 JOHDANTO

Suomalainen lapsi viettää suuren osan päivästään päivähoidossa, tyypillisemmin päiväkodissa. Varhaiskasvatuksen on todettu olevan tavoitteellista kasvatustoimintaa joka kohdistuu pieniin lapsiin. Tunnusmerkkinä varhaiskasvatukselle tulisi olla ammattitaitoinen ja lapset aidosti kohtaava henkilökunta. Marjatta Kalliala (2008) toteaa, kuinka puhuttaessa pienistä lapsista, puhutaan aina myös aikuisista, koska päiväkodin pienimmät ovat riippuvaisia aikuisista. Aikuisten teot myös jättävät jälkensä lapseen.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2005) ohjaavat valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen sisällöllistä toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2005) tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa, ohjata sisällöllistä kehittämistä ja luoda omalta osaltaan edellytyksiä varhaiskasvatuksen laadun kehittämiseksi yhdenmukaistamalla toiminnan järjestämisen perusteita. Sen tavoitteeksi on myös kirjattu varhaiskasvatushenkilöstön ammatillisen tietoisuuden lisääminen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2005, 5 - 8.) Suomalaisen varhaiskasvatuksen arvopohjan on kirjattu perustuvan keskeisiin kansainvälisiin lapsen oikeuksia määritteleviin sopimuksiin, kansallisiin säädöksiin ja muihin ohjaaviin asiakirjoihin. Lapsen oikeuksia koskevan Lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1991) arvoista keskeisin on lapsen ihmisarvo. Tämän lain keskeisenä tavoitteena on turvata inhimillistä kasvua ja kehitystä. Lapsen ihmisarvo kattaa neljä ulottuvuutta: syrjintäkiellon ja lasten tasa-arvoisen kohtelun vaatimuksen, lapsen edun, lapsen oikeuden elämään ja täysipainoiseen kehittymiseen sekä lapsen mielipiteen huomioon ottamisen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2005, 12.)

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2010) ohjaavat valtakunnallisesti esiopetuksen sisältöä, laatua ja paikallisten opetussuunnitelmien laatimista. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin on kirjattu esiopetuksen tehtäviksi tukea ja seurata fyysistä kasvua, psyykkistä, sosiaalista ja emotionaalista kehitystä sekä ennalta ehkäistä mahdollisesti ilmeneviä vaikeuksia. Lapsen kokemusmaailmaa tulee rikastuttaa ja häntä autetaan suuntautumaan uusiin kiinnostuksen kohteisiin. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin on kirjattu myös että esiopetuksessa on huomioitava myös sukupuolten erityistarpeet. Esiopetuksessa lapsille taataan tasavertaiset mahdollisuudet oppimiseen ja koulun aloittamiseen (Esiopetuksen perusteet 2010, 6-7.) Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin on kirjattu erääksi kasvatuksen arvoksi syrjintäkielto ja

lasten tasa-arvoisen kohtelun vaatimus. Tasa-arvoa sivutaan myös eri kieli- ja kulttuuritaustaisten varhaiskasvatusta käsiteltäessä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2005, 39) on kirjattu että vaikka sukupuolten asema vaihtelee eri kulttuureissa, suomalaisessa varhaiskasvatuksessa on lähtökohtana tyttöjen ja poikien välinen tasa-arvoisuus. Kasvatus on sidoksissa kulttuuriin ja yhteiskunnan jatkuvaan muutokseen jonka tulee osaltaan vaikuttaa varhaiskasvatuksen toteutuksen jatkuvaan arviointiin, tavoitteiden asettamiseen ja toteuttamiseen. Varhaiskasvatusta ohjaavat valtakunnallisesti lasten päivähoidon ja esiopetusta koskevat lait ja asetukset jotka määrittävät varhaiskasvatuksen ja siihen sisältyvän esiopetuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen sisältöä, laatua ja kuntien varhaiskasvatussuunnitelmien laatimista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 8-10.)

Päiväkodin arkea ja käytäntöjä koskevissa tutkimuksissa on todettu että sukupuoliin kohdistuu monin tavoin erilaista ja eriarvoistavaa kohtelua. On todettu, että lapsille muun muassa sallitaan erilaisia asioita sukupuolensa vuoksi ja lapsiin kohdistuvan erilaisia odotuksia sukupuolensa vuoksi. Näiden tutkimusten mukaan tyttöinä ja poikana oleminen koetaan siten erilaisiksi ja samanlaiseen käytökseen eri sukupuolilta voidaan suhtautua eri tavoin. Päiväkodissa myös pidetään yllä asettelua tytöistä ja pojista toisilleen vastakkaisina erilaisten käytäntöjen avulla. Tietynlaiset asiat kuten värit, luonne tai vaatetus on mielletty joko tytöille tai pojille kuuluviksi. Myös leikkivälineiden, kuten nukkejen tai autojen on nähty kuuluvan luontaisemmin tytöille tai pojille. Tutkimusten mukaan tyttöjä pidetään tyypillisesti kiltteinä ja hiljaisina ja tietynlaisen riehakkuuden katsotaan tulevan pojilta luonnostaan. Lapsia kohdellaan siis helposti päiväkodissa stereotyyppisesti ryhmänsä edustajina (mm. Vehviläinen 1982, Värtö 2000, Ylitapio-Mäntylä 2009)

Päivähoidossa vastuussa kasvatustoiminnasta ovat ammattitaitoiset varhaiskasvattajat. Kasvattajat välittävät toiminnassaan omia kasvatuskäsityksiään, arvojaan ja normejaan lapsille sekä tietoisesti että tiedostamatta. Nämä arvot ja normit ovat luonteeltaan sosiaalisia ja ne saattavat vaihdella eri yhteiskunnissa. Arvot ja normit ovat useasti niin syvälle juurtuneita että niitä ei välttämättä tunnisteta ja niitä voi olla vaikea ottaa esiin. Tasa-arvoista varhaiskasvatusta sivutaan varhaiskasvatusta ja esiopetusta ohjaavissa asiakirjoissa, mutta sitä ei ole määritelty yksityiskohtaisemmin. Lähtökohtana laadukkaalle varhaiskasvatukselle tulisi olla aikuisten ja lasten aito kohtaaminen päiväkodin arjessa. Varhaiskasvatus on perinteisesti nojannut lapsilähtöisyyteen ja lapsen yksilöllisyyden arvostamista on korostettu.

Tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta on viime aikoina alettu puhua entistä enemmän muun muassa

mediassa ja erilaisten hankkeiden myötä. Tasa-arvoon panostaminen päiväkotikontekstissa on ajankohtainen asia, mutta toistaiseksi päiväkodeilla ei ole velvollisuutta esimerkiksi tasa-arvosuunnitelman tekoon. Syksyllä 2013 löysin Aamulehdestä uutisen koskien Naisasialiitto Unionin hanketta ja siitä saatuja tutkimustuloksia jotka oli saatu videoimalla päiväkodin arkea. Myös tässä hankkeessa oli todettu eriarvoista kohtelua lapsiin kohdistuen. Omassa tutkimuksessani hyödynsin tätä uutista etukäteismateriaalina. Sukupuoli ja tasa-arvo kietoutuvat päiväkodin arjessa tiiviisti toisiinsa ja ne näyttäytyvät arjen tasolla. Sukupuoli- ja tasa-arvotematikkaa ei oman kokemukseni mukaan päiväkodin arjessa juuri käsitellä, osittain kenties siksi että niitä ei useinkaan tiedosteta.

Tämän tutkimuksen myötä halusin saattaa keskustelun ja pohdinnan kohteeksi tasa-arvon varhaiskasvatuskontekstissa. Tässä tutkimuksessa selvitän kasvattajien tulkintoja tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta ja sen toteutumisesta. Samaan aikaan tarkastelen myös millaisia määritelmiä sukupuolelle annetaan ja miten se näyttäytyy odotusten ja oletusten tasolla päiväkodin arjessa. Tarkastelen myös miten tasa-arvoinen varhaiskasvatus ja sukupuoli linkittyvät keskenään päiväkodin kasvattajatiimissä. Lapsen kohdistuvalla eriarvoistavalla kohtelulla voi olla häneen pitkäkestoisia seurauksia, mikäli lapsen mahdollisuuksia joihinkin toimintoihin rajataan jo pienenä.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Varhaiskasvatus ja kasvattajatietoisuus

2.1.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2005) on kirjattu varhaiskasvatuksen olevan pienten lasten elämänpiirissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Myös Kivioja, Koskenrouta ja Valpola (1991, 22) toteavat varhaiskasvatuksen olevan ennen kaikkea tavoitteellinen vuorovaikutustapahtuma, jossa pyritään 0- 6-vuotiaiden lasten kokonaispersoonallisuuden kehittämiseen. Yhteiskunnan järjestämä, valvoma ja tukema varhaiskasvatus koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuuksista. Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa, jossa lapsen omaehtoisella leikillä on keskeinen merkitys. Varhaiskasvatusta järjestetään valtakunnallisten linjausten mukaisesti varhaiskasvatuspalveluissa, joista keskeisimpiä ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatus. Myös esiopetus nähdään olennaisena osana varhaiskasvatusta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2005, 11.)

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (2010) on kirjattu esiopetuksen rakentuvan yhteiskunnan perusarvojen pohjalle. Esiopetuksen tehtäväksi on kirjattu lapsen kasvun edistäminen kohti ihmisyyttä ja eettisesti vastuukykyistä yhteiskunnan jäsenyyttä ohjaamalla häntä vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen ohjaamalla häntä vastuulliseen toimintaan ja yhteisesti hyväksytyjen sääntöjen noudattamiseen sekä toisten ihmisten arvostamiseen. Esiopetuksen keskeisenä tehtävänä on edistää lapsen suotuisia kasvu-, kehitys- ja oppimisedellytyksiä. Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus muodostavat lapsen kehityksen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden. Esiopetuksen järjestämisessä tulee siten ottaa huomioon toisaalta muun varhaiskasvatuksen, toisaalta perusopetuksen tavoitteet ja sisällöt. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2010, 6-7.)

Varhaiskasvatus on erilaisissa toimintaympäristöissä toteutuvaa, kouluikää edeltävää vuorovaikutuksellista, kasvatuksellista toimintaa aikuisten ja lasten välillä. Varhaiskasvatus toteutuu parhaimmillaan lapsen merkityksellisten elinympäristöjen välisenä

kasvatuskumppanuutena. Perheiden ja päivähoidon kasvatuskumppanuus on kirjattu myös lakiin lasten päivähoidosta. Lain mukaan yhtenä päivähoidon tehtävänä on perheiden kotikasvatuksen tukeminen. Haasteita kasvatuskumppanuuden toteutumiselle voivat asettaa vanhempien arvot, uskomukset ja elämämaailmat suhteessa päiväkodin kenties jo ikääntyneempien työntekijöiden vastaaviin. Kasvatus onkin aina sidoksissa vallitsevan kulttuurin perusolettamuksiin jotka kasvattajan on hyvä tiedostaa. (Karila & Nummenmaa, 2001, 15- 16, 27)

Varhaiskasvatusta ohjaa lapsilähtöisen toiminnan periaate jonka mukaan kasvattajan tulee kohdata lapsi yksilönä yksilöllisinä tarpeineen. Lapsilähtöisyyden perusajatuksena on kasvatuskäytäntöjen rakentaminen vastaamaan jokaisen lapsen yksilöllisiä tarpeita. Pyrkimyksenä on, että kasvatustilanteissa tavoitteet, menetelmät ja sisällöt lähtevät lapsesta. (Happo, 2006, 57; Järvinen, Laine & Hellman- Suominen 2009, 34). Karila ja Nummenmaa (2001, 19) kuvaavat tätä lapsen yksilönä kohtaamista lapsikeskeisenä kasvatuksena. Lapsilähtöinen toiminta nähdään kasvattajan herkkyytenä kohdata lapsi ja hänen yksilölliset tarpeensa. Kasvattajan toteuttaman varhaiskasvatustyön lähtökohtana toimivat lapsen tarpeet ja kiinnostuksen kohteet (Järvinen ym., 2009, 34). Karila ja Nummenmaa (2001, 19) esittävät että kasvatuksessa olennaista on tietoisuus lapsen kasvusta ja kehityksestä. Varhaiskasvatuksen keskeisenä voimavarana nähdään ammattitaitoinen henkilöstö. Laadukkaan varhaiskasvatuksen kannalta on olennaista että koko kasvattajayhteisöllä ja jokaisella yksittäisellä kasvattajalla on vahva ammatillinen osaaminen ja tietoisuus. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2005, 11.). Kasvattajan tulee nähdä lapsen kasvun ja kehittämisen tarpeet sekä lapselle merkitykselliset kokemukset sekä hyödyntää keräämiään tietoja kasvatuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. (Järvinen ym. 2009, 3)

2.1.2 Kasvattaja

Järvinen, Laine ja Hellman-Suominen (2009, 8–10, 18–19) kuvaavat kuinka jokaisella lapsella tulee olla oikeus tulla hyväksytyksi sellaisena kuin on- sen sijaan että olisi sellainen kuin hänen toivottaisiin olevan. Lapsi odottaa aikuiselta tukea omille tavoilleen, kyvyilleen ja yksilöllisyydelleen jolloin aikuisten tulisi antaa tilaa lapsen tärkeille asioille kuten mielikuvitukselle ja leikille. 2000- luvun lapsinäkemykseen kuuluu yksilöllisyyden kunnioittaminen ja yksilöiden välinen tasa-arvo. Aikuisen tulee arvostaa lapsen kiinnostuksen kohteita ja tarpeita sekä pyrkiä aidosti kuuntelemaan lasta ja hänen yksilöllisiä toiveitaan. Kasvattajia ovat Järvisen ym. (2009, 8 - 10, 18–19) mukaan paitsi lapsen vanhemmat, myös mm. päiväkodin henkilökunta jolla on siten

tavoitteellinen kasvatussuhde lapseen. Kasvattajan tehtävänä on luoda luottamusta ja turvallisuutta. Hyvä kasvattaja havainnoi lasta sekä tukee ja auttaa huomaamalla lapsen taidot ja vahvuudet ja antaa lapselle samalla onnistumisen kokemuksia.

Järvisen ym. (2009, 29) mukaan vaikka perhe onkin lapsen tärkein kasvuympäristö, myös perheen ulkopuolinen ympäristö vaikuttaa lapsen kasvuun ja elämään. Kasvattajan ihmiskäsitykset ohjaavat käytännön kasvatustoimintaa. Ihmiskäsitys määrittää, miten suhtaudumme toisiin, minkälaisina ihmisiä heitä pidämme tai miten arvioimme heidän tekojaan. Ihmiskäsityksemme ohjaa myös kasvatustoimintaa ja se vaikuttaa arvoihimme ja asenteisiin. (Järvinen ym., 2009, 19–21.) Hapon (2006, 50) mukaan kasvattajan ja opettajan työhön sitoutuminen edellyttää inhimillistä huolenpitoa. Voidaan puhua ammatillisesta velvollisuudesta johon arvot, tahto, sitoutuminen, tieto sekä huolenpitoa koskevat toiminnot ja niiden seuraamukset liittyvät. Yhteiskunnan arvomaailma vaikuttaa siihen, mihin kasvatuksessa pyritään ja millaista siitä tulee (Hytönen 1994, 11).

Siljander (2006, 42) jatkaa kasvatuksen ja arvojen suhteesta kuvaamalla kasvatusta sosialisointimuotona jossa tullakseen yhteiskunnan täysvaltaiseksi jäseneksi on kasvatettavan omaksuttava vallalla olevat sosiaaliset toimintatavat joihin liittyvät kiinteästi myös yhteisön arvot ja normit. Toisaalta Siljander (2006, 48–49) myös kuvaa kuinka kasvatuksen tehtävänä on tukea kasvatettavan yksilöllisen identiteetin muodostumista. Sitoutuminen olemassa oleviin arvo- ja normijärjestelmiin tai mukautuminen ympäristön tarjoamiin rooleihin ja rooliodotuksiin ei ole välttämätön päämäärä, vaan olennaista on pikemminkin kasvatettavan oma suhde joka rakentuu ympäröivän yhteiskunnan arvoihin ja toimintatapoihin. Voidaan tulkita että tiedostava kasvattaja voi siis tukea kasvatettavaa myös toimimaan toisin ja siten rikkomaan totuttuja toiminta- ja roolimalleja.

2.1.3 Kasvatustietoisuus

Happo (2006, 46 - 59) esittelee varhaiskasvatukseen liittyvän osaamisen koostuvan monista eri tekijöistä. Tietoinen kasvattaja osoittaa kasvatustaidoillaan olevansa selvillä kasvatuksen päämäärästä kokonaisuutena, ja hän tietää oman toimintansa motiivit. Varhaiskasvatukseen liittyvä osaaminen voidaan jakaa kasvatukseen, hoitoon ja huolenpitoon, pedagogiikkaan ja kasvatustietoisuuteen. (Happo, 2006, 46–59.) Siljanderin (2005, 25) mukaan kasvatustoimintaan liittyy toiminnan intentionaalisuus eli päämääräsuuntautuneisuus. Kasvatuksen katsotaan siten olevan tavoitteellista, tarkoituksellista ja tietoista toimintaa. Siljander esittelee Herbartin

pedagogisen kausaliteetin idean jossa kasvatusta on tämän periaatteen mukaisesti tarkoituksellista vaikuttamista kasvatettavana olevan lapsen/yksilön kasvu- ja sivistysprosessiin. Vaikka kasvatustoiminta on tavoitesuuntautunutta, on päämäärä kuitenkin jollakin tavalla avoin: emme voi ennakolta sanoa, mikä on toiminnan lopputulos. (Siljander, 2005, 25.)

Ammattikasvattajan tunnusmerkkinä voidaan pitää kasvatustietoisuutta. Kasvatustietoisuudella tarkoitetaan sitä, miten kasvattajan toiminta ja teot perustuvat ja pohjautuvat tietoihin tekoihin (Järvinen ym. 2008, 19–21). Hirsjärvi (1997, 60) jatkaa kasvatustietoisuuden määritelmää vielä kasvatustietoisuuteen liittyvillä velvollisuuksilla ja oikeuksilla. Kasvatustietoisuuden kehittymistä voidaan pitää jatkuvana prosessina, jossa näkyy kasvattajan oman toiminnan pohdinta, erittely ja arviointi. (Järvinen ym., 2009, 19–21.) Hirsjärvi (1997, 60) toteaa tiedostamisen olevan prosessi kun taas tietoisuus nähdään prosessin tuloksena.

Karila ja Nummenmaa (2001, 29–31) esittelevät kasvatusosaamiseen liittyviksi tekijöiksi kasvatukseen liittyvien uskomusten ja käsitysten tiedostamisen. Myös arvokeskustelut vanhempien ja koko työyhteisön kanssa ja kasvatuksellisten seurausten pohtiminen nähdään olennaisina. Yhtenä osatekijänä kasvatusosaamisessa nähdään myös tarkoituksenmukaisen oppimisympäristön muodostaminen, johon sisältyy myös lapsen kehityksen ja lapselle ominaisten toimintatapojen tunteminen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2005) mukaan kasvattajalta edellytetään sitoutuneisuutta, herkkyyttä ja kykyä reagoida lapsen tunteisiin ja tarpeisiin.

Kasvatustietoisuus on jaettavissa erilaisiin tietoisuuden osa-alueisiin joita ovat käsitykset kasvatuksen tavoitteista, keinoista ja tuloksista. Seuraavassa esitellään nämä osa-alueet yksityiskohtaisemmin. Käsitykset kasvatuksen tavoitteista ja arvopäämääristä liittyvät kiinteästi ihmiskäsitykseen ja kasvattajan arvostuksiin sekä elämänfilosofiaan. Kasvatuksessa käytettävien keinojen taustalla piilee tietoisuus kasvattajan käsityksestä oman toimintansa ja omien ratkaisujensa merkityksestä kasvatuksessa. Oman toiminnan tiedostamisen lisäksi kasvattajalla on käsityksiä myös ympäristön kasvuvirikkeiden laadusta ja merkityksestä. Kasvatukseen liittyvä tietoisuus kattaa kaikki kasvattajan käsitykset siitä, miten erilaiset teot, tilanteet, sisällöt ja materiaalit vaikuttavat kasvuun ja kehitykseen ohjaavina tekijöinä. Kolmas tietoisuuden taso kattaa käsitykset kasvu- ja kehitystapahtuman yleisistä lainmukaisuuksista ja ihmiskäsityksen. Eritellen se sisältää käsitykset kasvatuksen kohteena olevista yksilöistä, käsitykset ihmisen kasvun ja kehityksen yleisistä lainalaisuuksista ja käsitykset ihmisen ja erityisesti lapsen perusluonteisista, inhimillisyyttä kuvaavista piirteistä. (Hirsjärvi, 1997, 61–62.) Hytönen (1994, 12–13) täydentää

vielä ihmiskäsityksen merkitystä kasvatuksessa, korostaen sen aikasidonnaisuutta ja ympäröivän yhteiskunnan arvojen vaikutusta siihen.

Yksilön tietoisuusjärjestelmä ja hänen maailmankuvansa ovat toisiinsa kytkeytyviä ilmiöitä siten, että yksilön tietoisuus on maailmankuvaa heijastava. Kasvatustietoisuuden laatu ilmenee esimerkiksi kasvatusteoissa ja kasvatustoiminnassa. (Hirsjärvi, 1997, 60–61.) Tietoinen ja tavoitteellinen kasvatusta ja opetus merkitsevät siten kasvattajalle ja koko kasvattajayhteisölle aina tietynlaisten valintojen tekemistä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2005). Kun päivähoiton henkilöstö suunnittelee yhteistä toimintaa lasten kanssa ja kumppanuuteen pohjautuvaa yhteistyötä vanhempien kanssa, se joutuu suunnittelemaan samanaikaisesti sekä omaa työtään, että työnsä tuloksena syntyvää toimintaa. (Happo, 2006, 55.)

2.2 Sukupuoli ja tasa-arvo

2.2.1 Sukupuoli

Tutkimuksessani sukupuoli eri määritelmineen näyttäytyy olennaisena käsitteenä, sillä sukupuoli on läsnä arjessamme koko ajan sekä niin että tiedostamme sen, että myös piiloisesti. Sukupuoli paitsi jakaa meidät ryhmiin, myös oikeuttaa tietynlaiseen käytökseen, toisaalta sukupuoleen liitetään myös odotuksia ja ihanteita, muutamia esimerkkejä sukupuolen kytkeytymisestä arkeen mainitakseni. Puran auki sukupuolen monia tulkintoja seuraavassa, esitellen sukupuolen eri ulottuvuudet ja jaot.

Liljeström (1996, 113–115) esittelee Rubinin sex/gender- jaottelun joka jakaa sukupuolen karkeasti biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen. Rubinin jako on muodostunut keskeiseksi puhettavaksi feministisessä tutkimuksessa. Rubinin mukaan ”sex” on ihmisen ”biologinen” sukupuoli joka on nähtävillä heti syntymästä. Se kattaa miesten ja naisten anatomis-fysiologiset erot. Ylitapio-Mäntylä (2012a, 21) toteaa sukupuolen määrittelyn sen biologiaan pohjautuvien erojen olleen vallitseva määritelmä 1970-luvulle saakka, jolloin vasta alettiin puhua biologisen määritelmän lisäksi myös sosiaalisen sukupuolen käsitteestä (*gender*). Ylitapio-Mäntylä (2012c, 20) esittelee biologisen sukupuolen vaikutusta lapseen: lapsen sukupuoli määritellään syntymähetkellä biologisesti; biologinen määrittely jakaa sukupuolta vastakkaisiin määrittelyihin, mutta se myös tuottaa stereotyyppisiä oletuksia miehen ja naisen käyttäytymisestä, toiminnasta tai luonteenpiirteistä.

Liljeströmin (1996, 113–115) mukaan sosiaalinen sukupuoli *gender* tuottaa kuvaa biologisen

sukupuolen pohjalta, muun muassa kuvaa siitä millaisia biologisen sukupuolen edustajien tulisi olla (vallitsevat käsitykset miehistä ja naisista). Sosiaalinen sukupuoli viittaa siten sosiaalisiin, kulttuurisiin ja psykologisiin rakenteisiin, jotka tuotetaan biologisten erojen pohjalta. Sukupuolta ei kuitenkaan voida nähdä vain biologisena erona, vaan sen voi ymmärtää laajemmin myös sosiaalisina, kulttuurisina ja psykologisina eroina. Biologinen sukupuoli on yhteiskunnassa eräs kategorisoinnin väline, jonka avulla ihmisiä luokitellaan tytöiksi ja pojiksi sekä naisiksi ja miehiksi.

Leena-Maija Rossin (2010, 21) mukaan sukupuolen biologinen ja sosiaalinen ulottuvuus kietoutuvat siten yhteen, että ruumiille ja ruumiinosille annetaan kulttuurisesti tietynlaisia merkityksiä. Jo kun lapsi syntyy, häneen kohdistetaan erilaisia arvoja ja odotuksia juuri sukupuolensa vuoksi. Pienet lapset alkavat siten toistaa kuulemaansa puhetta sekä näkemäänsä toimintaa havainnoidessaan näitä ja siten sosiaalistuvat sukupuolensa normeihin ja odotuksiin. (Ylitapio-Mäntylä, 2012c, 15.) Kun sukupuoli ymmärretään roolina, nähdään että sosiaalinen sukupuoli opitaan kulttuuriin ja yhteiskuntaan sosiaalistumisen myötä. Sukupuoli ja sen mukainen käyttäytyminen eivät siten ole sisäsyntyistä luonnollisuutta, vaan tietynlaiseen, yhteiskunnassa vallitsevaan sukupuolijärjestelmään asettumisen tulosta. Toimiminen miehenä tai naisena on siten toimimista suhteessa sosiaalisesti ja kulttuurisesti muotoutuneisiin, sukupuolittuneisiin järjestyksiin ja normeihin sekä naisten ja miesten rooleihin ja identiteetteihin. (Liljeström, 1996, 115–120.) Kun sukupuoli ymmärretään roolina, kyse on olemisesta; meillä on sukupuoli tai olemme jotakin sukupuolta ja toimimme joko sukupuolemme mukaisesti tai sitä vastaan (Ojala, Palmu & Saarinen, 2009, 17).

Sukupuoliroolit ovat kaavamaisia käsityksiä tytöistä ja pojista sekä miehistä ja naisista. Roolit tulevat helposti näkyviin työelämässä jossa työt ovat jakautuneet naisten hoivatöihin ja miesten tekniikan alan töihin. Yhteisöt ovat luoneet sukupuolijärjestelmän joka perustuu sukupuolen biologiseen määrittelyyn. Sukupuolijärjestelmän avulla tuotetaan sukupuolen mukaisia jakoja ja rooleja. Sukupuoliroolijako on stereotyyppistä ajattelua jota sukupuolijärjestelmä ylläpitää. Tällaista ajattelua kutsutaan sukupuolistereotyyppiaksi; tytöistä ja pojista sekä miehistä ja naisista tehdään yleistettäviä oletuksia, miten he toimivat ja millaista heidän osaamisensa on. (Ylitapio-Mäntylä, 2012c, 23.) Yleinen tapa hahmottaa sukupuolia ja seksuaalisuuksia on tehdä se vastakkainasettelun kautta. Arjessa tämä näkyy tyttöjen ja poikien, miesten ja naisten asettaminen toisilleen vastakkaisiksi. (Rossi, 2010, 23.)

Judith Butler (2006, 25) esittelee teoksensa esipuheessa sukupuolen toistotekoina,

performatiivisena. Butlerin mukaan se, mitä me pidämme sukupuolen sisäisenä olemuksena, muodostetaankin itse asiassa toistotekojen sarjassa. Butler siis näkee sukupuolen rakennettuna ja rakennettavana, sukupuoli siis muodostuu tekojen kautta ympäröivässä yhteiskunnassa ja tällöin sukupuolta tuotetaan toistuvilla suorituksilla. Näitä suorituksia määrittelevät kulttuuriset käytännöt ja toimintasäännökset. (Butler, 2006, 25.) Ympäröivä yhteiskunta sääntelee voimakkaasti, millaisia tekoja nähdään mahdollisina tai ominaisina miehille tai naisille, mm. millaisena naiset ja miehet esitetään (vartalo, käytös, ym.) ja ylipäätään käsityksemme miehistä ja naisista sekä tytöistä ja pojista ovat kulttuurissamme muovautuneita ja siten kulttuurisidonnaisia. Todettakoon, että Butler antaa paljon painoarvoa ympäröivälle yhteiskunnalle ja sen arvoille, ihanteille ja normeille jotka ovat läsnä siinä kun rakennamme kuvaa tytöistä ja pojista, naisista ja miehistä.

Sukupuoliin liitetään usein maskuliinisuuden ja feminiinisuuden käsitteet. Maskuliinisuus ja feminiinisyys saavat erilaisia muotoja eri aikakausina ja niiden kautta ilmaistaan sitä mikä on tai on on perinteisesti ollut ominaista miehille tai naisille. Nainen ja mies määritellään usein viittaamalla niiden vastakohtaisuuteen, mies nähdään jonain mitä nainen ei ole ja päinvastoin. (Sipilä, 1998, 32.) Ylitapio-Mäntylä (2012c, 24–25) esittelee tekstissään kuinka esimerkiksi feminiinisuuden on perinteisesti liitetty hoiva ja maskuliinisuuden tekninen osaaminen. Lahelman (1992, 7) mukaan kuitenkin sekä miehillä että naisilla on sekä maskuliinisia että feminiinisiä piirteitä. Eri kulttuurit poikkeavat toisistaan siinä, mitkä piirteet on määritelty maskuliiniseksi ja feminiiniseksi, sekä mitkä tehtävät soveltuvat miehille ja mitkä naisille. (Lahelma, 1992, 7; Ylitapio-Mäntylä, 2012c, 24). Jokainen ihminen myös määrittelee omalla tavallaan naisellisuutta ja miehisyyttä (Ylitapio-Mäntylä, 2012c, 24).

On perusteltua kiinnittää huomiota arvojen, ihanteiden ja normien kulttuurisidonnaisuuteen esimerkiksi suomalaiselle yhteiskunnalle ovat tyypillisiä tietyt stereotyyppiset kuvat miehistä ja naisista. Sen sijaan jossakin toisessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa ovat mahdollisia toisenlaiset tavat olla ja toimia miehenä tai naisena. Lempiäisen (2003, 54) mukaan kulttuurinen sukupuoli on mukana paitsi puhetavoissa ja diskursseissa, myös muussa arkielämässä. Butler (2006, 32) esittelee ajatuksen normatiivisesta sukupuolesta, siitä millaiset sukupuolen käsitykset ovat hyväksyttäviä ja ”luonnollisia” millaiset eivät. Tietynlainen naiseus tai mieheys nähdään hänen mukaansa siten normatiivisena, normina ja ihannoitavana ja oletusarvoisena ja muunlaiset käsitykset nähdään marginaalisina ja siten poikkeavina. Myöskään Sipilän (1998, 32) mukaan sukupuolta ei voi määritellä tai kuvailla ilman että lausuisi samalla myös kannanoton siitä, millaista mieheyden tai naiseuden tulisi olla.

Ihmisen fyysistä olemusta tarkastelemalla ei kuitenkaan aina voi päätellä hänen sukupuoltaan. Biologiaan ja fyysisyyteen perustuvat sukupuolen määrittelyt eivät siten ole riittäviä. Fyysiset määritelmät eivät aina ole selkeitä vauvan syntymähetkellä. Kun syntyneen vauvan sukupuolta ei saada selville fyysistä sukupuolta määrittävistä ominaisuuksista, puhutaan intersukupuolisuudesta. Intersukupuolisen lapsen kehon sisäiset ja ulkoiset sukupuolielimet eivät ole selkeät. Suomessa syntyy vuosittain noin 20 intersukupuolista lasta. (Ylitapio-Mäntylä, 2012c, 20–21). Sipilä (1998, 36–38) pohtii biologisen ja sosiaalisen sukupuolen vastaavuutta keskenään. Sosiaalinen sukupuoli ei siten aina seuraa biologista sukupuolta, vaan ihminen voi kokea syntyneensä väärään ruumiiseen, kuten transsukupuolisilla joilla oma koettu sukupuoli ei vastaa alkuperäistä biologista sukupuolta.

2.2.2 Tasa-arvo

Hollin (2002, 13–15) mukaan tasa-arvon käsite ei ole selkeärajainen. Tasa-arvoon yhteiskunnallisena käsitteenä ja yhteiskunnallisena ihanteena liittyvät tasa-arvon eri muodot. Demokratia pohjaa oletukseen poliittisesta tasavertaisuudesta, kaikilla kansalaisilla tulisi olla samat oikeudet ja velvollisuudet. Tämän poliittisen tasa-arvon rinnalla ovat taloudellisen ja sosiaalisen tasa-arvon ajatukset joissa pyritään tasoittamaan tuloerot ja parantamaan naisten sosiaalisia oikeuksia. Kulttuurisen tasa-arvon ideana ovat yhtäläiset sivistykselliset ja kulttuuriset oikeudet ja oikeus oman kulttuurin vaalimiseen. (Holli, 2002, 15–16.)

Tässä tutkimuksessa paneudun tasa-arvon käsitteen myötä sukupuolten väliseen tasa-arvoon, jolla viitataan tasa-arvoon, oikeudenmukaiseksi katsottuun tai tavoiteltuun tilaan, jonka tulisi vallita miesten ja naisten välillä. Käsitykset siitä mitä tämän ihannetilän tulisi pitää sisällään, vaihtelevat kuitenkin suuresti riippuen ajasta, paikasta ja määrittäjästä käsin. (Holli, 2002, 16.) Käsitykset tasa-arvosta ja sen ihannetilasta ovatkin vahvasti kulttuurisidonnaisia. Kuusipalo (2002, 212) kuvaa kuinka sukupuolten välistä tasa-arvoa voidaan tulkita eri tavoin, painottaen joko sukupuolten samanlaisuutta tai erilaisuutta. Lakiin miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta on kirjattu että lain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Menetelmiksi miesten ja naisten väliseen tasa-arvoon on kirjattu muun muassa syrjinnän kieltäminen, työnantajan sekä oppilaitosten velvollisuudet edistää tasa-arvoa. (Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta)

Kuusipalo (2002, 212, 218–220) esittelee yleisen tulkinnan jonka mukaan tasa-arvoon päästään, kun

taataan kaikille yhtäläinen kohtelu (*equal treatment*) ja yhtäläiset mahdollisuudet (*equal opportunities*). Tämä perustuu sukupuolten samanlaisuus- ajatteluun eikä se siten ota huomioon persoonien erilaisuutta. Täten ihmiset ajatellaan sukupuolineutraalisti pikemminkin kansalaisina, ei yksilöinä. Yhtäläisyysajattelu on vallalla muun muassa edellä mainitun lain kohdalla. Kalalahti ja Varjo (2012, 41) kuvaavat oikeuksiin perustuvaa käsitystä tasa-arvosta käsitteellä konservatiivinen tasa-arvokäsitys josta esimerkkinä mainitaan muodollisesti yhtäläinen pääsy koulutukseen (*formal equality of opportunity*). Konservatiivisen tasa-arvokäsityksen rinnalla esitellään myös liberaali käsitys tasa-arvosta jossa yhdistyvät mahdollisuuksien tasa-arvon lisäksi ihanne oikeudenmukaisesta mahdollisuuksien tasa-arvosta (*fair equality of opportunity*), jolloin mm. koulutukseen osallistumisen mahdollisuudet taataan yhtäläisten mahdollisuuksien lisäksi, kiinnittäen lisäksi huomiota vaikeuksiin koskien erilaisia lähtökohtia. (Kalalahti ja Varjo, 2012, 41)

Kalalahti ja Varjo (2012, 40) esittelevät Oppenheimin (1968, 102–104) määritelmän jonka mukaan yksinkertaisimmillaan tasa-arvon ihanne tarkoittaa sellaista kohtelua, joka kaikkien tulisi saada tai jonka kaikki saavat. Samankaltaisuuden sijaan tasa-arvolla tavoitellaan samankaltaista kohtelua samojen moraalisten ja luonnollisten oikeuksien suhteen. Nämä oikeudet voivat kuitenkin eri aikoina erota toisistaan suhteen. Valitusta näkökulmasta riippuen kyse voi olla kaikille jaettavista, samanlaisista oikeuksista ja eduista tai spesifeistä yhteiskunnallisista ryhmistä, joita tasa-arvo rajataan koskemaan (esimerkiksi kansalaisuuden tai iän mukaan). Kuusipalo (2002, 217) käyttää tällaisesta johonkin ryhmään erityisesti kohdistuvasta toimenpiteestä ilmausta positiiviset erityistoimet, jolloin halutaan turvata jonkun vähemmistöryhmän oikeudet. Yhtäläisten oikeuksien ja mahdollisuuksien lisäksi kyse on niin sanotusta lopputuloksen tasa-arvosta – siitä, mitkä ovat naisten ja miesten todelliset toteutuneet olosuhteet. (Tasa-arvotiedon keskus, 2012).

Tasa-arvotiedon keskuksen (2012) määritelmän mukaan sukupuolten välisellä tasa-arvolla tarkoitetaan sitä, että ihmiset voivat kehittää kykyjään ja tehdä valintoja ilman sukupuolesta johtuvia tiukkoja rajoituksia. Sukupuolten välinen tasa-arvo ei myöskään Kuusipalon (2002, 218–220) mukaan tarkoita samanlaisuutta sukupuolten kohtelun suhteen, vaan naisten ja miesten erilaisten käyttäytymistapojen, pyrkimysten ja tarpeiden yhtäläistä arvostamista. Se merkitsee myös ymmärrystä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. Todellista tasa-arvoa lienee kuitenkin juuri yksilöiden moninaisuuden tunnustaminen kaiken kaikkiaan, miehiä ja naisia on erilaisia niin sukupuoli-identiteetiltään kuin muutenkin.

2.2.3 Tasa-arvoinen varhaiskasvatus

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan (2012) mukaan tasa-arvoinen varhaiskasvatus tarkoittaa samojen oikeuksien, velvollisuuksien ja mahdollisuuksien takaamista kaikille lapsille, sukupuolesta riippumatta. Päiväkodin varhaiskasvattajan osalta tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen tavoite heijastuisi omien työtapojen ja ajattelumallien pohtimisena uudesta näkökulmasta – kohdellaanko lapsia todella tasa-arvoisesti päiväkodissa ja mitä tasa-arvoinen kohtelu lopulta tarkoittaa. (Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, 2012). Havainnointi on tärkeää lapsen kasvun ja kehityksen arvioinnin kannalta. Tytön ja pojan näkeminen ja huomioiminen sekä toiminnan kunnioittaminen ovat varhaiskasvatuksen pedagoginen lähtökohta, myös silloin kun lapsi toimii vastoin sukupuoliodotuksia. Tasa-arvoista varhaiskasvatusta toteuttavan kasvattajan tulisi myös pohtia, tarjotaanko kaikille lapsille monipuolisesti mahdollisuuksia kehittää erilaisia taitoja ja voimavaroja. Tasa-arvoiseen varhaiskasvatukseen liittyy myös sukupuolen moninaisuuden tuntemus. (Ylitapio-Mäntylä, 2012e, 58–59.)

Tasa-arvotyöllä ja tasa-arvokasvatuksella varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan tasa-arvon tietoista edistämistä. Varhaiskasvatuksen tasa-arvoinen toiminta-ajatus on kirjattu toimintaa ohjaaviin suunnitelmiin, mutta miten nämä suunnitelmat näkyvät päiväkodin arjessa? Jokaisen lapsen huomioiminen on kuitenkin kirjattu varhaiskasvatussuunnitelman ja esiopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin muun muassa yksilöllisen ja tehostetun tuen tarpeen suunnittelun tarkeyttä korostamalla. (Ylitapio-Mäntylä, 2012e, 58–59) Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan (2012) mukaan ensimmäinen askel kohti päivähoitoyksikköjen tasa-arvotyötä on nostaa yhteiseen tarkasteluun millaisia sukupuolinormeja omassa työyhteisössä saatetaan ylläpitää paitsi toiminnan ja puheen tasolla, myös kunkin kasvattajan omien tiedostamattomien ajattelumallien kautta. Tulemalla tietoiseksi näistä asioista voi kasvattajayhteisö arvioida omaa toimintaansa ja pohtia tasa-arvoisempia toimintamalleja tulevaisuutta varten. Myös Ylitapio-Mäntylän (2012a, 9) mukaan tasa-arvokasvatus tulisi aloittaa jo varhaiskasvatuksessa, koska siten kasvattajat mahdollistavat lapsille pääsyn erilaisiin toimintoihin ilman että sukupuoli määrittää heidän osaamistaan sekä mahdollisuuksiaan oppia asioita.

Kaikille lapsille tulee antaa sukupuolestaan riippumatta yhtäläiset mahdollisuudet toimia, kasvaa ja oppia (Ylitapio-Mäntylä, 2012c, 27). Näiden yhtäläisten mahdollisuuksien luomiseksi Tasa-arvoasian neuvottelukunnan (2012) kasvattaja tarvitsee tukea tullakseen tietoiseksi omista, mahdollisesti lapsia epätasa-arvoistavista toimintamalleistaan. Tukea arjen työhön tarjoavat tiedon

lisääminen, oman työn pedagoginen dokumentointi, tasa-arvoa edistävät toimintasuunnitelmat ja työyhteisön jatkuva avoin keskustelu aiheesta. Sukupuolten tasa-arvoa edistettäessä ei pidä erehtyä pitämään sitä kertaluonteisesti suoritettavana asiana tai jo kerran saavutettuna etuna. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen ja ylläpitäminen vaatii asian sisällyttämistä varhaiskasvatusta ohjaaviin valtakunnallisiin, kunnallisiin ja työyksikkökohtaisiin ohjeistuksiin. (Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, 2012.)

Opetussuunnitelmien kirjaukset ovat lähtökohtia kasvattajien tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen perustuvalla opetus- ja kasvatustyölle. Ne toimivat siten suunnannäyttäjinä, joiden pohjalta tulee keskustella oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisesta varhaiskasvatustyössä. (Ylitapio-Mäntylä, 2012e, 57.) Tasa-arvotyö tarkoittaa siten myös jokaisen työntekijän osalta oman toiminnan jatkuvaa tarkastelua ja kehittämistä. Tietoisuus omien asenteiden vaikutuksesta toimintaan ja toisten ihmisten kohtaamiseen on jokaisen lasten kanssa työskentelevän velvollisuus, mutta myös mahdollisuus kehittää omaa työtään luovasta ja palkitsevasta näkökulmasta käsin. (Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, 2012.)

Ylitapio-Mäntylä (2012a, 19) toteaa, että tasa-arvoasioiden ja sukupuolittuneiden käytäntöjen esiin nostaminen varhaiskasvatuksessa ehkäisee erilaisuudesta johtuvaa kiusaamista ja luo toisia arvostavaa ja kunnioittavaa ilmapiiriä kasvatusyhteisöihin. Toisia ja erilaisuutta kunnioittavassa kasvatusyhteisössä vahvistetaan lapsen hyvinvointia ja tuetaan lapsen kasvua ja kehitystä kohti tasapainoista nuoruutta ja aikuisuutta. Tasa-arvoiseen varhaiskasvatukseen tulisi kiinnittää huomiota jo Lasten oikeuksien sopimuksen (1991) nojalla joka kieltää kaikenlaisen syrjinnän lapsen sukupuolen perusteella. Perusteena tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen puolesta myös hallituksen tasa-arvo-ohjelma (2012 - 2015) edellyttää, että sukupuolten tasa-arvoa edistävät toimet ja tavoitteet määritellään entistä kattavammin ja selkeämmin opetussuunnitelmissa, käsittäen myös varhaiskasvatuksen. Kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan tulee sisällyttää henkilöstön täydennyskoulutuksen osalta paitsi perustietojen takaaminen lasten tasa-arvoiseen kasvatukseen liittyen, myös tämän tietouden jatkuva päivittäminen, arviointi ja seuranta. Myös aiheeseen liittyvien koulutuspäivien rahoittaminen kuntien osalta on tärkeää. Näin luodaan perusta päivähoitoyksikköjen tasolla tapahtuvalle tasa-arvotyölle. (Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, 2012.)

2.2.4 Sukupuolineutraali kasvatus

Tutkittaessa sukupuolta ja käsityksiä sukupuolesta, kuten tässä tutkimuksessa, käsitepari sukupuolineutraalius ja sukupuolisensitiivisyys ovat olennaisia, koska puhuttaessa sukupuolesta puhutaan myös sukupuolten erilaisuudesta ja samanlaisuudesta. Seuraavassa paneudutaan ensin sukupuolineutraaliuden määritelmään. Kuusipalon (2002, 212) mukaan sukupuolineutraaliudessa on kyse sukupuolten samanlaisuutta painottavasta ajattelutavasta, jolloin sukupuolella ei ole tai sillä ei saisi olla väliä yhteiskunnassa. Suomalaisessa yhteiskunnassa pyritään muun muassa lakien avulla turvaamaan yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet sukupuolesta riippumatta. Miehet ja naiset nähdään siten pikemminkin androgyyneinä kansalaisina kuin sukupuolensa edustajina. (Kuusipalo, 2002, 212.) Tasa-arvotiedon keskuksen (2013) määritelmän mukaan sukupuolineutraalius (gender neutrality) on sitä, että sukupuolten välisiä eroja ei tunnisteta, eikä niiden merkityksiä ja vaikutuksia tunneta. Toisinaan sukupuolineutraalius on myös sitä, että miesten ja naisten eroja ja yhtäläisyyksiä ei osata huomioida.

Sukupuoli pysyy hyvin pitkälti piilossa myös päivähoidon ja peruskoulun virallisissa asiakirjoissa, jotka olennaisesti ohjaavat käytännön kasvatus- ja opetustyötä. Sukupuolineutraalius näyttäytyy siten kasvatus- ja opetustyön ihanteena, ainakin rivien välistä luettuna. Lahelman tutkimuksessa näyttäytyvät saman ilmiön eri tasot. Lahelma (1992, 54–55) kuvaa tutkimuksessaan kuinka peruskoulun opetussuunnitelma-asiakirjat näyttäytyvät näennäisen neutraaleina. Asiakirjat on kirjoitettu kuin sukupuolella ei olisi mitään merkitystä eikä sitä tulisi ottaa huomioon. Silloin kun eroja sukupuolten välillä kuitenkin esiintyy, niitä tyydytään vain kuvaamaan, sen sijaan että pohdittaisiin mistä ne johtuvat. Lahelma (1992, 55) esittää kuinka eräs väylä sukupuolineutraaliin koulutukseen peruskoulussa on esimerkiksi sukupuolesta riippumaton teknisen työn opetus.

Sukupuolineutraaliutta on se että sukupuoli jätetään kokonaan huomiotta, kuten toimintaa ohjaavien asiakirjojen kohdalla kävi ilmi. Sukupuolen puuttuminen voidaan siten tulkita pyrkimykseksi edistää tasa-arvoa siten, että vältetään erojen stereotyyppistä korostamista. Se voidaan myös tulkita asiakirjan laatijoiden näkemykseksi, että oppilaan sukupuolella ei ole merkitystä hänen kokemuksilleen. (Lahelma, 1992, 55.) Myös tarkasteltaessa varhaiskasvatusta ohjaavia asiakirjoja kuten Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita (2005) sekä Esiopetussuunnitelman perusteita leimaa sama neutraali sävy, joten yhteneväisyyksiä Lahelman tutkimustulosten kanssa löytyy.

Sukupuolineutraaliutta voidaan pitää myös tavoitetilana, jossa sukupuoliero ei johda erilaiseen

arvottamiseen ja sukupuolen mukaista eriarvoisuutta vahvistavat piirteet ovat poissa niin avoimesta kuin piilo-opetussuunnitelmastakin (Lahelma, 1992, 55). Tulkitsen Lahelman tarkoittavan tällä ajatustapaa jonka mukaan sukupuolesta ja sukupuolieroista puhuminen vain lisää eriarvoisuutta sukupuolten kesken, jolloin ajatellaan että kun sukupuolesta ei puhuta, tasa-arvo toteutuu. Kasvatuksessa sukupuolineutraali ajattelu johtaa sukupuolen huomiotta jättämiseen. Neutraali määrittäytyy siten tasaisuutena ja samankaltaisena toimintatapana henkilöiden eroista huolimatta. Tällöin lasten erot jäävät huomioimatta ja neutraali ajattelu estää näkemästä lasten erilaisuutta. Sukupuolineutraalius ei siten takaa tasa-arvoista kasvatusta, vaan voi estää kasvatuksen sukupuolittuneiden käytäntöjen huomaamisen ja huomioimisen. (Ylitapio-Mäntylä, 2012c, 25.) Voidaan pohtia, lisääkö samalla tavalla kohtelu tasa-arvoa kasvatettavien välillä, vai nähdäänkö kasvatettavat pikemminkin isona massana jota kohdellaan samalla tavalla, ottamatta huomioon yksilöllisiä eroja.

2.2.5 Sukupuolisensitiivisyys

Olennaisena käsitteenä tässä tutkimuksessa näyttäytyy sukupuolen käsitettä tarkasteltaessa sukupuolineutraaliuden rinnalla myös sukupuolisensitiivisyys. Sukupuolisensitiivisyydestä käytetään toisinaan kirjallisuudessa myös ilmausta sukupuolitietoisuus. Syrjäläinen ja Kujala (2010, 31) kuvaavat sukupuolisensitiivisyyden tarkoittavan sukupuolinäkökulman ottamista huomioon kaikessa toiminnassa. Sukupuolisensitiivisyys voidaan määritellä myös herkkyudeksi tunnistaa omassa toiminnassaan tiedostamattomia tekijöitä, jotka vaikuttavat suhtautumisessa miehiin ja naisiin. Omien uskomusten ja olettamusten tiedostaminen sekä tulkintojen arvioiminen ovat olennaisia sukupuolisensitiiviselle kasvattajalle. (Syrjäläinen ja Kujala, 2010, 31.)

Paumo (2012, 141–143, 148) kuvaa kuinka tietynlaiseen tyttöyteen ja poikuuteen ohjaaminen päivähoitossa rajaa todellisuudessa lapsen mahdollisuuksia itseilmaisuuksiin ja potentiaalisten kykyjen harjoittamiseen. Kyseenalaistaakseen omat totutut käsityksensä stereotyyppiset oletuksensa kasvattajan on ensin kuitenkin tultava tietoiseksi niistä. Sukupuolisensitiivisen ajattelun myötä tullaan tietoiseksi yhteiskunnassa vallitsevista sosiaalisista normeista ja kyseenalaistetaan niitä. Painopiste on tässä aikuisissa ja heidän ajattelutapansa muutoksessa. (Paumo 2012, 141–143, 148.) Sukupuolisensitiivisyys on myös taitoa havaita epätasa-arvoista kohtelua (Syrjäläinen ja Kujala, 2010, 31).

Sukupuolisensitiivisyys on taitoa tarkastella sukupuolta biologisuuden lisäksi myös sosiaalisen ja kulttuurisen määrittelyjen näkökulmista (Ylitapio-Mäntylä, 2012c, 26). Sukupuolisensitiivinen ajattelu pohjaa siten ajatukseen, että sukupuoli on muutakin kuin biologiaa (Syrjäläinen ja Kujala, 2010, 31). Sukupuolen ymmärtäminen laajemmin kuin biologisten erojen kautta saattaisi laajentaa kuvaa lapsista, kun tunnistettaisiin ja tunnustettaisiin erot paitsi sukupuolten välillä, myös erot sukupuolten sisällä.

Sukupuolisensitiivisyys näyttäytyy siten arjessa taitona huomata omien ja toisten kasvattajien sukupuolittuneita käytäntöjä. (Ylitapio-Mäntylä, 2012c, 26.) Esimerkkeinä päiväkodin sukupuolittuneista käytännöistä voisi mainita muun muassa kasvattajien erilaiset odotukset sukupuolille käyttäytymisen suhteen tai kasvattajan rajaamat leikkimahdollisuuden sukupuolen mukaan. Sukupuolisensitiivisesti orientoitunut kasvattaja sen sijaan tunnustaa ja hyväksyy sukupuolen moninaisuuden ja käsittää perinteiset sukupuoliroolit historiallisina, muuttuvaisina asioina. Parhaimmillaan sukupuolisensitiivisesti asennoitunut kasvattaja välittää lapselle herkkyyttä havaita tasa-arvoon liittyviä solmukohtia ja kykyä purkaa niitä. Edellytys sukupuolisensitiivisen kasvatustodellisuuden omaksumiseen on omista, mahdollisesti stereotyyppisistä kasvatustodellisuuden sukupuoliodotuksista tietoiseksi tuleminen ja näiden ajatusrakenteiden kyseenalaistaminen. (Naisasialiitto Unionin Kohti tasa-arvoista päiväkotia -hankkeen materiaali, 2014, 5.)

2.3 Kasvatustodellisuus päiväkotikontekstissa

2.3.1 Kasvatus päiväkodin arjessa

Päiväkodeista on muodostunut yksi nykypäivän merkittävistä lapsuuden kasvuympäristöistä – viettäähän suuri osa suomalaisista lapsista ainakin osan varhaislapsuutensa päivistä päiväkodissa. Päiväkodeissa vietetyn ajan laatu on siten merkityksellinen lapsen kehityksen, ihmiseksi kasvamisen ja myös vanhemmuuden kokemisen kannalta. (Karila ja Nummenmaa, 2001, 7.) Ojalan (1993, 239) mukaan päivähoidossa tapahtuvan kasvatustoiminnan kohdalla on korostettu pitkälti vertaisryhmän merkitystä lapsen persoonallisuuden muotoutumiselle. Päivähoidon tavoitteena on vastata lapsen yksilöllisiin tarpeisiin ja tunteisiin sekä tukea lapsen kasvamista ja hyvinvointia ryhmässä (Järvinen ym. 2008, 152). Voidaan kuitenkin pohtia, tuleeko jokainen lapsi aidosti kohdatuksi yksilönä päiväkodin suurissa lapsiryhmissä. Myös Ojala (1993, 240) on pohtinut suuren lapsiryhmän vaikutusta lapseen.

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus perustuu pitkälti kehityspsykologiseen näkemykseen lapsesta ja kehityksen tavoitteista. Yhteinen piirre kehityspsykologisissa teorioissa on se, että niissä kehitys kuvataan tyypillisesti vaihe vaiheelta etenevinä. (Ojala, 1993, 238) On syytä todeta, että kehityspsykologiset teorit antavat mainion kokonaiskuvan lapsen kehitysvaiheista, jotka lapset tyypillisesti käyvät läpi tietyssä iässä. Ylitapio-Mäntylän (2012c, 18) mukaan kehityksen seuraaminen korostuu erityisesti silloin, kun lapsi poikkeaa jollain tavalla niin sanotusta normaalista kasvusta. Voi kuitenkin olla vaarana, että pelkkä kehityspsykologisten teorioiden tuoma informaatio antaa turhan suppean kuvan lapsesta ja hänen kehityksestään.

Päiväkodissa tapahtuva kasvatustyö tulisi tunnistaa kasvatukselliseksi vuorovaikutukseksi jolla on tietyt tavoitteet (Järvinen ym. 2008, 124). Siljander (2005, 25) kuvaa kasvatuksen tyypillisesti tavoitteelliseksi, tarkoitukselliseksi ja tietoiseksi toiminnaksi. Toisinaan kasvattaja ei kuitenkaan tunnista toimintansa motiiveja tai ole tietoinen toiminnan tavoitteestakaan. Kasvattajan työtä ohjaavat kuitenkin voimakkaasti erilaiset mielipiteet ja arvot (Ylitapio-Mäntylä, 2012c, 18). Ojala (1993, 251–256) asettaa varhaiskasvattajan haasteeksi ensin oman ajattelutapansa tunnistamisen ja kuvaa kuinka vasta sen jälkeen kasvattaja voi kohdata lapsen aidosti. Ojala kuvaa tämän kasvatustietoisuuden kehittyvän oman toiminnan erittelyn ja pohdinnan kautta.

2.3.2 Moniammatillinen kasvattajayhteisö

Yksi päivähoidon laatuun vaikuttavista tekijöistä on kiistatta henkilöstön ammattitaito. Ei siten ole lainkaan yhdentekevää, millaista osaamista pienten lasten ja heidän perheidensä parissa työskentelevällä henkilöstöllä on sekä millä tavoin ja mihin suuntaan päiväkodeissa tehtävää työtä organisoidaan ja kehitetään. (Karila ja Nummenmaa, 2001, 7.)

Päiväkodeissa työskentelee useita eri ammattiryhmien edustajia joiden työhön vaaditaan siten eriasteinen tutkinto. Päiväkodissa lastenhoitajina työskentelevät ovat tyypillisimmin suorittaneet lähihoitajan eli sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinnon. Lastentarhanopettajan tehtävissä toimivat joko alemman korkeakoulututkinnon suorittaneet kasvatustieteen kandidaatit tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet sosionomit. Avustavissa tehtävissä toimivalla sen sijaan voi tyypillisesti olla esimerkiksi perhepäivähoitajan koulutus. Karilan ja Nummenmaan (2001, 40) mukaan nykypäivän moniammatillisessa päiväkotiyhteisössä työskenteleekin hyvin erilaisen koulutustaustan omaavia henkilöitä, joiden ammatillinen asiantuntijuus on varhaiskasvatuksen

näkökulmasta hyvin eri tavoin painottunutta: muun muassa lastentarhanopettajien koulutuksessa ja myös itse työssä painottuvat kasvatus- ja opetustyö sekä sen suunnittelu lastenhoitajien vastatessa päiväkodissa perushoidon tilanteista.

Kasvattajayhteisön jäsenet saattavat edustaa eri taustoja ja organisaatioita, mutta tietty yhteinen varhaiskasvatukseen liittyvä ydintehtävä yhdistää jäsenet yhteisöiksi. Yhteiseen toimintaan osallistumisen myötä varhaiskasvatuksen työntekijä omaksuu kasvatus- ja opetustoimintaa määrittävän tarkoituksen tai päämäärän, tulee tutuksi sen menetelmien kanssa ja hankkii tarvittavat taidot. Kasvattajayhteisön rinnalla käytän tässä tutkimuksessa myös varhaiskasvatuksessa vakiintunutta ilmausta kasvattajatiimi. Kasvattajatiimillä eli yhden päiväkotiryhmän henkilöstöllä on suuri määrä erilaista asiantuntijuutta joka onkin kiistatta tiimin vahvuus. (Kupila, 2012, 301, 305–307.)

On hyvä kuitenkin huomata, että tiimi on usein heterogeeninen myös ammatilliselta kokemukseltaan ja muodostuu sekä kokeneista että työelämään ehkä vasta siirtyvistä työntekijöistä. Ryhmässä on näin erilaista työkokemusta ja kokemustietoa. (Kupila, 2012, 301, 305–307.) Muodollisen koulutuksen myötä kerrytetyn tiedon ja osaamisen lisäksi työntekijöillä on paljon tietoa, taitoa ja osaamista, jonka he ovat hankkineet koulutuksen ulkopuolella (Karila & Nummenmaa 2001, 90). Kasvattajatiimin toimimisessa on siten kyse monien eri-ikäisten ja koulutustaustaisten työntekijöiden käsitysten, näkemysten ja arvojen sovittamisesta yhteen joka ei aina luullakseni suju kitkatta. Moniammatillisen osaamisen lähtökohtana tulisikin olla yhteisesti jaettu tulkinta toiminnan tavoitteista, arvoista sekä samansuuntainen ihmiskäsitys (Karila & Nummenmaa 2001, 104).

Kupilan (2012, 302 - 303) mukaan kasvatusyhteisössä jaetut kokemukset merkitsevät usein varhaiskasvatustyöhön liittyvien jaettujen merkitysten kehittymistä. Yhteiset, usein sanattomat merkitykset ja sopimukset vaikuttavat edelleen henkilökohtaisiin merkityksiin. Yksilölliset ajattelutavat juontavat näin juurensa yhteisöihin ja niiden käytäntöihin. Yksilöä tulee kuitenkin pitää yhteisöstään erillisenä, jotta hän kykenisi myös kyseenalaistamaan omaksumiaan sosiaalisia toimintatapoja, normeja ja arvoja. (Kupila, 2012, 302- 303. Voitaneen siis todeta, että sekä yhteisö että siinä toimivat yksilöt vaikuttavat toisiinsa muovaten ajattelumalleja ja normeja sekä ihanteita.

2.3.3 Lasten sukupuolittunut arki

Arjessa sukupuoli on yksi luokittelun peruste, kun lapsia tai aikuisia asetetaan erilaisiin järjestyksiin. Lapsen syntyessä kysymys hänen sukupuolestaan on keskeinen. (Ylitapio-Mäntylä, 2012c, 15.) Lapsia kasvatetaan heidän ruumiillisten ominaisuuksiensa vuoksi tyypillisesti joko tyttöinä tai poikina. Sukupuoli näkyy arjessa siten, lapset saavat sukupuolesta kertovan nimen, sukupuolesta kertovan henkilötunnuksen ja samalla juridisen sukupuolen. Lapsia kohdellaan tyttöinä tai poikina, mikä heijastuu siihen, miten heidät puetaan, miten heidät kohdataan vuorovaikutuksessa sekä millainen käyttäytyminen heille sallitaan ja mitä sen sijaan pidetään ongelmallisena. (Lehtonen, 2010, 91.) Sukupuoleen liittyvät määrittelyt, käsitykset ja mallit luodaan varhaislapsuudessa kotona, ystävien ja sukulaisten luona, päiväkodeissa, kerhoissa ja harrastuksissa. Ajatukset tytöistä ja pojista tietynlaisina ja sanonnat – kuten pojat ovat poikia – elävät arjen eri tilanteissa. Sukupuoli tuottaa oletuksen, millainen pojan tai tytön tulisi olla. (Ylitapio-Mäntylä, 2012c, 15)

Lehtosen (2010, 91) mukaan sukupuoliryhmittely ja tarve tunnustautua tytöksi tai pojaksi usein korostuu päiväkodissa ja alakoulussa. Näin tapahtuu varsinkin jos tyttöjä ja poikia ryhmitellään joko muodollisesti tai epämuodollisesti tyttö- ja poikaryhmiiksi. Päiväkodin työntekijät tai alakoulun opettajat saattavat myös asettaa tytöt ja pojat eri leikki- ja opetusryhmiin tai eri jonoihin odottamaan sisäänpääsyä. Myös yleistävä puhuttelu sukupuolesta yleistää tyttöjen toimivan yhdellä tavalla ja poikien toisella tavalla. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi tyttöjen mieltämistä ahkeriksi ja kilteiksi ja poikien rasavilleyden hyväksymistä. (Lehtonen, 2010, 91). Myös tietynlaiset toiminnot koetaan joko feminiinisiksi tai maskuliinisiksi (Värtö 2000) Tyypillistä on myös joidenkin oppiaineiden hahmottaminen sukupuolittuneina, esimerkiksi liikuntaa voidaan pitää pojille luontaisempana oppiaineena. (Lehtonen, 2010, 91.) Myös Vehviläinen (1974) sekä Lappalainen (2006) totesivat tutkimuksissaan pojilta edellytettävän enemmän fyysistä aktiivisuutta ja poikien saavan enemmän tilaa kuin tytöt, joiden toimintaa pyrittiin rajaamaan enemmän.

Pienet lapset alkavat toistaa kuulemaansa puhetta ja näkemäänsä toimintaa seuratessaan aikuisten, toisten lasten tai nuorten tekemisiä ja kuullessaan heidän sanomisiaan (Ylitapio-Mäntylä, 2012c, 15). Näin lapset oppivat pitämään sukupuolierottelua merkitsevänä ja monille lapsille tulee jossain vaiheessa lapsuutta tärkeäksi määritellä itsensä tytöksi tai pojaksi. Monet lapset oppivat myös pitämään sukupuolierottelua keskeisenä asiana vertaisryhmässä, vaikka heidän vanhempansa eivät välttämättä painostaisikaan tietynlaisen sukupuoliroolin omaksumiseen. (Lehtonen, 2010, 91.)

Sukupuolen perusteella monet asiat vaatteista leluihin ja satukirjoihin on jaettu niin sanotusti tyttöjen ja poikien tavaroihin. (Ylitapio-Mäntylä 2009, Ylitapio-Mäntylä 2012c, 15). Sukupuolittuneet käytännöt ovat juurtuneita perinteisiä käsityksiä koskien mm. miten tytön tai pojan tulisi toimia tai millainen hänen tulisi olla. (Outi Ylitapio - Mäntylä, 2012b, 9; 2012c, 15). Lapset jotka haastavat käytöksellään, leikeillään ja muilla valinnoillaan odotettua sukupuolta, kohtaavat vaihtelevaa kohtelua muiden lasten sekä aikuisten taholta (Lehtonen, 2010, 91). Tarkastelen lasten sukupuolittunutta arkea lisää kuvatessani seuraavaksi aikaisempia tutkimuksia.

2.4 Aikaisempaa tutkimusta

Sukupuoli- ja tasa-arvonäkökulmasta on tehty Suomessa vuosien saatossa jonkun verran tutkimusta josta esittelen seuraavassa keskeisimmät. Marja-Riitta Vehviläinen (1982) toteutti tasa-arvoasiain neuvottelukunnan tilaaman tutkimuksen joka on Suomen ensimmäinen tasa-arvonäkökulmasta tehty tutkimus. Se käsittelee 3-6-vuotiaiden lasten sukupuolirooleja päiväkodeissa sekä millä tavoilla lasten sukupuolirooleihin ja näitä koskeviin asenteisiin vaikutetaan päiväkodeissa. Vehviläinen toteutti tutkimuksensa havainnoimalla päiväkodin arkea. Vehviläinen (1982) tuo esiin miten muun muassa ulkoisilla puitteilla voidaan rajata sukupuolirooleja, esimerkiksi tarjoamalla rooliasuja vain jommallekummalle sukupuolelle tai tarjoamalla luettavaksi kirjoja jotka selvästi vahvistavat sukupuolistereotypioita.

Myös henkilökunnan koostuminen pelkästään naisista vahvistaa stereotyyppistä kuvaa naisesta kasvatustehtävän suorittajana. Päiväkodin ohjatussa toiminnassa sukupuolirooleja tuotettiin monin tavoin esimerkiksi ohjaamalla tytöt ja pojat erilaisiin toimintoihin, olettamalla pojilta enemmän fyysistä aktiivisuutta, laulujen ja leikkien sisältämät stereotyyppiset kuvat hillityistä tytöistä tai pojista sankareina. Vehviläisen tutkimuksesta käy ilmi myös poikien aggressiivisempi käytös ja tyttöjen suurempi taipumus moralisoida muita lapsia. (Vehviläinen 1982.) Oman tutkimukseni kannalta keskeistä Vehviläisen tutkimuksessa on nimenomaan sukupuoliroolien rakentaminen ja sukupuolirooleihin vaikuttaminen joko tiedostamatta tai tietoisesti.

Marja-Leena Haataja (1992) tarkasteli tasa-arvokasvatusprojektia neljässä päiväkodissa kolmen vuoden ajan. Projektin tavoitteet muodostuivat nykytoiminnan havainnoinnista, toiminnan kehittämisestä sekä kehittämisen arvioinnista. Projektin tavoitteena oli huomioida lapset tyttöinä ja poikina, rohkaisten heitä leikkimään muitakin kuin perinteisiä tyttöjen ja poikien leikkejä, toteaa

Haataja (1992) esipuheessaan. Tasa-arvokasvatusprojektin myötä haluttiin rohkaista tyttöjä leikkimään enemmän liikunta- urheilu- ja rakenteluleikkejä. Poikia haluttiin rohkaista leikkimään koti- ja nukkeleikkejä sekä askartelemaan.

Myös muussa päiväkodin toiminnassa pyrittiin sekoittamaan perinteisiä sukupuolirooleja esimerkiksi roolileikissä ja keskustelemaan vanhempien kanssa sukupuolten välisestä tasa-arvosta.(Haataja, 1992). Tärkeimpinä tuloksina kokeilussa oli aikuisten omien asenteiden muutos ja heidän tietoisuutensa kasvaminen. Tasa-arvokasvatusprojektin myötä kasvattajan näkivät oman toimintansa yhteyden suhteessa perinteisiin stereotypioihin. Haatajan tutkimuksessa tasa-arvon lisääminen nähtiin sekä yleisen tasa-arvon lisäämisen kautta että myös erikseen tytöille tai pojille muodostettujen tavoitteiden kautta. Erityisen kiinnostavaa oman tutkimukseni kannalta onkin millaisena tasa-arvon lisääminen Haatajan tutkimuksessa näyttäytyi.

Petteri Värtö (2000) esittelee väitöskirjansa keskeisenä tuloksena kuinka maskuliinisuuksia ja sukupuolta ylipäättään rakennetaan päiväkodissa perinteisen nainen-mies-dikotomian kautta. Värtö toteutti tutkimuksensa videoimalla päiväkodin arjen tilanteita. Värtö tuo esiin kuinka maskuliinisuus on kaikkien yksilöiden ominaisuus, vaikka sitä ei aina sellaisena nähtäisikään. Feminiinisyys nähdään jonain mitä maskuliinisuus ei ole: hiljaisuutena, passiivisuutena, siistiytenä ja sievänä. Värtö (2000, 37) toteaa kuinka tytön ja pojan samanlaiseen toimintaan suhtaudutaan eri tavalla. Sama toiminta saa siten erilaisen tulkinnan, toimijasta riippuen.

Värtö kuvaa myös kuinka tyttöjen ja poikien erilaisuutta pidetään yllä, sitä uusinnetaan ja tuotetaan jatkuvasti. (Värtö, 2000, 54). Myös ikä kytkeytyy suhteessa maskuliinisuuteen siten, että pienelle pojalle feminiinisyys on sallitumpaa kuin isolle (2000, 63). Leikkitilatkin on usein jaettu päiväkodissa siten, että feminiinisille leikeille on vähemmän tilaa (Värtö, 2000, 131). Keskeisenä antina Värön tutkimuksesta peilaten omaan tutkimukseeni näyttäytyy feminiinisuuden ja maskuliinisuuden rakentuminen ja sukupuolen rakentaminen päiväkodin arjessa. Tyttöihin ja poikiin kohdistuu myös erilaisia odotuksia toimijoina.

Sirpa Lappalainen (2006) tarkastelee väitöskirjassaan kansallisuuden, etnisyyden ja sukupuolen kytkeytymistä toisiinsa lasten välisissä suhteissa ja esiopetuksen käytännöissä. Lappalainen havainnoi päiväkodin arkea, haastatteli henkilökuntaa ja vanhempia sekä tutustui kirjallisiin dokumentteihin. Keskeisinä tuloksina Lappalaisen tutkimuksessa olivat kansallisuuden kietoutuminen sukupuoleen, maahanmuuttajataustaisten poikien nähtiin ilmentävän enemmän

etnistä taustaansa kuin vastaavan taustan omaavien tyttöjen. Sukupuolta ja etnisyyttä tuotettiin myös muun muassa päiväkodin juhlissa, mieskansalaisuutta rakennettiin vaatimalla lipunnostoon mies ja päiväkodin tanssiaisissa oletus tyttöjen ja poikien juhlapukeutumisesta sekä tanssikäytännöistä. Juhlien rituaaleissa Suomi näyttäytyi valkoisena homogeenisenä kansakuntana, edustustehtäviin oli valittu valkoihoisia lapsia. Lappalaisen (2006) mukaan suomalaisuus ylipäättään näyttäytyi normina. Keskeisimmäksi Lappalaisen tutkimuksessa koen tulokset ”oikeanlaisen” tyttöyden ja poikuuden rakentamisesta; kulttuurisesti hyväksyttyä feminiinisyyttä rakennetaan rajoittamalla tyttöjen ruumiillista toimijuutta ja samalla rohkaistaan poikia fyysiseen aktiivisuuteen.

Outi Ylitapio-Mäntylän (2009) väitöstutkimus pureutuu lastentarhanopettajien muisteluihin sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä. Tutkimuksen mukaan kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä tai valtaa ei useinkaan tunnisteta. Kun sukupuolistavat käytännöt ja kasvattajan valta tuodaan julki, on kasvatuskäytäntöjä joissa niitä tuotetaan, mahdollista muuttaa. Ylitapio-Mäntylän (2009) tutkimuksen mukaan päiväkodissa tuotetaan sukupuolijärjestystä, mutta toisaalta myös rikotaan sitä. Kuitenkin tytön on sallitumpaa tehdä pojille luontaista toimintaa kuin päinvastoin. Tyttöjen osallistuminen niin sanottuun poikien toimintaan on eri asia kuin pojan osallistuminen lumihiihtoleikkiin. Tunteiden näyttäminen nähdään tytölle hyväksytympänä kuin pojalle.

Sukupuolta määritellään ja vahvistetaan erilaisissa kasvatuksen käytännöissä muun muassa oletuksissa käyttäytymisestä sukupuolen mukaan tai jakamalla leikkitiloja tai leluja sukupuolen mukaan. Valta näyttäytyy tutkimuksessa muun muassa aikuisen kurinpitona, aikuisten kesken hierarkioina. Suhde lasten vanhempiin näyttäytyy kasvatuskumppanuuden ja ammatillisen position tuoman valta-aseman vuorotteluna. (Ylitapio-Mäntylä, 2009, 170). Työntekoon koettiin vaikuttavan keskeisesti saatavilla olevat resurssit ja haasteet työssäjaksamisen suhteen. Lastentarhanopettajuus näyttäytyy tutkimuksessa työyhteisön käytäntöjen ja tapaisuuksien omaksumisena. (Ylitapio-Mäntylä 2009.) Ylitapio-Mäntylän tutkimuksen keskeisenä elementtinä näen tämän tutkimuksen kontekstissa sukupuolijärjestyksen tuottaminen päiväkodissa.

Milla Paumo (2012, 145 - 148) kuvaa Naisasialiitto Unionin tutkimushanketta päiväkotien tasa-arvotilanteen selvittämiseksi. Hanke kesti 8 kuukautta ja siihen osallistui 3 pilottipäiväkotia Helsingistä. Osana hanketta henkilöstön toimintaa lapsiryhmissä videoitiin päiväkodissa tapahtuvaa vuorovaikutusta. Tutkimuksessa havaittiin muun muassa että lapset saavat sukupuolensa mukaisesti erilaisia kehuja kasvattajilta. Poikia keuhuttiin heidän luonteenpiirteillään, heitä kiiteltiin reippaudesta ja älykkyydestä. Tytöistä käytettiin useammin ilmausta ahkera tai he saivat kehuja

ulkonäöstään tai vaatteistaan. Hankkeen myötä tuli ilmi myös, että tytöt saivat huomattavasti vähemmän apua pukemistilanteissa, kun taas poikia kasvattajat auttoivat usein pyytämättäkin. Myös vuorovaikutus lasten kanssa oli eriarvoista, tietty lapsi saattoi hallita tilannetta ja aikuiset eivät välttämättä ottaneet lapseen kontaktia, paitsi pyytäessään häneltä apua. Tutkimushaastattelujani edeltävänä syksynä hankkeesta ja sen tuloksista on myös kirjoitettu mediassa ja aihe on siten nostettu esiin. Naisasialiitto Unionin tutkimushanke näyttäytyy olennaisena tämän tutkimuksen kontekstissa sillä siitä kirjoitettu Aamulehden uutinen toimi tutkimuksessani virittäjänä haastatteluun esitellen hankkeen keskeisiä tuloksia ja toi siten esitietoa ja näkökulmaa aiheeseen. Aikaisempi tutkimus näyttäytyy tässä tutkimuksessa kehyksenä, tuoden pohjatietoa aiheesta jota vasten peilaan omia löydöksiäni.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusongelmat

Tutkimustehtävänäni on selvittää toteutuuko varhaiskasvatuksen lähtökohtana oleva tasa-arvoisuus varhaiskasvatuksen käytännöissä vai kohdistuuko sukupuoliin erilaista tai eriarvoistavia oletuksia tai kohtelua päiväkodin arjessa. Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää kolmen kasvattajayhteisön käsityksiä ja tulkintoja tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta sekä kasvattajayhteisöjen käsityksiä tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumisesta päiväkodin arjessa. Tutkimukseni avulla pyritään myös selvittämään millaisia määritelmiä kasvattajat antavat sukupuolelle sekä kohdistuuko sukupuoliin erilaisia odotuksia ja oletuksia päiväkodin arjessa.

Tutkimusongelmani ovat

1. Millaisia tulkintoja tasa-arvoinen varhaiskasvatus saa moniammatillisissa kasvattajatiimeissä?
2. Millaisia käsityksiä kasvattajatiimien jäsenillä on tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumisesta?
3. Miten sukupuoli määritellään kasvattajatiimeissä?
4. Millaisia odotuksia ja oletuksia sukupuoliin kohdistetaan kasvattajatiimeissä?

Tutkimukseni toteutetaan teemahaastattelun avulla jonka teemat on muodostettu vastamaan tutkimusongelmiini. Haastattelujen ensimmäisenä teemana on kartoittaa mielipiteitä etukäteen toimitetusta uutisesta. Toinen teema kattaa ovat haastateltavien määritelmät sukupuolelle. Muita teemoja ovat sukupuoli päiväkodin arjessa, jolloin toivon saavani vastauksia millä tavoin sukupuoli näyttäytyy päiväkodin arjessa. Teemoina olivat myös käsitykset kasvattajien käsitykset tasa-arvosta sekä käsitykset omasta tiimistä. Viimeinen teema muodostui kasvattajan sukupuoleen liittyvien kysymysten ympärille. Toteutan haastatteluni yksilöille, mutta peilaan saman saman kasvattajatodellisuuden jakavien kasvattajien vastauksia toisiinsa, pyrkien näkemään paitsi yksilön, myös yhteisön näkökulman. Olennaista tässä tutkimuksessa ovat myös kasvattajien omien arvojen heijastuminen heidän ajattelutapaansa ja mielipiteisiinsä. Nämä arvot toimivat pohjana myös käytännön kasvatustyölle. Arjen kasvatustyössä omia ajattelumalleja ei kuitenkaan aina tunnisteta.

3.2 Metodologia

Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2004, 152) mukaan lähtökohtana kvalitatiivisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen. Tötön (2004, 9 - 20) mukaan kvalitatiiviset eli laadulliset tutkimukset rakentuvat aiemmista, tutkittavasta aiheesta tehdyistä tutkimuksista ja muotoilluista teorioista, empiirisestä aineistosta sekä tutkijan omasta ajattelusta ja päättelystä. Tutkimukseni alkutaivalta ohjasi kiinnostus aiheeseen ja ennakkoon lukemani teorian tieto. Kiviniemi (2007, 70) kuvailee artikkelissaan kuinka laadullisen tutkimuksen eri elementit niin tutkimustehtävän tai teorianmuodostuksen kuin analyysinkin osalta muotoutuvat vähitellen ja limittyvät toisiinsa. Samalla tutkijan tietoisuudessa tapahtunutta kehitystä pyritään hyödyntämään myöhemmin. Tällainen lähestymistapa edellyttää tutkijalta nimenomaan oman tietoisuuden kehittymisen tiedostamista ja näin tutkijalla on myös valmiuksia uusiin linjauksiin. Omassa tutkimuksessani haastavinta oli aluksi tiedostaa oma esiymmärryksensä aiheesta ja pyrkiä kohti uutta ymmärrystä. Totesin kuitenkin matkan varrella kuinka olennaista on tiedostaa omat ajattelumallinsa, ilman sitä tutkimusta leimaisivat liiaksi omat värityneet ajattelumallit.

Omassa tutkimuksessani tulen perehtymään kasvattajien käsityksiin ja näkemyksiin sukupuolesta sekä tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta. Tutkittaville on muodostunut tutkittavasta ilmiöstä jo esiymmärrystä paitsi omien kokemustensa, myös heille jakamani uutisen muodossa. Tulen tarkastelemaan tutkittavien käsityksiä ja määritelmiä tiimikontekstissa. Tiedostan kasvatustyön olevan tiimityötä joka perustuu jaettuihin arvoihin ja käsityksiin lapsista. Aina näitä arvoja ei kuitenkaan tunnisteta. Kasvatustyö päiväkodissa on myös luonteeltaan ammatillista, joten puhutavat saattavat vaihdella oman ammatillisen identiteetin ja henkilökohtaisten käsitysten välillä. Välillä nämä käsitykset voivat olla myös ristiriidassa keskenään. Kasvattajilla voi olla mielessään oletuksia siitä miten heidän tulisi vastata kysymyksiin varhaiskasvattajina.

Lähtökohtani tutkimukselle on fenomenologis-hermeneuttinen; yhtäältä mielenkiinnon kohteenani ovat kasvattajien käsitykset teemoista, toisaalta pyrin ainakin jollakin tasolla myös tavoittamaan kasvattajien kokemusmaailmoja teemoista. Siljander ja Karjalainen (1993, 86) esittelevät hermeneutiikkaan pohjaavan mallin jonka mukaan yksilöllisten merkitysten rinnalla on myös yhteisöllisiä merkityksiä. Esimerkkeinä yksilöllisistä tiedostetuista merkityksistä ovat mm. tiedostetut uskomukset, tunteet ja tavoitteet ja tiedostamattomista merkityksistä piilotajunta. Sekä

yksilöllisissä että yhteisöllisissä merkityksissä on niin tietoinen kuin tiedostamatonkin taso. Tiedostettuja yhteisön merkityksiä ovat mm. rooliodotukset, normit ja ihanteet ja moraali, tiedostamattomia sen sijaan ovat mm. yhteisön perusmyytit, rutinoituneet toimintarakenteet ja toiminnan piilevät säännöt. Lisäksi on vielä universaali yhteisöllinen taso, jolla on myös tiedostetut ja tiedostamattomat tasonsa. Näitä jaotteluita ei voida pitää ehdottomina, vaan kaikissa yksilöllisissä merkityksenannoissa on sosiaalinen pohjansa ja tiedostamattomat merkityksenannot voivat tulla tiedostetuiksi. Oman tutkimukseni kohdalla sekä merkitysten yhteisöllisyys että niiden paikoittainen tiedostamattomuus näyttäytyvät tutkimuksenteossa huomioitavina tekijöinä, kasvattajien vastauksissa heijastuvat siten paitsi heidän käsityksensä, myös taustalla piilevät arvot ja normit.

Siljander ja Karjalainen (1993) lähestymistavassa on että ihminen on perustaltaan yhteisöllinen. Merkitykset, joiden valossa todellisuutta tulkitaan, eivät ole ihmisessä synnynnäisesti, vaan ne ovat lähtöisin yhteisöstä, jossa ihminen varttuu. Merkitysten nähdään olevan intersubjektiivisia, erilaisissa kulttuuripiireissä elävillä ihmisillä on siten erilainen elämissaailma ja erilaiset todellisuudet perustuen merkitysten erilaisuuteen. (Siljander ym. 1993.) Oman tutkimukseni kohdalla pyrin siten ymmärtämään kuinka myös kasvattajatiimien erilaiset todellisuudet heijastuvat yksilöiden käsityksiin, arvoihin ja normeihin sekä tulkintoihin sukupuolesta ja tasa-arvosta. Laineen (2007,38) mukaan fenomenologiassa käsityksillä ja kokemuksilla on mielenkiintoinen suhde. Kokemukset syntyvät omakohtaisessa toiminnassa, suurin osa käsityksistä sen sijaan on peräisin yhteisöstä ja ne ovat muovautuneet yksilössä sosialisointin, informaation ja kasvatuksen sekä opetuksen kautta. Käsitykset eivät siten välttämättä ole omakohtaisia, vaan ne voivat myös kertoa yksilön perinteellisistä ja tyyppillisistä tavoista katsoa maailmaa. (Laine, 2007, 38.)

Moilanen ja Räihä (2007, 46) nostavat tekstissään esiin kuinka merkitykset liittyvät toisiinsa muodostaen merkitysrakenteita. Vaikka merkitykset tiedostettaisiinkin, niiden välinen yhteys saattaa silti olla hämärän peitossa. Merkitykset niveltyvät toisiinsa ja asiat saavat siten myös merkityksiä suhteessa toisiinsa. Jokainen ihminen ymmärtää todellisuuden omista lähtökohdistaan käsin, siten inhimillinen todellisuus on luonteeltaan hyvin monimerkityksellistä. Yksilöinä koemme samatkin asiat eri tavalla ja siten samalta näyttävä tilanne on erilainen eri ihmisille. Kun halutaan etsiä merkityksiä, etsitään siten myös henkilökohtaisia merkityksenantoja (Moilanen ja Räihä, 2007, 47). Laineen (2007, 30) mukaan fenomenologialle on tyyppistä se, että se ei niinkään pyri löytämään universaaleja yleistyksiä, kuin pikemminkin ymmärtämään yksittäisen tutkittavan merkityksmaailmaa. Tutkimuksessani on siten aineksia myös fenomenologiasta, joskaan se ei ole

luonteeltaan puhtaasti fenomenologinen. Oman tutkimustani erottavat puhtaasti fenomenologisesta tutkimuksesta sen nojaaminen teoreettiseen viitekehykseen ja teemahaastattelun käyttäminen fenomenologiassa tyypillisen avoimen haastattelun sijaan (Laine, 2007, 35, 44).

Laineen (2007, 28) mukaan fenomenologinen näkökulma tutkii ihmisten kokemuksia jotka syntyvät vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Fenomenologiassa tutkitaan ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa. Ihmistä ei voida siten nähdä irrallisena tuosta suhteesta. Esimerkiksi naisena olemista ei voida täten nähdä vain biologisena faktana, vaan se saa erilaiset merkityksensä kulloisenkin naisen ja hänen todellisuutensa välisessä suhteessa ja kietoutuu siten tiettyyn kulttuuriin ja sosiaaliseen elämään. Todellisuus näyttäytyy siten meille havaitsijansa pyrkimysten, kiinnostusten ja uskomusten valossa. (Laine, 2007, 28.)

3.3 Aineistonkeruu

Eskola ja Vastamäki (2001, 24) kuvaavat teemahaastattelun olevan hyvä tapa selvittää tutkittavan ajatuksia tietystä aiheesta ja he määrittävät sen eräänlaiseksi keskusteluksi joka käydään haastattelijan ja haastateltavan välillä. On myös olennaista haastattelun teemoja miettiessä pitää mielessään tutkimusongelma johon ollaan hakemassa vastausta, sillä juuri se sitoo kokonaisuuden yhteen ja oikeuttaa erilaisten kysymysten esittämisen. Tutkimusongelmani ja keskeiset käsitteet ohjasivatkin voimakkaasti haastattelujen teema-alueen muodostumista, mikä on tyypillistä teemahaastattelulle (Eskola ja Vastamäki, 2001, 33).

Eskolan ja Vastamäen (2001, 33) mukaan teemahaastattelun teemat voidaan muokata eri tavoin joko intuition perusteella, jolloin se perustuu useasti hyvin vahvasti tutkijan ennakkokäsityksiin. Teemat voi myös etsiä kirjallisuudesta katsomalla mitä aikaisemmissa tutkimuksissa on tutkittu ja yhdistellä näitä. Kolmas tapa on johtaa teemat teoriasta eli teoreettinen käsite muutetaan mitattavaan muotoon, tässä tapauksessa teemoiksi. Hyvässä tutkimuksessa käytetään näitä kaikkia menetelmiä. Omaa tutkimustani suunniteltaessa käytin hyväkseni paitsi aikaisempaa tutkimustietoa ja teorioita aiheesta, myös omat ennakkokäsitykseni heijastuivat sekä tietoisesti että tiedostamattani haastattelurungon muokkaamiseen. Omassa tutkimuksessani haastatteluteemat muotoutuivat näiden kaikkien osatekijöiden summana. Tiedostin, että minulla on tutkijana tietyt ennakkokäsitykset aiheesta jotka ovat muodostuneet aikaisemman tutkimusinformaation perusteella- ja ne nyt ne tulisi jättää syrjään.

Eskolan ja Vastamäen mukaan (2001, 39) mukaan on perusteltua käyttää esihaastattelua jonka avulla voi vielä hioa varsinaisia tutkimuskysymyksiä tai harjoitella nauhurin käyttöä. Omassa tutkimuksessani toteutinkin sekä yksilö- että ryhmähaastattelusta esihaastattelun. Esihaastattelujen tarpeellisuus korostui muun muassa ajankäytön arvioinnin ja haastattelukysymysten muotoilun sekä oman esiymmärrykseni tiedostamisessa. Sain myös varmuutta teknisiin asioihin ja tutkijan rooliini. Ryhmähaastattelunkin kohdalla esihaastattelu oli korvaamaton, useampaa henkilöä haastatellessa muun muassa ajankäyttöä suhteessa käsiteltäviin teemoihin on vaikeampaa arvioida ja kontrolloida. Esihaastattelun rooli olikin tässä tutkimuksessa tärkeä.

3.4 Tutkimusaineisto

Hankin aineistoni haastattelen kolmen satunnaisesti valitun päiväkodin työntekijöitä. Olin yhteydessä kasvattajatiimeihin sekä puhelimitse että sähköpostitse. Päädyin haastatteluun aineistonkeruumenetelmäni, sillä koin että haastattelun kautta tutkittavat pääsevät aidosti ilmaisemaan oman mielipiteensä ja näkemyksensä. Tutkimukseeni osallistui kolme päiväkotia kolmelta eri paikkakunnalta; Tampereelta, Kauhajoelta ja Kangasalta. Haastattelin jokaisesta päiväkodista yhden kasvattajatiimin jäseniä. Pyrkimykseni oli kartoittaa haastattelun avulla eri-ikäisten ja erilaisen koulutustaustaisten kasvatusalan ammattilaisten näkemyksiä ja käsityksiä sukupuolesta ja tasa-arvosta. Ennen haastatteluja postitin jokaiseen päiväkotiin jokaiselle tiiminjäsenelle Aamulehdessä 12.11.2013 ilmestyneen uutisen joka koski Naisasialiitto Unionin päiväkodeissa videoinnin perusteella havaittuja päiväkodin vuorovaikutus- ja toimintakäytäntöjä.

Laine kuvaa (2007, 32–33) tekstissään fenomenologiassa käytettävää hermeneuttista ulottuvuutta jossa olennaisena merkitysten ymmärtämisen lähtökohtana nähdään se, mikä on yhteistä ja tuttua tulkitsijalle ja tulkittavalle. Perusteluni tämän uutisen postittamiselle tutkittaville oli virittää tutkittavat aiheeseen. Havaitsin myös esihaastattelujen perusteella että sukupuoli- ja tasa-arvoasioista tuntui olevan hankala puhua. Sukupuolen ja tasa-arvon käsitteet toistuvat arjessamme kulttuurisesti muovautuneina ja ovat jo niin osa arkipäivää, ettei niitä välttämättä tule edes pohdittua tai tiedostettua. Tiedostin jo tässä vaiheessa että omalta osaltaan tämä etukäteismateriaali voi jollakin tavalla ohjata haastateltavien käsityksiä aiheesta.

Etukäteen toimitettu materiaali ei kuitenkaan hallinnut haastattelutilannetta, joskin sitä aina välillä sivuttiin itse haastattelussa. Materiaalin funktiona oli pikemminkin toimia keskustelun avaajana,

sillä pohdin että sukupuolen ja tasa-arvon tematiikka voidaan kokea hankalaksi ja välillä vaikeastikin määriteltäväksi. Omassa tutkimuksessani tein valinnan käyttää haastattelumuodoista teemahaastattelua. Oma teemahaastatteluni oli jotain strukturoidun ja avoimen haastattelun väliltä. Keskustelujen teemat toistuivat samanlaisina, mutta ne käsiteltiin välillä eri järjestyksessä. Kysymyksenasettelut joustivat tilanteen mukaan. Pyrkimykseni tässä tutkimuksessani ei ole saada laajalti yleistettävää tietoa, vaan pikemminkin ymmärtää ilmiötä kasvattajien näkökulmasta, ottaen huomioon käsitysten sosiaalinen ulottuvuus ja kasvatustyön yhteisöllinen luonne

Alasuutarin (1999, 277) mukaan laadullista tutkimusta suunnittelevan on tutkimusprosessin itseohjautuvuuden vuoksi syytä jo valmistautua että ainakin joku asia ennakkosuunnitelmista menee pieleen. Ongelmien ja yllätysten mahdollisuuksia on lukemattomia. Tutkimuksenteon ajoittainen ennakoimattomuus tuli tässä tutkimuksessa vastaan haastatteluiden kohdalla. Hain tutkimusluvut haastatteluihin joulukuussa 2013 ja lupien varmistuttua pääsin toteuttamaan haastatteluja tammi-helmikuussa 2014. Toteutin sekä yksilöhaastattelut jokaiselle että ryhmähaastattelut kullekin tiimille. Haastattelujen sopimisessa ja toteuttamisessa oli käytännön ongelmia joista johtuen jokaisesta tiimihaastattelusta oli yksi kasvattajatiimin jäsen poissa minusta riippumattomista syistä johtuen. Yhdestä kasvattajatiimistä minulla ei myös ollut mahdollisuutta- jälleen käytännön seikoista johtuen haastatella neljättä kasvattajaa.

Siekkisen (2001, 50–51) mukaan luottamus on avainkysymys haastattelussa. Siitä, pitäisikö tutkijan olla neutraali haastateltavan kysymyksille, tutkijat ovat eri mieltä, mutta olennaista on kuitenkin se, että haastattelusuhde pitää rakentaa haastattelijan kyvyille tuntea empatiaa ja ymmärrystä. Haastattelutilanteissa pyrin aitoon vuorovaikutukseen haastateltavien kanssa ja laittamaan siten syrjään omat mielipiteeni ja käsitykseni aiheista, että ne eivät vaikuttaisi haastateltavan käsityksiin. Korostin myös haastattelun luottamuksellisuutta ja vapaaehtoisuutta. Haastattelunauhat poistin sekä nauhurilta että tietokoneelta heti, kun en niitä enää tutkimuksessani tarvinnut.

Kaikki tutkimukseeni osallistuvat henkilöt olivat naisia. Haastattelujen alussa kartoitin haastateltavien taustatietoja. Tutkittavat olivat iältään 28- 60-vuotiaita. Tutkittavat toimivat päiväkotinsa tiimeissä joko lastenhoitajan, avustajan tai lastentarhanopettajan nimikkeellä. Haastateltavien joukossa oli niin juuri työuransa päiväkodissa aloittanut jolla oli työkokemusta päiväkodista vasta puolisen vuotta kuin jo 29 vuotta päiväkodissa työskennellytkin. Haastateltavista 5 työskenteli lastentarhanopettajina ja kahdella heistä oli sosionomin (amk) ja kolmella lastentarhanopettajan (kasvatustieteen kandidaatti) tutkinto. Haastateltavista 5 toimi

kasvatustiimissään lastenhoitajana. Kolmella viidestä oli lähihoitajan tutkinto, yksi haastateltava oli koulutukseltaan päivähoitaja ja yksi oli koulutukseltaan luokanopettaja. Haastateltavien joukossa oli myös ryhmäavustaja jolla oli perhepäivähoitajan tutkinto.

Haastatteluni kestivät ajaltaan 38 minuutista 65 minuuttiin. Kaikki haastattelut toteutettiin haastateltavien toiveesta heidän työpaikallaan. Haastattelut myös nauhoitettiin. Eskola ja Vastamäki (2001, 41) kuvaavat litteroinnin työläänä vaiheena joka voi yksinkertaisimmillaan sisältää vain tärkeimmäksi katsottujen kohtien kirjaamisen ylös. Eskolan ja Vastamäen (2001, 41) mukaan haastattelujen litteroinnin tarkkuuteen vaikuttaa olennaisesti aineiston analyysimenetelmä. Omassa tutkimuksessani litteroin haastattelut sanasta sanaan sillä ajattelin että siten en ainakaan vahingossa jätä jotain haastateltavan oleellista sanomaa pois. Toteutin siis sekä yksilö- että ryhmähaastattelut joista litteroitua tekstiä tuli yhteensä 188 sivua joista yksilöhaastattelujen osuutta oli 122 sivua.

3.5 Aineiston analyysi

Haasteellisimpana osana laadullisessa tutkimuksessa pidetään yleisesti aineiston analyysiä. Laadullisen tutkimuksen otos on yleensä rajattu ja suoria yleistyksiä aineistosta on vaikea muodostaa. Esimerkiksi tilastollisten yleistysten tekeminen laadullisen tutkimuksen avulla ei ole mahdollista. (Eskola ja Suoranta, 1998, 66.) Oman tutkimukseni kohdalla pyrin saamaan kuvan satunnaisten kasvattajien käsityksistä ja pyrin olemaan varovainen turhan hätäisten johtopäätösten vetämisen suhteen. Yleistettävyyteen en tällä tutkimuksellani pyrikään. Tuomen ja Sarajärven (2011, 91–100) mukaan sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä, jota voidaan pitää myös väljänä teoreettisena kehyksenä. Voidaan sanoa, että useimmat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat sisällönanalyysiin. Tässä vaiheessa tutkimusta totesin saavani aineistoa kasaan jo pelkistä yksilöhaastatteluistakin joten litteroinnin jälkeen tein päätöksen jättää ryhmähaastatteluista kertynyt materiaali käyttämättä ja keskittyä sen sijaan yksilöhaastatteluiden antiin. Osittain päätökseni vaikuttivat edellä kuvatut ongelmat ryhmähaastatteluissa, jokaisesta tiimistä oli yksi jäsen poissa haastatteluista. Tämä seikka pohditutti minua, erityisesti tutkimuksen luotettavuuden osalta, olisinko todella saanut kattavan kuvauksen kasvattajatiimien ajatuksista, jos kaikki kasvattajat eivät ole läsnä.

Eskolan ja Vastamäen (2001, 41) mukaan teemahaastattelun analyysi voidaan toteuttaa joko tyypittelemällä tai teemoittelemalla. Teemoittelu tarkoittaa jäsentämistä tiettyjen teemojen

mukaisesti ja siten pelkistämistä ja vastausten järjestämistä teemojen alle. Moilasen ja Räihän (2007, 55) mukaan teemoittamisessa on kyse aineiston pelkistämisestä etsimällä tekstin olennaisimmat asiat. Teemojen avulla pyritään löytämään tekstien merkityksenantojen ydin. Teemat siis liittyvät tekstin sisältöön, eivätkä sen yksittäisiin kohtiin. Tekstiä teemoittaessaan tutkija lukee tekstin useaan kertaan pyrkien löytämään rivien välistäkin sen keskeiset merkitykset. Tässä tutkimuksessa aloitin siis yksilöhaastattelujen läpikäymisen lukemalla aineiston useampaan kertaan läpi ja yliviihaamalla olennaisia kohtia aineistosta. Minulle loogisin tapa ryhtyä työstämään aineistoa oli kokonaiskuvan luomisen jälkeen käydä teemat yksi kerrallaan läpi ja vertailla tutkittavien ajatuksia keskenään teema kerrallaan ja siten työstää tekstiä. Tyypittelyllä sen sijaan tarkoitetaan erilaisten tyyppikuvausten konstruointia aineistosta (Eskola ja Vastamäki, 2001, 40). Käytin tutkimukseni analyysivaiheessa näitä molempia menetelmiä luodakseni mahdollisimman kattavan kokonaisuuden kasvattajien käsityksistä.

4 LÖYDÖKSET

4.1. Taustaa löydöksilleni

Toteuttamieni teemahaastattelujen perusteella totesin aineistoa olevan runsaasti ja teemoja aivan liian monta. Päätin keskittyä tutkimuksessani sukupuolen ja tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen teemoihin. Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen määritelmä sekä tulkinnot sen toteutumisesta osoittautuivat kiinnostaviksi, samaten myös kasvattajien käsitykset sukupuolesta sekä spesifit sukupuoleen kohdistuvat oletukset ja odotukset. Haastatteluissa kasvattajat kohdistivat sukupuoleen myös yksilöä korostavaa puhetta, mutta sukupuoliin kohdistuvat erilaiset odotukset ja oletukset leimasivat kasvattajien tulkintoja sukupuolesta päiväkodin arjessa, joten rajasin tutkimukseni kohdistumaan niihin.

4.2 Kasvattajayhteisöt eli kasvattajatiimit

Haastateltavani oli siis kolme kasvattajayhteisöä, joista käytän tässä ilmausta kasvattajatiimi. Seuraavassa kuvaan nämä tiimiä lyhyesti, taustoittaen siten vastaajia. Ikähaarukka oli laaja; vastaajat koostuivat 28- 60-vuotiaista naisista. Luokittelin vastaajat iän mukaan alle 40-vuotiaisiin (ikähaarukka oli 28 – 35 v.) vastaajissa 5 kappaletta ja yli 40-vuotiaisiin (ikähaarukka 44–60-vuotiaat) joita oli siis 6 kappaletta. Haastateltavissani oli 5 lastentarhanopettajaa joista 3 oli alle 40-vuotiaita. Loput vastaajista toimivat joko lastenhoitajina tai avustajana.

Ensimmäinen tarkasteltavista tiimeistä (tiimi 1.) koostui kahdesta lastentarhanopettajasta ja kahdesta lastenhoitajasta. Tiimi kuuluivat siten yksi yli 40-vuotiaa lastentarhanopettaja (vastaaja 10), yksi alle 40-vuotiaasta lastentarhanopettajasta (vastaaja 3) yksi yli 40-vuotiaasta lastenhoitaja (vastaaja 11) sekä yksi alle 40-vuotias lastenhoitaja (vastaaja 1). Toisessa tiimissä (tiimi 2.) kaikki työntekijät olivat yli 40-vuotiaita, yksi heistä toimi lastentarhanopettajana (vastaaja 4), kaksi lastenhoitajina (vastaajat 5 ja 9). Kolmas tiimi (tiimi 3) koostui kahdesta alle 40-vuotiaasta lastentarhanopettajasta (vastaajat 2 ja 8) sekä yhdestä alle 40-vuotiaasta lastenhoitajasta (vastaaja 8) ja yhdestä yli 40-vuotiaasta avustajasta (vastaaja 6). Seuraavassa esittelen vielä vastaajat tiimeittäin taulukon muodossa.

TYÖNTEKIJÄT	TIIMI 1.	TIIMI 2.	TIIMI 3.
YLI 40 V. LTO	VASTAAJA 10	VASTAAJA 4	
ALLE 40 V. LTO	VASTAAJA 3		VASTAAJA8, VASTAAJA 2
YLI 40 V. LH/ AVUST*	VASTAAJA 11	VASTAAJA 9, VASTAAJA 5	VASTAAJA 6*
ALLE 40V. LH	VASTAAJA 1.		VASTAAJA 7

Taulukko 1. Kasvattajat tiimeittäin ja kasvattajien ikärakenne. Lastentarhanopettajasta käytetään lyhenne LTO, lastenhoitajasta LH, avustajasta AVUST.

4.3 Tasa-arvoinen varhaiskasvatus

Seuraavassa esittelen ensin kasvattajien käsitykset tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta heidän itsensä määrittelemineen. Seuraavaksi tuon esiin vastaajien käsitykset tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumisesta. Tämän jälkeen tuodaan esiin kasvattajien määritelmät sukupuolelle. Viimeisenä tarkastelen vastaajien odotuksia ja oletuksia jotka kohdistuvat sukupuoliin päiväkodin arjessa. Ajatuksenani on myös pohtia tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen ajatuksen ja päiväkodin arjen oletusten yhteensovittamista. Olennaista on paitsi antaa kokonaiskuvaa ilmiöistä, myös niiden näyttäytymisestä kunkin kasvattajatiimin arjessa.

Pyysin kasvattajia määrittelemään tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen. Vastaajien mielipiteet tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta kietoutuivat toisaalta lasten keskinäisen samanlaisuuden, toisaalta yksilöllisyyden ja erojen ympärille. Vastaajat kuvasivat tasa-arvoista varhaiskasvatusta nimenomaan yksilön ja häneen kohdistuvan kohtelun kautta. Havaitsinkin näissä vastauksissa niin samanlaisuus-ajatteluun perustuvaa käsitystä lapsia kohtaan, jossa siis korostettiin kaikille samoja velvollisuuksia ja oikeuksia sekä sukupuolen häivyttämistä, kuin myös lapsilähtöistä otetta jossa kasvattajat painottivat yksilöiden huomioimista ja tukemista. Vertaillen kasvattajien käsityksiä tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta en havainnut käsitysten eroavan merkittävästi eri-ikäisillä vastaajilla. Sen sijaan havaitsin että kasvattajaryhmistä lastentarhanopettajien kohdalla neljällä kasvattajalla viidestä lapsilähtöisyyttä tukeva käsitys tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta. Lisäksi kolmen lastenhoitajan käsityksissä viidestä oli havaittavissa vastaavaa tulkintaa.

Vastauksissa oli samanlaisuuteen perustuvaa tulkintaa yksilöstä, tämän mukaan tasa-arvoinen varhaiskasvatus nähtiin samanlaisina mahdollisuuksina yksilölle, sukupuolesta riippumatta. Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen katsottiin perustuvan kaikkien samanlaiseen huomiointiin ja samanlaisiin vaatimuksiin kaikille. Myös ajatus siitä, että tasa-arvoisessa varhaiskasvatuksessa kasvatetaan ensisijaisesti lapsia, ei tyttöjä eikä poikia, häivyttää lasten sukupuolet taka-alalle.

Just sitä että kasvatetaan niitä lapsia eikä mietitä että tässä on tyttöjä ja poikia. Joo. Eli tavallaan ne tavoitteet ja menetelmät on samat, riippumatta siitä että onko ne tyttöjä vai poikia. (Vastaaja 11)

No, tietysti se nyt taas täällä päiväkorissa sitten on sitä että kohdellaan tyttöjä ja poikia tää päiväkodissa samalla lailla, tasa-arvoisesti. (Vastaaja 8)

Sukupuolineutraali käsitys on tyypillinen yhteiskunnassa, sen ajatukset toistuvat niin laeissa (mm. yhdenvertaisuuslaki) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) kuin Esiopetuksen perusteissakin (2010), näissä kaikissa kasvatus näyttäytyy neutraalina toimintana, sukupuolesta riippumatta samanlaisena kohteluna.

Enemmistön vastauksissa tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen määritelmä korosti yksilön tukemista, jolloin tasa-arvoiseen varhaiskasvatukseen katsottiin kuuluvaksi vapautuminen ennakkoluuloista, ja luokittelevista oletuksista. Näissä vastauksissa näyttäytyi siten pikemminkin sukupuolisensitiivinen näkemys yksilöstä kuin sukupuolineutraali ”samalla tavalla kaikille”- ajattelu. Sukupuoli näyttäytyi vastauksissa myös yksilön tarpeisiin vastaamisena. Sukupuolisensitiivinen käsitys näkyi myös yksilöiden erilaisten tarpeiden, kehitysvaiheiden sekä luonteiden erilaisuutena ja huomioon ottamisena.

No, se on mun mielestä just se, että niinkon vastataan niihin lapsen tarpeisiin ja se että kaikki lapset tulee tasa-arvoisesti huomioituna siitä mitä, mikkä on ne tarpeet. Et jotenkin se tarve on mielestä ja se että kaikki on menossa eri kehitystilanteessa ja on erilaiset elämäntilanteet ja erilaiset luonteet. Et tasa-arvo on tavallaan se, että otetaan ne kaikki huomioon. (Vastaaja 2)

Korhonen (1998, 15) esittelee osana sukupuolisensitiivistä kasvatusta sukupuoliherkän näkemyksen jota on luettavissa edellä olevassa lainauksessa. Kun sukupuoliin liitetyt stereotypiat tiedostetaan, voidaan vapautta miehet ja naiset, pojat ja tytöt tekemään valintoja omien taipumustensa eikä sukupuolen mukaan.

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus näyttäytyi myös lapsen kunnolla tutustumisena ja tämän pohjalta vahvuuksien esiinottona ja niistä palautteen antona. Olennaisena nähtiin myös, se ettei lapsiin liitetty jyrkkiä ennakko-oletuksia – tai odotuksia sukupuolensa vuoksi. Vastaajien mukaan sukupuolen ei tulisi rajata lapsen mahdollisuuksia mm. leikkivalintojen, pukeutumisen tms. suhteen. Toisaalta tasa-arvoinen varhaiskasvatus näyttäytyy vastaajille myös lapsen tarpeiden tyydyttämisen kautta ja riittävänä yksilöllisen tuen antamisena jokaiselle lapselle.

No, juurikin sitä että kaikki saa sen tarvitsemansa. Nämä perustarpeet toki tyyrytettyä ja että saa olla oma itsensä ja..kannustetahan niinku niihin omihin vahvuuksia ja mielenkiinnonkohteita että niihin saa sitä tukea. (Vastaaja 7)

Marjatta Kalliala (2008, 257) kuvaa kuinka jokaisen lapsen tulisi saada ainakin keskeiset tarpeensa tyydytetyiksi päiväkodin lapsiryhmässä. Kallialan mukaan nimenomaan tässä on lapsen yksilöllisen kohtaamisen ydin

No, se on sitä, ihan sitä onko tyttö vai poika, niin oma itsensä, siis yksilö saa olla millanen on. Siis siitä, mitä tarvii, tukee, vahvistusta, vuorovaikutusta, niin.(Vastaaja 5)

-- Se on sellaista että tutustutaan lapsiin otetaan niitten niinkun vahvuudet esiin ja positiivista palautetta vahvuuksista, mutta myöskin tuetaan sitten niinkun kaikilla tasoilla. Että se on..niinkun oikeudenmukaisuutta kohdella lapsia. (Vastaaja 9)

Kaksi haastattelemastani viidestä lastentarhanopettajasta toi esiin erityisesti kasvattajan roolin. Tasa-arvoisessa varhaiskasvatuksessa katsottiin olennaiseksi, ettei kukaan saa erityiskohtelua sukupuolensa vuoksi, vaan siltä osin lapset ovat kaikki samalla viivalla. Tämän katsottiin olevan suurelta osin kasvattajan tiedostamiskysymys. Sen sijaan lapset huomioidaan yksilöllisten tarpeidensa kautta. Lapsen yksilöllisen huomioinnin korostamisessa on kyse myös lapsilähtöisyyden ajatuksesta jossa lähtökohtana on lapsen kunnioitus yksilönä (Järvinen ym. 2009, 35).

Outi Ylitapio-Mäntylä (2009, 133) kuvaa kuinka sukupuolisensitiivinen kasvattaja pohtii kasvatukseen liittyviä sukupuolittuneita käytäntöjä ja huomioi erilaisten ja marginaalissa olevien lasten ääniä. Kuuntelu ja keskustelu nähdään myös olennaisina; jokaista tulee kunnioittaa. Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen katsottiinkin asettavan haasteita kasvattajalle ja koko kasvattajatiimille. Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen miellettiin olevan tavoiteltavaa, laadukasta varhaiskasvatusta jossa panostetaan yksilöiden huomioon ottamiseen ja jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisiin tavoitteisiin. Vastauksista kävi kuitenkin ilmi että tasa-arvoinen varhaiskasvatus ei ole suinkaan itsestäänselvyys,

vaan varhaiskasvatuksen laadulla ja kasvattajien asenteilla on eroja.

Mä näkisin tässä jo laajemmin, että kaikilla ei oo mahdollisuus yhtä laadukkaaseen varhaiskasvatukseen kun toisilla.

Ei, varhaiskasvatus ei oo niin helppoo, et se joka paikassa olis yhtä laadukasta. Kyllä varmasti, luulen, epäilen, että monessa kohtaa mennään sieltä, missä aita on matalin, eikä yritetä tehdä sitä parasta mitä vois, pahaa pelkään.

--Se pitäis, sen pitäis tukea joka paikassa, kaikkialla sitä yksilön tarvetta.

Et yksilöstähän se lähtee, et mikä on laadukasta, jossei yksilön tarpeet tuu huomioon otetuiks, niin sitten ei voi puhua laadusta. Näin mä sen perustelisin. (Vastaaja 10)

Kalliala (2008, 150) kuvaa kuinka korkeatasoisissa päiväkodeissa henkilökunta arvioi työtään kriittisesti. Kriittistä otetta on havaittavissa yllä olevassa lainauksessa jossa vastaaja pohtii tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen suhdetta varhaiskasvatuksen laatuun.

No, se on just sitä että kun ryhmissä on aina, ei oo varmaan sellasta ryhmää et olis poikia tai tyttöjä ryhmissä, niin ne tytöt ja pojat on tietyllä tavalla samalla viivalla, niille annetaan se oikeus olla mutta myös niiltä tietyllä tavalla vaaditaankin, että ne on niinku, niillä ei oo sitä sukupuoleen liittyvää erityiskohtelua tai vaatimusta, vaan kaikilla on samanlainen kasvatus. Ja jos ajattelee sitä käytännössä, niin se on ensinnäkin sen kasvattajan tiedostamiskysymys ja se et sitä puhutaan auki tiimissä ja yleensä päiväkodeissa ja kirjataan näihin suunnitelmiin, mutta sitten että se on semmosta niinkun käytännön asioiden miettimistä, et miten me saadaan tämmöset, just vakkiutumet et vaik et jollain pojalla on tyttöallergia, niin semmoset. Jos me ei tehtäis niinkun me täällä tehdään ihan luonnollisesti, et me ei olla ajateltu et sen (lapsen nimi) takia tehdään näin, niin tota voi olla että se olis viel tässä vaiheessa sellanen että se olis hyvin typistynyt sen valinta ja sen koko sen, et mitä se päivän mittaan tekee, niin se olis hyvin kaavottunut ja sellanen. Mut nyt se saa mahdollisuuden tehdä eri taval ja kaikel taval, kun se ite pääsee siitä jostain, rooli jostain ..mallista. (Vastaaja 4)

Edellä kuvatussa vastauksessa kasvattaja tuo hyvin esiin tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen eri tasot. Toisaalta lapsi saa olla sukupuolensa edustaja- mutta ilman mitään siihen liittyvää erityiskohtelua. Pikemminkin vastataan yksilöiden tarpeisiin havainnoimalla yksittäistä lasta ja hänen tarpeitaan, keskustellen ja myös kirjatun nämä suunnitelma-asiakirjoihin. Kasvattaja tuo esiin kuinka lapsi pääsee toteuttamaan monipuolisemmin itseään ja irtautuu häntä rajoittavista toimintamalleista

4.4 Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutuminen

Kasvattajien mukaan heidän edellä määrittelemänsä tasa-arvoinen varhaiskasvatus toteutuu päiväkodin arjessa pääosin. Vastauksia tulkittaessa ne pitää suhteuttaa tasa-arvoisen

varhaiskasvatuksen tulkintakontekstiin joka vaihtelee yksilöittäin. Osa vastaajista totesi myös että tasa-arvoinen varhaiskasvatus toteutuu ajoittain. Toisaalta kasvattajat totesivat muun muassa tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutuvan tänä vuonna omassa ryhmässä tai toteutuvan lasten tasapuolisen kohtelun myötä. Yksi vastaaja yhdestätoista vastaajasta totesi että tasa-arvoinen varhaiskasvatus ei toteudu päiväkodin arjessa, erään vastaajan mukaan se sekä toteutuu että ei toteudu. Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen todettiin myös olevan päämäärä jota kohti kunnianhimoisesti kuljetaan.

Kyllä mun mielestä. Et ei täs voi sillä lailla aatella sitä sukupuolijakautumaa sillä tavalla että kun tää nyt on sitä leikkiä, ruokailua, askartelua, toimintaa, niin kyllä siinä täs mun mielestä ihan ihanteellisesti täällä menöö, että niinku tasapuolisesti kaikkia kohdellaan.
(Vastaaja 6)

--No, tuota kyllä mä uskon, että se niinkun toteutuu. --Ja tehdään niinkun kaikki niitä samoja asioita että ei jätetä niinkun mitään tekemättä koskaan sen takia koska jos sä oot tyttö tai jos sä oot poika. --Että tietysti, mä rupesin nyt miettimään sitä, että mitä jos me ruvettaas leikkimään vaikka jotain parturileikkiä, niin että miten ne pojat siihen lähtis mukaan? (Vastaaja 8)

--No, mahd..melko hyvin, että tässä tämänhetkisessä niinku ehkä..onko tää taloudesta riippuvainen tilanne vai mikä, mutta nää niinkun järjettömät ryhmäkoot aiheuttaa sen, että ihan liian vähän aikaa on yhtään kenellekään lapselle. (Vastaaja 1)

Vastaajat kokivat tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteuttamista ja toteutumista vaikeuttavan osittain ulkopuoliset tekijät. Tällaisiksi tekijöiksi mainittiin muun muassa päiväkodin suuret ryhmäkoot, joiden vuoksi kiltit ja hiljaiset lapset jäävät helposti sivuun ja eivät saa niin paljon huomiota osakseen. Myös henkilökunnan sitoutuminen tai sitoutumattomuus ja se, kuinka tärkeäksi he kokevat tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen vaikuttavat olennaisesti tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumiseen. Haasteeksi todettiin myös kaikkien lasten huomioiminen.

Öh, kunnianhimoisesti siihen pyritään, mutta.. vähän riippuu vuosista, miten siihen pystyy elikä minkälaisia ryhmiä ne lapsiryhmät on ja minkälaisia, minkälaiset puitteet lapsiryhmälle on annettu, vaikuttaa hirveen paljon. Ja miten sitoutunutta porukkaa siihen työhönsä on ne aikuiset jotka sitä varhaiskasvatusta vetää, niin kuinka, näkeekö ne tärkeek ne sen huomaa, tai tunnustaako. (Vastaaja 10)

No, jälleen kerran..se siis toteutuu ajoittain. Mielestäni tänä vuonna meillä aika hyvin. Mutta on varmasti aikoja että jolloin ei oo toteutunut niin hyvin koska siis tota, nää on nää ylisuuret ryhmät. Ja tietysti myös henkilökunnan kouluttaminen ja henkilökunnan..oma

elämäntilanne, jos on itellä rankka vaihe elämässä, niin ei varmaankaan jaksa niin paljon.....sitten panostaa siihen, että nyt mä oikeesti tasa-arvoisesti kohtelen lapsia. Et me ollaan ihmisiä, ettei aina tietenkään kykene niiden ihanteidensa mukaan tietystikään toimimaan. (Vastaja 9)

No, miten sitä voi omalta osalta miettiä omalta ryhmältä, niin voi sanoa taas, et se riippuu niin niistä lapsista. Et sithän siinä on tavallaan niitä...poikia joiden vanhemmatkin jo naurahtaa, et hahahaa se nyt on poika, ja sit tavallaan tulee sieltäkin. Mut ite siihen ainakin pyrkii. – Musiikkihetki on kaikille samanlainen ja liikuntahetki on kaikille samanlainen ja kaikki tekee kädentaidoissa saman asian, et sitäkään ei niinku valmiiks ohjata, et tää onkin nyt, otetaanpa pojat tänne, tää onkin vaan pelkästään poikien homma. (Vastaja 3)

Ei se välttämättä aina toteudu, että kyllä se joskus jää sinne kiireen jalkoihi ja kaikkeen ne hienot ajatukset. Että sitte tietysti, kun niitä oikein nostaa taas itelle sinne mielehen ja tietoisesti sitä tekee, niin sitte tietysti eri tavalla ja pyrkii siihen, että aika ajoin niinkun pysähtyykin siihen, että miettimähän niitä. Mutta ei se ehkä koko ajan toteudu, että jotenki se ei ehkä vielä niin luonnollisesti tuu, että se menis niinku ihan miettimättä se asia. (Vastaja 7)

Useassa vastauksessa korostettiin aikuisen roolia tasa-arvoisen varhaiskasvatus toteuttajana; vastauksissa todettiin myös tiimin ja kasvattajan merkitys sekä se että tasa-arvoiseen varhaiskasvatukseen on panostettava tietoisesti. Myös Järvisen ym. (2009, 94) mukaan kasvattajatiimille on olennaista että kasvattajat ovat sitoutuneet yhteiseen päämäärään ja toimintamalliin. Ylipäätään vastauksissa korostuivat niin yksilötason kuin ryhmänkin merkitys tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteuttajana. Useammassakin vastauksessa todettiin että tasa-arvoinen varhaiskasvatus on asia joka ei tule vielä sitä tiedostamatta. Sen todettiin olevan asia joka tulee ottaa keskustelun kohteeksi. Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen todettiin olevan myös pyrkimys, mutta sen toteutuminen riippuu edellä mainituista resurssitekijöistä, kuten ryhmäkoosta ja henkilökunnan sitoutumisesta.

No, parhaiten mä tietysti osaan vastata oman tiimin puolesta. Niin tällä hetkellä mun mielestä toteutuu. Että tokikin sitten, mäkin oon ehtiny urani aikana aika monenmoisessa tiimissä olla töissä ja monenmoisessa lapsiryhmässä ja näin, niin ei se oo itsestäänselvyys. Et se tulee mun mielestä sitä kautta että kaikki kasvattajat tiedostaa näitä asioita. -- Että nyt mun mielestä ollaan menos sillä lailla oikeeseen suuntaan, et mietitään paljon enemmän sitä mikä on siellä tekemisen takana. (Vastaja 2)

Mun mielestä toteutuu, ainakin omasta näkökulmasta, siitä missä mä oon tällä hetkellä ja ollut tota noin, mä oon ollu. Mä en osaa kyllä sanoa, et totetuus se, kun täs kunnas on hirveen erilaisia taloja on niin sanotusti niitä joita sanotaan aina että ainahan meillä on tehty, mutta jos ajattelee sitä että se, se on ollu se..tietynlainen tapa tehdä työtä, niin kyllä niinkun viimeistään tällä vuosituhanella ja näillä vuosiluvuilla, niin tota pitää semmonen

olla keskustelunaiheena että siitä pitää voida puhua ja sitä pitää voida pohtia, et se toteutuisi. (Vastaaja 4)

4.4. Tulkinnat tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta ja sen toteutumisesta kasvattajayhteisöissä

Seuraavassa tarkastelen kootusti kasvattajien käsityksiä tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksessa ja sen toteutumisesta tiimeittäin.

Tiimi 1

Kasvattajatiimin lastentarhanopettajien käsityksessä oli tunnistettavissa sukupuolisensitiivisiä piirteitä ja yksilön edun korostaminen. Lokerointia ja lapsen leimaavia oletuksia tulisi siten heidän mukaansa välttää. Toinen lastentarhanopettajista pohti myös yksilön tarvetta edellytyksenä laadukkaalle varhaiskasvatukselle. Lastenhoitajien vastauksissa sen sijaan korostuivat periaatteet samanlaisesta kasvatuksesta kaikille. Tavoitteiden ja menetelmien todettiin myös olevan samanlaiset riippumatta sukupuolesta.

Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumisesta tiimin kasvattajat totesivat muun muassa että se toteutuu melko hyvin, mutta liian suuret ryhmäkoot vaikuttavat siten, että hiljaisemmat lapset jäävät helposti varjoon. Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumisen todettiin myös riippuvan vuodesta; minkälaiset puitteet ryhmälle on annettu ja kuinka sitoutunut henkilökunta on tähän tavoitteeseen. Sen todettiin myös olevan asia johon pyritään. Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumisen katsottiin myös olevan vahvasti kiinni kasvattajan tiedostamisen tasosta. Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumisesta vastaajat eivät olleet täysin yksimielisiä: sen todettiin sekä toteutuvan että se ei toteudu. Kasvattajan katsottiin olevan avainasemassa mahdollistamassa tasa-arvoista varhaiskasvatusta. Toteutumisen todettiin myös riippuvan ryhmän lapsista ja siitä, minkälaista mallia nämä ovat saaneet kotoa, onko lapsilla jo lähtökohtaisesti tietynlaisia oletuksia muun muassa sukupuoli mahdollistaa kotona tietynlaiset edut.

Tiimi 2.

Kaikki tiimin kasvattajat määrittelivät tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen nähden yksilön sukupuolisensitiivisyyden kautta. Kasvattajatiimin lastentarhanopettajan ja toisen lastenhoitajan

puheissa tasa-arvoinen varhaiskasvatus näyttäytyi yksilön vapautena olla oma itsensä ja saada tarvitsemansa kannustus, tuki ja vuorovaikutus. Kolmannen työntekijän mukaan tasa-arvoinen varhaiskasvatus ilmenee lapsen tuntemisena, oikeudenmukaisena kohteluna ja vahvuuksien huomioimisena.

Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumisesta kaikki vastaajat olivat yhtä mieltä siitä että se toteutuu. Kuitenkin todettiin että aina kasvattajat eivät kykene ihanteidensa mukaiseen työhön, vaikuttavina tekijöinä nähdään ylisuuret ryhmät ja henkilökunnan henkilökohtaisten elämäntilanteidenkin nähtiin vaikuttavan. Vastaajan mukaan jos elämässä on vaikea vaihe, niin ei todennäköisesti jaksa panostaa työelämässä. Toisaalta pohdittiin, että vaikka tasa-arvoinen varhaiskasvatus toteutuukin omassa ryhmässä, on vaikeaa sanoa laajemmin, toteutuuko se muissa ryhmissä tai saman kunnan päiväkodeissa. Aiheen todettiin olevan sellainen jonka tulisi ottaa keskustelunaiheeksi päivähoidossa ylipäätään.

Tiimi 3.

Kasvattajien käsitykset tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta erosivat jonkun verran toisistaan. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus tulkittiin niin perustarpeiden tyydyttämisenä, lupana olla oma itsensä ja tukena omiin vahvuuksiin ja mielenkiinnonkohteisiin. Myös lapsen tasa-arvoinen kehityksen, luonteen ja tuen tarpeen huomioiminen näyttäytyi tasa-arvoisena varhaiskasvatuksena. Toinen ryhmän lastentarhanopettajista sekä ryhmän lastenhoitaja tukivat tätä tulkintaa tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta. Sen ihmiskäsitys on saanut vaikutteita sukupuolisensitiivisyydestä.

Toisaalta tasa-arvoinen varhaiskasvatus luokiteltiin myös tasapuolisuudeksi ja samanlaisiksi vaatimuksiksi tyttöjen ja poikien suhteen. Samalla tavoin kohtelu näyttäytyi siten tasa-arvoisena varhaiskasvatuksena. Näissä käsityksissä oli siten vaikutteita sukupuolineutraalista ajattelutavasta.

Ryhmän kasvattajista kolme neljästä totesi tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutuvan. Arjessa lasten todettiin siten lasten saavan samanlaisia mahdollisuuksia ja myös samanlaista kohtelua aikuisten kohtelua aikuisten taholta päiväkodissa. Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen todettiin toteutuvan sitä kautta että kaikki kasvattajat tiedostavat näitä asioita. Tosin erään kasvattajan mukaan tasa-arvoinen varhaiskasvatus ei välttämättä aina toteudu, vaan sen jäävän välillä myös kiireen jalkoihin. Tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta todettiin myös sen olevan asia joka ei tule kasvattajilta luonnollisesti, vaan siihen tulee panostaa tietoisesti.

4.5. Sukupuolen määritelmät

Useampikin vastaaja kuvaili sukupuolen käsitteen määrittelyn haastavaksi ja vaikeaksi. Sukupuolen käsite on läsnä päivittäisessä arjessamme, mutta harvoin tulemme tiedostaneeksi sitä erityisesti. Yhteiskunnassa sukupuoli määrittää monia asioita tyttöjen ja poikien kasvatuksesta naisten ja miesten ammatteihin. Sukupuolen ei saisi kuitenkaan olla este esimerkiksi tytön tai pojan leikkivalinnoille. Sukupuoli korostuu arjen erilaisissa tilanteissa ja kasvatuksen käytännöissä usein huomaamatta (Outi Ylitapio - Mäntylä, 2012b, 9; 2012c, 15). Sukupuoli määrittyi vastaajille pääosin hyvin selkeärajaisena asiana ja sitä määritettiin biologisen eron perusteella, jakamalla lapset joko tytöiksi tai pojiksi. Erot sukupuolten välillä näyttäytyivät jo syntymässä saatuina.

Siis, perinteinen tietysti, mikä on opittu, lapset on tyttöjä ja on poikia. (Vastaaja 3)

Lapset luokiteltiin siten heti syntymästään lähtien kahteen eri ryhmään, tyttöihin ja poikiin. Käsitteet tyttö ja poika nähtiin toisilleen vastakkaisina ja lapsen katsottiinkin heti syntymästään lähtien edustavan ryhmäänsä.

Se on aika vaikia kysymys, sitä kun lähtee miettimään, niin ensin tietysti syntymä, vähän niinkun määrittää jo niitä ensiaskeleita, oletko tyttö vai oletko poika. (Vastaaja 8)

Sukupuolen käsite toi myös toisaalta esiin erilaisia tulkintoja sukupuolesta, se nähtiin niin erilaisuutena kehon erilaisuuden kautta kuin myös myös jonkinlaisena ominaisuutena. Eräässä vastauksessa sukupuoleen liitettiin myös olennaisena osana lapsen identiteetin kehittyminen jonka koettiin olevan lapsessa (biologisena) sisäänkirjoitettuna jonka myötä tytöistä tulee tyttöjä ja pojista poikia. Tämän identiteetin koettiin olevan synnynnäinen ja kasvattajan ei tulisi häiritä sen kehittymistä. Vastausta voitaneen tulkita myös yhteiskuntaan sosiaalistumisena, tytöstä tulee sellainen mitä meidän kulttuurissamme sana ”tyttö” merkitsee

-- erilaisuutta ja sellasta niinkun..jonkunlainen sukupuoli-identiteetti siis jossain vaiheessa kehittyy, että tytöistä tulee tyttöjä ja pojista poikia, niin no se nyt on ittestään selvää. Mutta että kyllä se niinkun on jollain tapaa sisäänkirjoitettu juttu, et esimerkiksi mitä tässä nyt on niinku jotain perhelehtiä lukuun, niin jotkut vanhemmat on saanu päähänsä et kasvatetaans lapsi jolle ei anneta mitään vinkkiä, et puetaan se vihreeseen ja ei sanota kellekkään et onko se tyttö vai poika, joka kuulostaa ihan idioottimaisen tyhmältä. (Vastaaja 9)

Sukupuoli määrittää monia asioita yhteiskunnassa aina tyttöjen ja poikien kasvatuksesta naisten ja miesten ammatteihin. Sukupuolen ei saisi kuitenkaan olla este esimerkiksi tytön tai pojan

leikkivalinnoille. Sukupuoli korostuu arjen erilaisissa tilanteissa ja kasvatuksen käytännöissä usein huomaamatta (Outi Ylitapio - Mäntylä, 2012b, 9; 2012c, 15).

Vastauksissa tuli esiin että osa vastaajista tulkitsee sukupuolen määrittelyn biologian kautta olevan pikemminkin rutiininomainen toimenpide joka ei kuitenkaan määrittele lasta ja hänen ominaisuuksiaan tai vaikuta siihen, minkälainen lapsi on tai minkälaisista leikeistä hän pitää. Biologinen sukupuoli ei siis tämän tulkinnan mukaan määrittele esimerkiksi lapsen oletettua käytöstä. Biologinen ero lasten välillä ei siten saa tässä tulkinnassa sosiaalisia vaikutuksia eikä se siten vaikuta lapsen arkeen.

Jos se pitäis lyhyesti, niin kyllä se mun mielestä sillon niinko, kyllä on tyttöjä ja on poikia. Mutta se että se on mun mielestä vaan lähinnä tosiaan niinku että se on vaan rasti ruutuun, koska se pitää eritellä. Et musta se ei kerro mitään muuta. Se ei kerro minkälainen lapsi on tai mistä se tykkää. (Vastaja 2)

No, vanhana feministinähän mä olen sitä mieltä, et kaikki voi tehdä kaikkee. En mä niinku näet et olis mitään. En nää sitä mitenkään rajottavana asiana ainakaan. (Vastaja 11)

Vastauksissa tuli myös esiin kuinka jo syntymättömän lapsen kohdalla koettiin että tapahtuisi sosiaalistamista jompaan kumpaan sukupuoleen. Vaikka osa väreistä koettiin neutraaleiksi, saatettiin tietyt värit liittää voimakkaasti toiseen sukupuoleen, kuten sininen väri jonka ei katsottu kuuluvan tytölle. Myös tyttöjen ja poikien erilaiset roolit ja luonteenpiirteet sekä niiden yhteys sukupuoleen pohdituttivat vastaajia. Poikiin liitettiin toiminnallisempi, jopa riehakkaampi olemus.

Ylitapio-Mäntylän (2012c, 27) mukaan sukupuoli ja kasvatuksen sukupuolistavat käytännöt ovat läsnä päiväkodin arjessa erilaisissa toiminnoissa, niin aikuisten kohtaamisissa lasten kanssa kuin aikuisten keskinäisissä vuorovaikutussuhteissa. Sukupuoleen kasvattaminen on jatkuvaa hienovaraista tiedostamatonta ohjausta kasvattajien taholta. Sukupuoli liukuu ja luisuu näkymättömiin, jolloin omia sukupuolistavia toimintoja ja tekoja ei tule tiedostaneeksi.

Vastauksista tuli ilmi myös tyttöjen ja poikien erilaiset roolit ja luonteenpiirteet ja niiden yhteys sukupuoleen.

Musta se.. niin, sukupuolen mukaan? Niin, kuinka paljon se asettaa ehtoja, esteitä, sallii. (Vastaja 5)

--kyllähän siihen varmasti niinkun heti jo vauvasta alkaen aletahan niinkun tai tavallaan

ennenku lapsi syntyykään niin aletaan niinkun miettimään että minkävärisiä vaatteita mä voin sille lapselle ostaa. Että tavallaan se lähtee sieltä jo se vahvistaminen jompaan kumpahan sukupuoleen. Että totta kai niitä nyt on niitä neutraalejakin vaatteita, mutta kuiteskin ku tuntuu että sitä mietitään hirveesti että uskallanko mä nyt ostaa sinistä jos se onkin tyttö. Että kyllä se lähtee jo heti sieltä. (Vastaja 7)

--Jaja kyllähän se niinku, sitä ensisijaisesti oletetaan niiden poikien olevan semmosia, tykkäävän niistä rajuimmista jutuista ja että tietyt semmoset roolit on jo olemas heillä, niinku tytöillä ja naisillakin. (Vastaja 7)

Vaikka sukupuolet erotettiin vastauksissa pääosin selkeästi tyttöihin ja poikiin, vastauksissa tuli esiin, että on myös toisenlainen tapa tulkita sukupuolta. Sukupuolten moninaisuus tunnustettiin ja perinteinen sukupuolten tiukka kahtiajako haastettiin – ainakin joissakin vastauksissa. Toisaalta tuotiin myös ilmi että fyysinen (biologinen) sukupuoli voi erota koetusta sukupuolesta tai ettei fyysisestä sukupuolta välttämättä ole ollenkaan.

No, jotkut ovat tyttöjä, jotkut ovat poikia ja jotkut siltä väliltä. (Vastaja 1)

--No sittenhän on sellaisia ihmisiä jotka joko syntyy väärään sukupuoleen, että henkinen sukupuoli on eri kuin se fyysinen tai sitten voi myös olla joissain tapauksissa olla ettei oo ees fyysisesti tunnistettavaa sukupuolta. (Vastaja 1)

Eräs haastateltava pohti vastauksessaan kuinka aikuinen voi kokea olevansa jotain muuta, kuin mitä hänen biologinen sukupuolensa edustaa. Sama vastaja totesi kuitenkin, ettei näin vielä lasten kohdalla ole, vaan lapset ovat joko tyttöjä tai poikia. Kalliala (2008, 256) pohtii, hyväksytäänkö erilaiset tai eri tavalla toimivat lapset päiväkodissa. Havaintojensa pohjalta hän toteaa, että eri ryhmissä lapsia kohdellaan eri tavoin samassa tilanteessa. Tavoitepapereissa lasten tasavertainen kohtelu on itsestäänselvyys. Käytännössä on toisinaan toisin. Lapsen on saatava kokea, että hän on arvokas ja rakastamisen arvoinen lapsi omana itsenään. Sukupuolen moninaisen ilmenemisen suhteen voidaan todellakin toivoa, että kasvattajat ovat tarpeeksi avarakatseisia kohtaamaan myös erilaiset lapset. (Kalliala 2008, 256.) Sukupuolesta todettiin myös, että tyypillisesti ihmisen katsottiin edustavan kuitenkin jompaa kumpaa sukupuolta. Toisaalta tässä vastauksessa esitettiin kuitenkin ajatus, että ihminen voi edustaa molempia sukupuolia yhtä aikaa.

--Et se on, harvalla on molemmat tai voi olla, tai voi kai semmonenkin olla et ei oo oikeen kumpikaan mutta tota useimmat meistä on voimakkaammin jompia kumpia. (Vastaja 4)

Osa vastauksista oli ristiriitaisia. Toisaalta vastauksesta on havaittavissa ajatuksia sukupuolten keskinäisestä ikään kuin olemuksellisesta erosta, perusluonteesta joka nyt vain eroaa miehillä ja naisilla. Nämä erot ovat tiiviisti läsnä tyttöjen ja poikien, sekä miesten ja naisten arjessa. Samalla vastauksissa pohditaan kuitenkin eroavaisuuksia myös sukupuolen kategorioiden sisällä, sukupuolen rajat venyvät enemmän joidenkin ihmisten kohdalla.

Tottakai on hyvä että mennään tasavertaisemmaksi, mutta en mä tiedä onko siinä välttämättä mitään järkeä, että silti me ollaan kuitenkin niin erilaisia-- Kyllä se mulle niinkun se perusluonnekin tytöillä ja pojilla vähä erilaisia. Tietysti sekin on semmonen häilyvä että toiset on hyvin lähellä toisiaan.. (Vastaaaja 6)

4.6 Sukupuolen määritelmät kasvattajayhteisöissä

Vertaan seuraavassa kasvattajien käsityksiä tiimeittäin. Kasvatustyötä toteutetaan tiimitasolla joten on luontevaa vertailla saman kasvatustodellisuuden jakavien tulkintoja. Sukupuoli käsitteenä näyttäytyi monitulkintaisena, vastauksissa korostuivat joko sukupuolen biologiset erot, sosiaaliset erot tai niiden molempien yhteen kietoutuminen. Myös sukupuolen moninaisuuden ajatus tuli esiin.

Tiimi 1.

Ensimmäisen tiimin vastauksissa sukupuolta tulkittiin moninaisesti: eräs kasvattaja kuvaili sukupuolta määritellessään joidenkin olevan tyttöjä, joidenkin poikia ja joidenkin siltä väliltä. Tämä vastaaja pohti myös henkisen ja fyysisen sukupuolen vastaavuutta ja koki mahdolliseksi että ihmisellä ei välttämättä ole fyysisesti tunnistettavaa sukupuolta. Eräs tiimin jäsen koki sukupuolen, kuten hän itse ilmaisi ”perinteisellä tavalla” eli tytöksi ja pojaksi, tuoden myöhemmin kuitenkin esiin että lasten toiminta tai luonne ei ole kiinni hän sukupuolestaan. Näiden kahden tulkinnan lisäksi kaksi kasvattajaa esitti näkemyksiä siitä kuinka sukupuoli ei vaikuta lapsen arkeen rajoittavana tekijänä, vaan sekä tytöt että pojat voivat yhtäläisesti leikkiä ja toimia. Toisaalta toinen näistä vastaajista pohti aikuisten kohdalla fyysisen ja henkisen sukupuolen vastaavuutta.

Vastauksien perusteella samassakin tiimissä voi olla runsaasti eroavaisuuksia sukupuolen käsitteissä ja ennen kaikkea sen tulkinnassa.

Tiimi 2

Toisessa kasvattajatiimissä esiintyi myös erilaisia tulkintoja: sukupuoleen liitettiin lapsen muun muassa myötäsytynäinen identiteetti jonka katsottiin olevan kiinteä osa tytön tai pojan elämää.

Toinen tulkinta sukupuolesta liitettiin sukupuolen sosiaaliseen puoleen; sukupuoliin liitettävät mahdolliset ehdot ja rajoitteet tuotiin julki. Kolmas tulkinta sukupuolesta oli kasvattajan pohdinta sukupuolesta joka luontaisesti jakaa luontaisesti jakaa ihmisen mieheksi tai naiseksi – tai molemmiksi. Vastaaja totesi että harvalla ihmisellä on molemmat sukupuolet, useimmat ovat voimakkaammin joko miehiä tai naisia. Tämänkin tiimin tulkinnoissa tuotiin esiin niin puhtaasti sukupuolen biologinen ulottuvuus kuin myös sen kietoutuminen sukupuoleen muihin ulottuvuuksiin.

Tiimi 3.

Kolmannen kasvattajatiimin kohdalla kasvattajien käsitykset sukupuolesta erosivat myöskin jonkun verran ja tulkinnat sukupuolesta vaihtelivat. Väljimmillään sukupuoli on vain muodollinen biologinen määritelmä joka ei kuitenkaan kerro lapsesta tai hänen luonteestaan mitään. Toisaalta saman tiimin eräs jäsen pohti jo syntymän jaottelevan lapset tyttöihin ja poikiin ja määrittelevän ensiaskeleita. Sukupuoli tulkittiin myös sen sosiaalisen ulottuvuuden kautta; jo syntymätöntä lasta vahvistettiin vaatevalinnoilla tiettyyn sukupuoleen kuuluvaksi ja lapsilla koettiin olevan erilaiset roolit. Neljäs tulkinta sukupuolesta perustui ajatukseen miesten ja naisten perusluonteista jotka eroavat selkeästi toisistaan. Toisaalta erojen miesten ja naisten välillä katsottiin välillä häilyvän. Tiimin vastauksissa tulivatkin esiin sukupuolen monet eri tulkinnat; kenties tämän tiimin kasvattajien näkemykset erosivat eniten toisistaan, siten että erään vastaajan tulkintojen mukaan sukupuoli ei määrittelystään huolimatta tulisi rajoittaa lapsen elämää, toisaalta osa vastaajista totesi, että jo syntymä määrittää lapsen elämää, samaten häneen liitetään erilaisia odotuksia.

Olisi olennaista, että samassa kasvattajatiimissä toimivat henkilöt jakaisivat yhtenäisen arvomaailman ja käsitykset lapsista, tytöistä ja pojista sillä ne ohjaavat käytännön toimintaa tietoisesti tai tiedostamatta. Kasvatustyön ollessa hyvin vahvasti tiimityötä on inhimillistä että maailmankuvat eivät kuitenkaan aina kohtaa. Laajemmin ajateltuna voidaan kuitenkin pohtia, miten lapsiin vaikuttaa jos kasvattajien näkemykset eroavat paljon toisistaan. Voidaankin pohtia miten oletukset olemuksellisesta erosta sukupuolten välillä heijastuu päiväkodissa tyttöjen ja poikien kohteluun. Kohdellaanko sukupuolia samalla tavalla vai sallitaanko esimerkiksi pojalta enemmän riehakkuutta koska poikien oletetaan jo lähtökohtaisesti olevan riehakkaita.

4.7 Sukupuoleen kohdistuvat oletukset kasvattajayhteisöissä

Paneudun sukupuoliin kohdistuvien oletusten ja odotusten kohdalla tiimikontekstiin, perustellen valintaani kasvatustyön tiimiperusteisella luonteella ja ajatuksella siitä kuinka tiimin jäsenet luovat kasvattajayhteisön vallitsevine käytäntöineen ja toimintatapoineen, jotka siten heijastuvat lapsiryhmään. Tiimi koostuu aina myös yksilöistä mielipiteineen. Kasvattajat kohdistivat haastatteluissaan lapsiin erilaisia kuvia, odotuksia ja oletuksia muun muassa käytöksen tai luonteen suhteen. Kasvattajat paitsi toivat järjestään esiin pyrkimyksen huomioda jokainen lapsi yksilönä, he myös loivat puheissaan kuvaa työistä ja pojista keskenään erilaisina toimijoina ja sukupuolittuneesti ryhmänsä edustajina. Rajasin näistä kuvauksista leikin kuvaukset ulkopuolelle. Seuraavaksi paneudun näihin haastatteluissa esille tulleisiin käsityksiin sukupuolista päiväkodin arjessa, eritellen stereotyyppisiä puhetapoja kolmessa kasvattajatiimissä joista kukin muodostaa siten oman kasvattajatodellisuutensa. Kasvattajat kuvailivat haastatteluissani sukupuoliin kohdistuvia erilaisia odotuksia ja oletuksia. Toisaalta vastauksista käy esiin, että myös kasvattajilla itsellään voi olla erilaisia odotuksia tyttöjen ja poikien suhteen.

Tiimi 1.:

Vastauksissa korostui näkemys siitä, kuinka erilaiset lapsen kohdistuvat rooliodotukset tulevat vahvasti kotoa. Kaikki neljä tiimin jäsentä olivat tästä asiasta yhtä mieltä. Vastaajat kuvailivat kuinka perheen kasvatuskulttuuri heijastuu vahvasti lapseen, oletuksina siitä millainen pojan tai tytön kuuluu olla tai erilaisina käytäntöinä sukupuolille. Myös muun ympäristön (isovanhemmat, tv, kaverit) vaikutus lapseen odotuksineen ja oletuksineen tunnistettiin. Eräs kasvattaja totesi havainneensa kuinka tyttöä kasvatettiin kodin suunnalta hänen tulkintansa mukaan ”tyypilliseksi kiltiksi tytöksi”, toinen kasvattaja sen sijaan oli havainnut että poikien vanhemmat tekevät enemmän heidän puolestaan kuin tyttöjen.

Ja niinku se on huomattava, huomattavissa noiden lasten vanhemmissa. Et suurimmalta osin tyttöjen vanhemmat laittaa tytöt tekemään itse, kun taas poikien vanhemmat tekee puolesta. Et hyvin monta niinku 5-6-vuotiasta poikaa oon tavannut joiden vanhemmat tuodessaan ja hakiessa riisuu sylissä, mutta en voi sanoo et yhtäkään tällästä tyttöä olis tullut vastaan. Että kyllä se niin tuntuu jo lähtevän siitä. (Vastaaja 1)

Koska se on vaan jotenkin niin opittu ja se on yleensä se asettelu aina kaikissa saduissakin monesti, että ne pojat on just niitä ritareita ja tytöt on niitä avuttomia prinsessoja sitten. Että mun mielestä se tulee niin monelta taholta se. (Vastaaja 3)

Monella on ihan varmasti kotonakin vielä siis äidillä ja isälläkin ihan selkeet, et isä makaa sohvalla ja - - meidän isä on niin vanha, et se makaa vaan sohvalla ja äiti siivoo ja tekee kaikkee että tuota ja kyllähän ne tulee sieltä. Ja se vielä niinkun maahanmuuttajien kanssa se niinkun vielä korostuu koska heillä se kulttuuri edelleen on näin. Ja sit kun varsinkin pojat kun tulee, niin nehän on niinkun ihan että tule ja palvele mua. (Vastaaaja 11)

Kasvattajista kolme neljästä totesi että päiväkodissa tapahtuu eriarvoista kohtelua lapsiin kohdistuen; kasvattajat kuvailivat kuinka päiväkodissa tytöiltä ja pojilta toisaalta sallitaan ja toisaalta vaaditaan erilaista käytöstä. Vastaaajat kuvailivat kuinka tyttöihin kohdistuu tyypillisesti odotus hiljaisuudesta, avuliaisuudesta ja kiltteydestä, poikiin liitetään sen sijaan rämäpäisyys ja kasvattajat kokevat että pojilta sallitaan helpommin riehuminen kuin tytöiltä. Vastauksissa kävi myös ilmi että sukupuolia kohtaan ei kohdistu samanlaisia vaatimuksia, tyttöjen esimerkiksi oletettiin osaaavan pukea itsenäisesti aikaisemmin kuin poikien.

Et mä voisin ajatella kyllä et jos olis pelkästään poikien ryhmä, niin hirveen helpolla sinne ei tulis ensimmäisenä mietittyä, et laitetaanpa barbie-laatikko tänne yhteen huoneeseen. (Vastaaaja 1)

No, niinku just niinkun tuli et monet olettaa asioita sen mukaan, kumpaa sukupuolta se lapsi on. Ja just, että usein oletetaan että ne tytöt tykkää prinsessajutuista ja pojat taas tykkää miekkailla ja tehdä kaikkee. (Vastaaaja 3)

Kyllä tossa monessa kohtaa varmaa ihan perää on että.. se on jotenkin, pojilta ehkä sallitaan enemmän, enemmän just sitä riehumista ja sitä että tavarat vaan jää sinne ja tytöt käy sitte loput siivoomassa. (Vastaaaja 11)

Yksi vastaaaja neljästä totesi että sukupuoli ei vaikuta päiväkodin arjessa oletuksina lasten toiminnassa päiväkodin arjessa sukupuoli näyttäytyy kuitenkin muun muassa puhutteluna tyttöinä ja poikina. Vastaaaja totesi myös että useasti saman sukupuolen edustajat leikkivät keskenään. Vastaaajan mukaan erot lasten välillä ovatkin yksilöllisiä. Ainoana erona tyttöjen ja poikien välillä hän totesi havainneensa konfliktitilanteiden ratkaisun joka eroaa tytöillä ja pojilla. Toisaalta hän tuli samalla itsekkin kohdistaneeksi lapsiin erilaisia odotuksia sukupuolen perusteella. Vastaaajan mukaan sekä tyttöihin että poikiin kohdistuu samanlaisia yleisiä käyttäytymisnormeja, erot lasten välillä nähtiin yksilöllisinä. Vastaaaja ihmetteli ajatustakin eri tavalla kohtelusta sukupuolen mukaan ja totesi että jos sellaista tapahtuisi, työkaveritkin olisivat jo puuttuneet asiaan.

Kyllähän pojat hakee poikien seuraan usein ja.. kyllä sillä niinkun. Kyllähän täällä päiväkodissakin puhutaan tytöt ja pojat- nimikkeellä. Ja kuuluu tiettyyn kastiin sen mukaan, onko tyttö vai poika. Mutta en mä usko, että se sitte taas vaikuttaa arjen toimintaan, tekemisiin, tai leikin valintaan, tai tekemisten valintaan, en usko että siihen asti se enää vaikuttais. (Vastaaaja 10)

Kolme neljästä vastaajasta kuvaili ilmiötä ensin yleisesti päiväkodin arjessa, mutta kuvasi myös henkilökohtaisia mielipiteitään erikseen. Näistä kolmesta vastaajasta kaksi paitsi kuvasivat lapsiin kohdistuvan erilaisia odotuksia sukupuolen mukaan, myös kohdisti itse erilaisia odotuksia sukupuoliin. Näitä erilaisia odotuksia olivat muun muassa että tytöille tulee geneettisesti mieltymys pinkkiin värinä sekä kaunistautumiseen ja koristautumiseen. Myös hoivavietin katsottiin olevan geeneissä. Vastaaja toi kuitenkin esiin että poikkeuksiakin näistä löytyy. Samainen vastaaja totesi odottavansa tytöiltä enemmän ja että pojissa löytyy enemmän vilkkaita tapauksia.

Et kyllä mä jollain lailla kuiteskin uskon siihen, että et jotkut tälläiset asiat ihan tulee niinku..geneettisesti vaan tytöillä on jo..jotain niinkun tiettyjä ominaisuuksia joita pojalla ei ole ja toisinpäin tietysti. Et en mä jotenkin niinkun usko myöskään siihen, että pelkästään kasvatuksella. (Vastaaja 1)

En mä tiä, onks sitten ehkä siinä kun ne alkaa oleen isompia, kun ne alkaa ite tavallaan tiedostaan sen, oonko mä tyttö vai oonko mä poika, että jotenkin mä en tiedä onko se ihmiseen sisäänrakennettuaakin se että ainakin omallakin tytöllä oli jossain vaiheessa se, että kun hän on tyttö, niin nää on hänen lempivärit ja kaikki semmoset mitä hän ajatteli että on poikien värejä, niinkun siniset ja mustat ja vihreet, et ne oli niinkun eiei. (Vastaaja 3)

Kolmas henkilö joka oli havainnut lapsiin kohdistuvan eriarvoista kohtelua korosti oman toimintansa eroavaisuutta suhteessa näihin käytäntöihin. Vastaaja itse näkee lapset samanlaisina, mutta totesi ympäristön vaikuttavan lasten välisiin eroihin. Kasvattaja sanoo huomanneensa että päiväkodin arjessa on vallalla stereotyyppisiä käsityksiä muun muassa siitä että tytöt kypsyisivät poikia nopeammin. Vastaaja kannattaa tasapuolista kohtelua lapsille ja toteaa havainneensa ympäristössään kuitenkin eriarvoistavaakin kohtelua. Kasvattaja korosti, että ei itse koe toimivansa epätasa-arvoisesti lapsia kohtaan.

Mä väitän toteuttavani kovasti sitä, mutta voi olla tietysti et huomaamattaan sortuukin johonkin, mutta ihan tota tietosesti ajatellen niin kyllä pyrin siihen. (Vastaaja 11)

Selittäviksi tekijöiksi päiväkodin eriarvoiselle kohtelulle pohdittiin olevan vanhat stereotyyppiset ajattelumallit ja roolien sekä ajattelutapojen kumpuavan menneisyydestä. Eräs vastaaja totesi myös että useasti uuden toimintakauden käynnistyessä lähtökohtana ovat stereotyyppiset kuvat sukupuolista, kun lapsia ei vielä tunneta, niin heidän odotetaan käyttäytyvän tietyllä tavalla. Vastaaja totesi kuitenkin, että lapsen on myös mahdollista vastustaa näitä ennakkokäsityksiä, joten niiden vastainenkin toiminta katsottiin sallituksi.

Et tavallaan ehkä niinkun just varsinkin uusien, uuden ryhmän kanssa jotenkin

pukemistilanteet on sellasia että et helposti tulee aateltua, et nyt noi tytöt nyt siinä osaa ja toimii ja tottakai niinku taitotasossa on eroa, mutta tavallaan niinku pojilta ehkä siedetään helpommin sellasta niinkun temppuroivaa käyttäytymistä eri tilanteissa. (Vastaja 1)

Että kyllä jotenkin, kun muistaa omastakin lapsuudesta sen että kyllä tytöiltä odotettiin että ne on niin kilttejä. Ja sitten juuri se kuuluisa lause, että kun se nyt on tommonen kun se on poika. Että kyllä sitä on aika moneen kertaan kuullu, niinku lapsenakin. (Vastaja 3)

Tiimi 2.

Tarkastellessani tämä tiimin kasvattajien kuvausta tytöistä ja pojista, vastauksissa korostettiin kodin roolia kasvattajina. Kodin rooli nähtiin merkittävänä muun muassa sen suhteen, millaista tyttöyttä ja poikuutta kodeissa tuetaan, sekä sen suhteen, millaisia odotuksia, oletuksia ja vaatimuksia lapsia kohtaan suunnataan.

Niin, viiden vanhana, kuuden vanhana nyt alkaa oleen niin tyttöä tai poikaa tai alkaa ne jo aikasemminkin oleen. Kyllähän se vain kotoa tulee, miten siellä korostetaan sitä tyttömäisyyttä, poikamaisuutta, vaatteet, kaikki koristukset. (Vastaja 5)

Siis jos lapsi, siis sen lapsen vanhemmat menee siihen niinkun ihan täysin mukaan, eikä niin yhtään käytä omia aivoja, et minkälainen se meidän lapsi on, vaan ne ajattelee et tytölle hommataan tollaset pelit ja leikit ja pojalle tämmöset. Et se on niinkun vanhempien tiedostamisesta kiinni aika paljon lopulta. (Vastaja 9)

Kaikissa vastauksissa tuli esiin oletuksia ja odotuksia jotka eroavat sukupuolilla. Tämä näyttäytyi yhtäältä ajatuksena jonka mukaan sukupuolierot katsottiin jo olemassa olevina, ei pelkästään arjen käytännöissä luotavina ilmiöinä. Sukupuolta luodaan arjessa monin tavoin kuten esittämällä yleistyneitä odotuksia, perustellen ne faktatietona. Päiväkotiryhmässä työntekijät voivat myös olettaa, että kun ryhmässä on paljon tyttöjä, tulee rauhallinen vuosi. Lapsiin voidaan myös suhtautua eri tavoin, esimerkiksi olla tyttöjä kohtaan suojelevaisempia. Toimintakauden alussa lapsiryhmään voidaan hankkia joitakin leluja (nuket, kotileikin tavarat) lähtökohtaisesti tytöille tai pojille. Lapsilla nähtiin olevan myös oletusarvoisia tapoja käyttäytymisessä. Tyttöihin liitettiin koristautuminen ja kaunistautuminen jonka ei katsottu kiinnostavan poikia yleisesti ottaen. Poikkeuksena mainittiin ryhmässä olevat kaksi ”epätyypillisempää” poikaa, jotka olivat kiinnostuneita muun muassa koristautumisesta ja hoivaleikeistä.

No, ehkä se on tätä stereotyyppistä, poika on reipas ja pojalla ehkä sallitaan sitä riehumista hiukkasen enemmän ja sitten tyttö taas niinkun..tyttö, tyttömainen, no sitä nyt kiinnostaa

sellaset tyttömäiset jutut ja nyhertämiset ja nipertämiset ja korut ja kauniit jutut, että niinkun aikuinen tarjois aluksi vähän senttyypistä jossei se oikein tiedä että mistä toi nyt tykkää. (Vastaja 9)

Et (epätyypillisistä pojista) toinen valitsee aika usein pinkkiä ja se sai joululahjaksi sellasen Nomination-korunkin ja mä kysyinkin että mitä sä alat tähän kerätä ja se sit kerto, et millasia timanttisia halua. Et tämmöseenkin 20 lapsen ja 16 pojan nyt lähinnä, niin joukkoon mahtuu 2 sellasta jotka on tota semmosia, ei ihan tyypillisiä jos nyt ajattelee nyt mitä tyypillisesti pojat ne haluaa tai on ajateltu että pojat tekee tai nehän nyt on tollasia tommosia seikkailu- tai taistelutyyppisiä, niin nää ei oo sellasia. (Vastaja 4)

Esimerkiksi joku kotileikki, niin sanotaan 2-3-vuotiaat vielä leikkii ihan mielellään kaikki sekasin ja pojatkin on sielä hameet päällä ja kokkailee, mut sit kun ne vähän kasvaa siitä niin kyllä se vaan tapahtuu, että tytöt ohjautuu enemmän sinne kotileikkiin, niin kun tekemään sitä ruokaa ja niitä vauvoja hoitaan ja jos ne pojat menee sinne, niin ne on ehkä no, tää on vitsivitsi, niin ne on niitä koiria. - - Mutta kyllä siinä että, kyllä sukupuolierot on olemassa, että ei me niitä pelkästään luoda, kyllä ne on. (Vastaja 9)

Kyseisen ryhmän sukupuolirakenteen poikavaltaisuudesta keskusteltaessa eräs kasvattaja toi myös esiin käsityksensä poikien kovaäänisyydestä. Suuri määrä poikia ryhmässä toi hänen tulkintansa mukaan enemmän ääntä, verrattuna aikaisemman vuoden tyttövaltaiseen ryhmään.

Kyllä se huomioiminen valitettavasti aina välillä painottuu siihen, et just sitä niinkun häiritsevää älämölöä, poikien älämölöä, niinkun siihen joutuu puuttumaan. Eli mainitsemaan lapsen nimen siinä yhteydessä. Ja sillon jos ajattelis sit kontra sen tytön nimen mainitsemista tai hänen huomioimista niin se saattaa sitten jäädä sitten varjoon. Et tääkin on tämmönen pohtimisen paikka. (Vastaja 4)

Vastauksissa todettiin myös että tyttömäisyyteen ja tyttöyteen liitettiin erilaisia asioita kuin poikamaisuuteen ja poikuuteen. Päiväkodin arjessa myös menneisyyden todettiin olevan läsnä tyttöihin ja poikiin kohdistuvien erilaisten käsitysten muodossa:

No, kai se joku vanha käsitys, en minä.. Että pojat on voimakkaampia fyysisesti ja..jaksaa ja ne haluaa sähkövempaleet ja rakennella ja.. (Vastaja 5)

Kasvatuksen ajallisuus tulee esiin myös pohdintana vastauksessa jossa kasvattaja toteaa huomanneensa, että aikaisemmin esiopetusikäisiltä pojilta ei yleisesti ottaen vaadittu niin paljon kuin tytöiltä. Kasvatuskulttuurin todettiin myös muuttuneen kehujen suhteen: aikaisemmin keuhuttiin vastaajan mukaan vain tyttöjä, nykypäivänä kehuja kohdistetaan molempiin sukupuoliin.

Tääkin, mä ajattelin että tyttöjä vaatteista ja tyttöjä hiuksista, mä muistan vielä että se oli ihan yleinen tapa ”onpas sulla taas kiva paita tai pusero”. Koskaan ei varmaan kelleen pojalle välttämättä. Mutta nyt jos kehuu, niin voi sanoo yhtä hyvin pojalle, et se ei oo siitä, et voi sanoo et sulla on hauskanäkönen tai makee toi juttu. Mutta varmaan on tääkin niinkun ollu hirveen, ei kovin kaukanakaan niin tää tosiaan tää tietynlainen vahvistaminen, että vahvistetaan tietäntyyppistä. (Kasvattaja 4)

Yhteistä tämän tiimin kaikille kasvattajille oli tietoisuus kasvattajan roolista päiväkodissa. Kasvattajilla koettiin olevan suuri rooli vaikuttajina, muun muassa puhetapojen muodossa luodaan helposti tietynlaista kuvaa sukupuolista. Kasvattajien valta suhteessa kasvatettaviin tulee tiedostaa. Eräs vastaaja totesikin, että aikuisen tulee olla sanomisissaan todella tarkka, ettei hän puheessaan lietso eriarvoisuutta sukupuolten välille, esimerkiksi puhuen tyttöjen ja poikien väreistä.

Varmaan aika..isoja vaikuttajia täällä ollaan että täytyy olla tosi varovainen, tarkka. Niinkun edelleen tätä tasa-arvoa. Mutta saa olla siis tyttömainen, poikamainen, tyttömainen, että kuitenkin sitä yksilön kunnioitusta pitää, et se on se. Kyllähän sitä äkkiä saisi tyttöjen, poikien leikit ja värit ja kaikki siis tälläiset, niinkun. Mutta oppisivat arvostaan itseensä ja toisia, tyttöjä, poikia. (Vastaaja 5)

Niin, niin me kasvatuksen ammattilaiset pystytään niinkun niihin pieniin lapsiin ja meidän kohderyhmään vaikuttaan, mutta isommaks se tulee, niin tokihan se lapsi ja nuori ottaa tuolta ympäriltään sen, odotukset. (Vastaaja 9)

Kasvattajilla koettiin olevan keskeinen rooli ylipäättään pohdittaessa tyttöihin ja poikiin kohdistuvia oletuksia ja siinä, minkälaisia toimintoja sukupuolille tarjotaan. Eräessä haastattelussa tuli esiin paitsi kasvattajan näkemys kasvattajien roolista suvaitsevaisuuden edustajana ”epätyypillisen pojan” kohdalla sukupuoltaan, myös taustalla piilevä oletus että epätyypillinen lapsi tulisi helpommin kiusatuksi. Aikuisen tulee myös sallia erilaiset tavat sekä tiedostaa omat ajatuksensa. Vapautumalla omista ennakkokäsityksistään kasvattaja voi aidosti toteuttaa lapsen parasta. Sukupuoliroolit näyttäytyivät jo tiedostettuina asioina päiväkodin arjessa.

Että kyllä tää niinkun aika hyvin tiedostettu asia on tää tytöt, pojat, sukupuoliroolit, mutta varmasti teemme virheitä ja vaikka tiedämme periaatteessa, teoriassa sen että kaikkia kohdellaan tasa-arvoisesti, olipa tyttö tai poika, niin varmasti se tapahtuu, että pojat saa sitten sitä huomiota. (Vastaaja 9)

Mut kyl se paljon riippuu siitä, mitä me tarjotaan näille lapsille täällä, virikkeet ja lelut ja. Ja sit se, että miten me niistä puhutaan. Että tytötkin voi, pojatkin voi. (Vastaaja 5)

Toisaalta kasvattajat totesivat että lapsilta vaaditaan ryhmässä samoja asioita, riippumatta sukupuolesta. Kasvattajat pohtivat sukupuolta ja sen ilmenemistä omassa ryhmässään, todeten muun muassa että omassa ryhmässä ei koettu olevan selkeitä rajoja tytöille ja pojille ja heidän toiminnoilleen, mutta vuosia sitten päiväkodissa on ollut eriytyneet tyttöjen ja poikien maailmat. Ryhmän vastauksissa kuvattiin ei-tyypillisiä sukupuolensa edustajia ja aikuisen roolia suvaitsevaisuuden edustajana. Vastauksissa tuli myös esiin sukupuolispesifejä ajatuksia rohkaista erityisesti tyttöjä pois kiltin tytön roolista tai tukea poikia hienomotoriikan suhteen.

Kasvattajien vastauksissa tuli esiin myös muun muassa pohdinta siitä, mistä lapsiin kohdistuvat erilaiset odotukset voivat johtua. Sukupuoli näyttäytyi arjessa asiana joka pitää huomioida, lasta tulee myös kohdella yksilönä. Ryhmän vastauksissa pohdittiin myös muun muassa kasvattajan pohdinnat kasvattajan pohdinnat tietynlaisen roolin ottamisesta ryhmässä. Tässä yhteydessä eräs kasvattaja totesi ryhmän tyttöjen ottaneen tietynlaisen, kiltin tytön roolin joka on myös koulun kannalta ihanteelliseksi luokiteltu. Hän totesi myös että kasvattaja voi rohkaista irtautumaan tästä roolista. Vastauksista käy ilmi että aikuisen tulee pohtia ja harrastaa itsetutkiskelua. Oletukset lapsista nähtiin joko tietoisina tai myös tiedostamattomina. Ryhmän kasvattajien mukaan lapsia ei tulisi koettaa sovittaa ahtaisiin roolimalleihin, vaan tasa-arvoisuuden tulisi olla kasvatuksen lähtökohtana.

Että on ihan varmasti semmosia oletuksia, joita ei välttämättä edes tiedosteta että toimin t ietyllä tavalla tiettyjen tai tietyn sukupuolen kanssa. Ja varmasti on tätäkin että autetaan poikia helpommin. Tää ei oo hirveen kauan, kun tää on ollu mun mielestä hirveen yleistä, mä muistan tän vielä. Olisko tää vielä 2000-luvulla ollut et poikia helpommin, ei vaadittu niin paljon eskaripojilta. Ehkä 2003 kun mä oon ollut tossa päiväkodin puolella eskarissa. Niin mulla on sellanen mielikuva että silloin oli niinku että päästettiin helpommalla. (Vastaaja 4)

Tiimi 3.

Kolme neljästä kasvattajatiimin jäsenestä mainitsi perheen merkityksen lapsen kasvatuksessa: toisaalta vastaajat pohtivat perheen arvojen merkitystä lapsen kasvatuksessa, toisaalta sukupuolten kasvatuskäytäntöjä. Mielenkiintoista kyllä, tarkasteltaessa kasvattajien oletuksia kasvatuskäytännöille, oli havaittavissa vastakkaisia ajatuksia kasvattajilla. Toisaalta tiimin vastauksissa tuli esiin useammankin työntekijän kohdalla havainto siitä, että tyttöjä ja poikia kasvatettaisiin kotona eri tavalla, toisaalta eräs tiimiläinen lausui ilmoille oletuksen että sukupuolet kasvatettaisiin ilman muuta samalla tavalla.

Ja kyllä mulle niinkin jäi se yks tyttö jouluna mieleen joka ensimmäisenä kun se oli tullu lomalta, no kysyttiin että kuinka joululoma meni ja mitä sä sait Joulupukilta, niin ensimmäinen vastaus oli, no mä halusin pikkuautoja mutta mä en saanu. Elikkä oli ostettu barbeja ja vaaleanpunaista ja glitteriä ja tyttö..ainut toive oli että kun olis saanu pikkuauton. (Vastaja 2)

Mut sitten taas jotenkin aattelee että perheessä on niinkun useampikin lapsi, että on molempia, tyttöjä ja poikia, niin voiko se nyt sitten niin mennä, että niin eri lailla kohdellaan? Mutta kyllä ajattelis, että kasvatus on kumminkin samanlaista. Että tuota vaikia sanoa kyllä. (Vastaja 6)

Tiimin jäsenet kuvailivat havainneensa sekä yhteiskunnan tasolla että päiväkodin arjessa tyttöihin ja poikiin kohdistuvan erilaisia odotuksia ja oletuksia. Vastauksissa sekoittuivat yleisen tason kuvaus päiväkotiarjen sukupuolittuneisuudesta ja vastaajien omat odotukset ja oletukset. Vastaajien mukaan lapsiin kohdistuu päiväkodin arjessa erilaisia odotuksia muun muassa taitojen ja kypsyysen sekä luonteen mukaan. Lasten kohdalla saattoi ilmetä stereotyyppisiä oletuksia pukeutumisen tai harrastusten eroamisesta. Vastauksissa korostuivat myös ajatukset poikien ja tyttöjen ”luonnollisesta” erosta.

Sitä ei, vaikka varmaan kuinka se, jos vaikka ajattelis että olis semmonen lapsi jota, poika jota koko ajan ohjattais johonkin tyttöjen juttuihin, niin kyllä se varmaan jos se jossaki näkiskin autoja tai tämmösiä niin sanottuja poikien leluja, nii kyllä se varmaan sitte ohjautus kumminkin. Et se on sillä tavalla jotenkin sisäsyntyinen juttu, että ei se mun mielestä voi sillä et koko aika vaan ohjataan tekemään jotain tiettyä, niin kyllä se sitte kumminkin tuloo sieltä. (Vastaja 6)

Kyllä mä niinkun ajattelen, että varmaan niinku siis ajatellaan siis yleisesti ajatellaan, et pojat on niitä jotka leikkii autoilla, pojat tekee legoja ja tytöt on niitä pieniä hienoja prinsessoja ja näin. Mutta tuota kyllä niitä varmaan tietyllä tavalla jo kohdellaankin tietoisesti, ei-tietoisesti. (Vastaja 8)

Että ehkä niiden tyttöjen kuitenkin oletetaan käyttäytyvän sillä tavalla hillitymmin, että se on ehkä yllättävämpää, jos tyttö on tosi semmonen raisu ja puhelias ja niinkun ronskin. Että pojille sen niinkun ajattelee olevan ihan sellaista..luonnollista. (Vastaja 7)

Kahden vastaajan mukaan tytön oletettu hillitty olemus perustellaan naisen roolilla ja äitiydellä. Tyttöjen kuvattiin olevan kiinnostuneita taidoista jotka ovat olennaisia kouluvalmiuden kannalta, ja totesi poikien sen sijaan olevan fyysisempiä; kiinnostuneita muun muassa juoksemisesta.

Ja ehkä mä mitä se arjes näkyy, niin tavallaan huomaa, että välillä tulee sellasia hämmästyksiä, et katopa kun toikin meni noin hienosti tonne autoleikkiin tai kylläpäs tuokin, kun se on niin villin oloinen poika, että nyt se noin hienosti tuos istuu. Et enemmän

ne on ehkä sellasia ahaa-elämyksiä sitte, mitä kautta tulee niinku tavallaan julki se, että tässä oli tavallaan jonkinlainen ennakkokäsitys. (Vastaaja 2)

Vastaajat kuvasivat myös kuinka tyttöä ei nuhdella samassa tilanteessa kuin poikaa niin helposti, perustellen tätä tytön herkemmällä luonteella. Tyttöjen ja poikien kiinnostuksenkohteet ja valmiudet nähtiin myös erilaisina. Vastaajien mukaan tyttöjä kiinnostavat enemmän luontaisesti askartelu ja kynätehtävät. Kasvattajien vastauksissa tuli myös esiin että he kokivat että tytöiltä keskittyminen tulee helpommin luonnostaan, eräs vastaaja muun muassa totesi, että hän olettaa 5-vuotiaalta tytöltä enemmän kykyä keskittyä kuin saman ikäiseltä pojalta.

Ja sitten, mä uskoosin niin että paljo esimerkiksi lapsen pukeutumisesta ja sellasestakin voi niinkun jo nähdä sen että mitä sä voit odottaa joltakin tytöltä. Jos se on ihan hempeis ja vaalianpunasis, niin et sä odota siltä että se kauheesti räiskähtelis ja räjähtelis. (Vastaaja 7)

Niin mun mielestä tytöt on aikasemmin kiinnostuneita tästä pukemisjutusta, että ne aikasemmin tuntuu, että mitä täs nyt on seurannut ja aattelee niinkun että näppärämpiä aikasemmin pukemaan itse kuin pojat. En tiedä sitten mistä se vois johtua. (Vastaaja 8)

Mutta jotenkin sit jos oikein pitkälle, pitkälle, pitkälle ajattelee, niin kyllähän niis, niinku tytöis, ne ajautuu helposti johonkin tietyille aloille ja pojat ajautuu tietyille, semmosille voimaa vaativille aloille. Et jotenkin se on niinkun luontevaakin ajatella, et ne pojat tekee semmosta raskasta, ruumiillista työtä. Ja ne on jo luonnostaan voimakkaampi kun tytöt. (Vastaaja 8)

Eräs kasvattaja totesi kuinka hänen mielestään kasvattajat aina jollakin tasolla kohtelevat tyttöjä tyttöinä ja poikia poikina, vaikka asiaa yritettäisiinkin tiedostaa. Vastaaja toi tässä yhteydessä esiin myös kasvattajan oman kasvatuksen ja median sekä muun ympäristön vaikutuksen mielipiteisiin. Eräs kasvattaja totesi pyrkivänsä itse olemaan tiedostava, mutta totesi itsekin välillä sortuvansa stereotyyppisiin oletuksiin, arjessa tämä näyttäytyy hämmennyksenä, kun joku lapsi käyttäytyykin vastoin hänen oletuksiaan. Kyseinen kasvattaja totesi vielä että oletuksia arvoissa ja kasvatuksessa on helposti niillä kasvattajilla jotka eivät ole itse miettineet tai tiedostaneet asioita. Käsitysten sukupuolten eroavaisuuksista todettiin usein olevan myös tiedostamattomia. Kasvattajat totesivat että myös menneisyys on tiiviisti läsnä arvoissa ja arvostuksissa. Eräs kasvattaja kuvasi roolimalleja ja odotuksia ”näin vaan on aina ollut” ja totesi näiden mallien tulevan ”sieltä kaukaa.” Eräs kasvattaja totesi myös että roolijakaumaa ei tule ajateltua päiväkodin arjessa, vaan lapsiin suhtaudutaan samalla tavalla.

Ja sen, minkä mä nyt huomasin itte, niin meillä oli kynätehtävät, niin mä monistin vähän

erilaisen tytöille ja vähän erilaisen pojille, periaattees sama juttu, mutta eri kuva. Koska sitten ajattelin niinkun kuitenkin sitä motivointia siinä. Että poikia kiinnostaa vähän se raketti ja tytöille sitten joku hempeempi juttu. (Vastaaja 7)

Mutta varmaan sellaset kasvattajat ja ihmiset jotka niitä asioita ei oo koskaan miettinyt, niin kyllä niitä tuolla aika syvällä niinkun tuolla jossakin kasvatuksessa on, arvoissa, niinkun tietämättään. Mut että mä väitän että jos sitä tuodaan julki ja mietitään, niin harva siihen enää syylistyy. (Vastaaja 2)

Eihän se oo sitten, voiks se mennä niin kauas jotain vanhaa perimää että? Että niinku aina kun on se..joitakin kymmeniä vuosia taaksepäin, kun nainen on tehnyt niin paljon niitä kotiaskareita ja näitä, niin voisko se kuitenkin olla joku jäämä sieltä vielä että tuota. Nii-in, vaikea sanoa, kun ei sillain tuu niitä niin pohdittua. (Vastaaja 6)

Että kyllä täs on niinku jos voidaan vetää niitä leimoja, niin mikä kuuluu millekin sukupuolelle sitten niin kyllä niitä on vastaan tullu tietysti. Mutta mä en oo niitä ehkä koskaa ajattellu että kun sä oot nyt tyttö niin, soot nyt poika niin, oon ainakin ajattellu tai haluan ajatella että tää nyt on tällöinen tämä lapsi. (Vastaaja 8)

Kasvattajien tulee antaa mahdollisuus erilaisuuteen ja lasten huomioinnissa on keskeistä tasa-arvoisuus. Eräs kasvattaja pohti myös kuinka kotona tehtävä kasvatustyö on erilaista kuin ammatillinen kasvatustyö, jossa kasvattajan tulee sitoutua tietynlaisiin arvoihin työskennellessään kunnallisessa päiväkodissa.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Seuraavaksi esitellään keskeiset tutkimustulokset taulukon muodossa, eritellen vastaukset tiimeittäin jokaisesta teema-alueesta, pyrkien luomaan kokonaiskuvaa.

TIIMI	TIIMI 1.	TIIMI 2.	TIIMI 3.
MÄÄRITELMÄT TASA-ARVOISELLE VARHAISKASVATUKSELLE	* Molemmat LTO:t sukupuolisensitiivinen tulkinta, yksilö korostuu. * LH:t sukupuolineutraalius, kaikilla samat oikeudet, sp häivytetään	* Kaikilla tiimin jäsenillä sukupuolisensitiivinen, yksilöä korostava tulkinta.	* Toisella ryhmän LTO:lla ja LH:lla sukupuolisensitiivinen tulkinta * Avustajan ja toisen LTO:n tulkinta sukupuolineutraali, sp ei näy arjessa.
TASA-ARVOISEN VARHAISKASVATUKSEN TOTEUTUMINEN	* Valtaosa vastaajista: toteutuu, mutta ulkoiset tekijät ja kasvattajan tiedostaminen vaikuttavat.	* Kaikki vastaajat: toteutuu, mutta ulkoiset tekijät saattavat vaikeuttaa toteutumista.	* Valtaosa vastaajista toteutuu, mutta asia vaatii panostamista.
MÄÄRITELMÄT SUKUPUOLELLE	* 2 vastaajaa: sukupuoli ei rajaa lapsen arkea * Sukupuolen ”perinteinen” määrittely, mutta sp ei	* Sukupuoli identiteettinä, synnynnäisenä * Sukupuoliin liittyvät toiminnan rajoitteet * Sp jakaa mieheksi ja	* Sukupuoli muodollinen biologinen määritelmä, ei määritä lasta * Syntymä jaottelee

		vaikuta lapsen toimintaan * Sukupuolen laaja tulkinta: henkinen ja fyysinen sp eivät aina kohtaa, mahdollisuus olla myös jotain miehen ja naisen väliltä	naiseksi, mahdollisuus olla myös molempia	tyttöihin ja poikiin * Jo syntymättömän lapsen kohdalla sosiaalistetaan sukupuoleen * Miesten ja naisten luonnolliset erot; toisaalta nämä erot häilyviä eri yksilöillä
SUKUPUOLEEN KOHDISTUVAT OLETUKSET ODOTUKSET PÄIVÄKODISSA	JA	 * ¾ vastaajista: päiväkodissa on erilaisia odotuksia ja oletuksia sukupuolille: mm. sallitaan ja vaaditaan erilaisia asioita sukupuolilta * 1 vastaaja: ei erilaisia odotuksia sukupuolilta laajemmin sukupuoli näkyy VAIN ryhmittelyssä ja konfliktilanteiden erona * 2 vastaaja kohdistaa itse erilaisia odotuksia ja oletuksia mm. millaisena tytöt nähdään * Vanhat	 * Kaikki vastaajat: päiväkodissa on erilaisia odotuksia ja oletuksia sukupuolille: mm. oletukset hiljaisesta vuodesta kun on paljon tyttöjä * Kaikki vastaajat esittivät myös itse erilaisia odotuksia ja oletuksia sukupuolille, mm. millaisena sukupuolet nähdään * Pohdinnat kasvatuksen ajallisuudesta * Oletukset ja odotukset tiedostamiskysymyksiä, pohdinta oletusten alkuperästä	 * Kaikki vastaajat: päiväkodissa on erilaisia odotuksia ja oletuksia sukupuolille: mm. oletukset tyttöjen kypsyystä * Kaikki vastaajat esittivät myös itse erilaisia odotuksia sukupuolille: mm. taidot eroavat sukupuolilla * Kasvattajat pohtivat menneisyyden läsnäoloa kasvatuksessa arvojen ja sanontojen muodossa

	ajattelumallit läsnä		
--	----------------------	--	--

Taulukko 2. Kasvattajayhteisöjen tulkinnot tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta ja sukupuolesta

5.1 Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen määritelmät kasvattajatiimeissä

Edellä kuvatusta taulukosta käy ilmi, että yhteistä kasvattajatiimeille ovat käsitykset tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen tulkinnoista. Toisaalta voidaan pohtia, onko tasa-arvoinen varhaiskasvatus myös vastaajille abstrakti, vieras käsite joka saa siten monia tulkintoja. Tasa-arvoista varhaiskasvatusta ei ole kenties kattavasti määritelty kirjallisuudessa joten se näyttäytyy hyvin epämääräisenä käsitteenä. Käsitteen monitulkintaisuus ei siten ole yllättävää.. Kahdessa tiimissä kolmesta tasa-arvoisen varhaiskasvatus saa sekä samanlaista kohtelua kaikille että myös toisaalta yksilöä ja hänen etujaan korostavaa tulkintaa. Yhdessä kolmesta tiimistä (tiimi 2) kaikki kasvattajat asettivat tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen lähtökohdaksi yksilön. Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen yksilölähtökohtaa korostivat tyypillisesti lastentarhanopettajat.

Toisaalta tasa-arvoinen varhaiskasvatus näyttäytyi tavoitetilana johon toiminnassa tulisi pyrkiä. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus tulkittiin niin tasa-arvoisina mahdollisuuksina, tarpeen tyydyttämisenä kuin ihannetilana johon tulee pyrkiä. Havaittiin tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen määritelmässä aineksia niin sukupuolisensitiivisestä kuin sukupuolineutraalistakin ihmiskäsityksestä. Sukupuolineutraali ajattelutapa näkyi vastaajien käsityksissä yhtäläisestä kasvatuksesta lapsille, siten sukupuolta ei tule arjessa pohdittua. Kaikki lastentarhanopettajat yhtä lukuun ottamatta ja osa lastenhoitajista määrittivät tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen sukupuolisensitiivisesti, korostaen yksilön tarpeita kasvatuksen lähtökohtana ja siten lapsilähtöistä ajattelutapaa. Tasa-arvoiseen varhaiskasvatukseen liitettiin myös lapsen aito kohtaaminen arjessa ja hänen vahvuuksiensa tukeminen sekä tuen anto yksilöllisten tarpeiden mukaan.

5.2 Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutuminen kasvattajatiimeissä

Kasvattajatiimeillä on samanlainen tulkinta tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumisesta; sen nähtiin suurimmaksi osin toteutuvan päiväkodin arjessa. Yhdessä tiimissä (tiimi 2) kolmesta kaikki vastaajat totesivat tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutuvan tiimissään. Silti myös nämä työntekijät tunnistivat päiväkodin arjessa esteitä, jotka saattavat vaikuttaa tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumiseen. Esteiksi mainittiin muun muassa suuri lapsiryhmä. Myös kahdessa muussa kasvattajatiimissä tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen todettiin pääsääntöisesti toteutuvan. Molemmissa tiimeissä yksi jäsen ilmoitti epävarmuutensa tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumisesta. Vastausta perusteltiin arjessa ilmenevillä esteillä, kuten kiireellä tai henkilökunnan sitoutumattomuudella, jonka todettiin vaikuttavan tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumiseen. Tiimin yhteiset päämäärät ja jaettu arvomaailma olisivatkin olennaisia päiväkodin arjessa. Toisaalta, jos käsitykset tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen määritelmästä jo eroavat keskenään, ei tiimillä välttämättä ole samoja päämääriä. Välillä kasvattaja saattaa itse toimia oman määritelmänsä mukaisesti tasa-arvoisesti, mutta nämä tulkinnat eroavat kasvattajien välillä. Toisinaan inhimilliset tekijät voivat estää tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutumisen, jos kasvattajalla on omassa elämässään vaikea tilanne, koetaan että työhönsä ei ole voimia samalla tavalla panostaa ja sitoutua.

5.3 Sukupuolen määritelmät kasvattajatiimeissä

Kasvattajat totesivat sukupuolen olevan vaikea käsite määriteltäväksi ja että sen määritelmää ei ole aikaisemmin juurikaan tullut pohdittua. Arjessa sukupuolen biologinen jaottelu kietoutuu sen kulttuurisiin ja sosiaalisiin ulottuvuuksiin. Sukupuolen käsitteen eri ulottuvuudet olivat siten mukana kasvattajien tulkinnoissa sukupuolelle. Käsitykset saattoivat erota hyvinkin paljon toisistaan: samaan tiimin mahtui siten monenlaisia tulkintoja sukupuolesta; yksi kasvattaja saattoi puheessaan korostaa sukupuolen merkitystä lapsen arjessa biologisten erojen kautta, kuinka heti syntymästään lapsi sosiaalistetaan jompaan kumpaan sukupuoleen. Sen sijaan saman tiimin toisen kasvattajan mukaan sukupuoli ei näy lapsen arjen toiminnoissa ja sen määrittelykin nähdään pelkäsi rutiininomaiseksi toimenpiteeksi.

Jokaisen tiimin vastauksissa korostui niin sukupuolen biologinen määritelmä kuin sosiaalinenkin. Useasti nämä tekijät kietoutuivat toisiinsa, jo heti syntymän myötä lapseen kohdistetaan erilaisia

sosiaalisia odotuksia. Toisaalta osa vastaajista totesi, että sukupuoli ei vaikuta lapsen arjessa, toisaalta sen katsottiin myös asettavan esteitä lapsen toiminnalle. Eräässä tiimissä (Tiimi 1) kaksi kasvattajaa totesi, ettei sukupuoli vaikuta lapsen arkeen. Myös 3-tiimissä eräs kasvattaja totesi että vaikka sukupuoli määritellään biologian kautta, se ei kuitenkaan määritä lapsen arkea. Kyseisessä tiimissä oli tästä kannasta poikkeavia käsityksiä muilla kasvattajilla, jotka sen sijaan totesivat jo syntymän määrittävän lasta tai kuinka jo syntymätöntä lasta sosiaalistetaan tytöiksi tai pojaksi vaatteiden väreillä. Eräs kasvattaja myös toi esiin käsityksen miehen ja naisen välisistä luonnollisista eroista, jotka tosin voivat erota yksilöiden kohdalla.

5.4 Sukupuoliin kohdistuvat oletukset ja odotukset kasvattajatiimeissä

Kasvattajien vastausten perusteella voidaan todeta yleisesti ottaen, että päiväkodissa lapsiin kohdistuu erilaisia odotuksia ja oletuksia sukupuolensa mukaan. Kasvattajat toivat esiin paitsi havaitsemiaan oletuksia ja odotuksia, myös kohdistivat niitä itse. Näitä oletuksia ja odotuksia on esitelty tarkemmin luvussa 4. Löydökset, mutta yleisesti ottaen voidaan todeta näiden odotusten kohdistuvan muun muassa tyttöjen ja poikien erilaiseen käytökseen, oletuksiin tyttöjen kypsyydestä ja poikien riehakkuudesta sekä oletuksiin tyttömäisyydestä ja poikamaisuudesta. Lapsilta myös vaaditaan ja sallitaan erilaisia asioita sukupuolen mukaan. Erään kasvattajatiimin (Tiimi 1) kaksi kasvattajaa tosin totesi, etteivät he itse kohdistu erilaisia odotuksia sukupuoliin. Toinen näistä kasvattajista totesi kuitenkin havainneensa että näitä erilaisia odotuksia ja oletuksia on vallalla. Toinen näistä kasvattajista sen sijaan totesi että sukupuoliin ei kohdistu erilaisia odotuksia, mutta totesi kuitenkin hieman ristiriitaisesti tyttöjen ja poikien käyttäytymisen eroavan konfliktitilanteissa. Saman kasvattajatiimin muut kasvattajat olivat havainneet sekä sukupuoliin kohdistuvan että kohdistivat myös itse erilaisia odotuksia ja oletuksia.

Kahdessa muussa tiimissä kaikki vastaajat totesivat paitsi havainneensa eriarvoistavia oletuksia kohdistuen sukupuoliin, myös toivat esiin omia sukupuolittuneita oletuksiaan ja odotuksiaan. Jokaisen tiimin kohdalla kasvattajat kuitenkin pohtivat myös näiden oletusten alkuperää: tiimeissä 1 ja 3 pohdittiin menneisyyden läsnäoloa arvojen ja sanontojen muodossa, tiimin 2 kasvattajat sen sijaan korostivat kasvattajan omaa roolia tiedostaa näitä odotuksia ja oletuksia. Tiimin 2 kasvattajat myös pohtivat oletusten alkuperää.

Tarkasteltaessa tiimien vastauksia kokonaisuutena voidaan todeta tiimin 2 erottuvan toisista

tiimeistä positiivisesti siten, että vaikka sen vaikuttaa olevan stereotyyppisiä oletuksia ja odotuksia sukupuolista, niin kasvattajilla vaikuttaa olevan kenties yhtenäisimmät käsitykset muun muassa tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta ja heidän vastauksissaan korostui kasvattajan rooli ja tiedostaminen. Toisille tiimeille oli kenties tyypillisempää kasvattajien käsitysten eroaminen, niin sukupuoli kuin tasa-arvoinen varhaiskasvatuskin saivat monenlaisia tulkintoja. Sain tutkimukseeni paljon aineistoa haastatteluista, järjestäen myös ryhmähaastattelun joka tiimille. Niiden jälkeen kasvattajat totesivat että heidän ei ole koskaan aikaisemmin tullut keskusteltua sukupuolen ja tasa-arvon tematiikasta tiimissään. Suurelta osin sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvät asiat lienevät siis piilossa ja epätasa-arvoisia tekoja toteutetaan toivon mukaan suuremmalti osin tiedostamatta. Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen mahdollistamiseksi sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvät asiat tulisikin saattaa vielä enemmän keskustelun kohteeksi.

5.5 Tutkimukseni suhteessa aikaisempaan tutkimukseen

Keskeisenä näissä tuloksissa näyttäytyvät tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen monet tulkinnat. Myös Kuusipalo (2002, 212) on todennut, kuinka sukupuolten välistä tasa-arvoa voidaan tulkita eri tavoin, painottaen joko sukupuolten samanlaisuutta tai erilaisuutta. On kenties hieman ristiriitaista, että virallisissa asiakirjoissa korostetaan samojen oikeuksien ja velvollisuuksien leimaamaa tulkintaa tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta, kun yhtäältä lapsilähtöisyyden ajatuksen on nähty olennainen osa suomalaistaa laadukasta varhaiskasvatusta. Oman tutkimukseni kontekstissa nämä molemmat tulkinnat näyttäytyivät kasvattajien käsityksissä.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan (2012) mukaan tasa-arvoinen varhaiskasvatus tarkoittaa samojen oikeuksien, velvollisuuksien ja mahdollisuuksien takaamista kaikille lapsille, sukupuolesta riippumatta. Kaikille lapsille tulee antaa sukupuolestaan riippumatta yhtäläiset mahdollisuudet toimia, kasvaa ja oppia (Ylitapio-Mäntylä, 2012, 27). Kuten edellä todettiin, osassa tasa-arvoisen kasvatuksen määritelmistä korostuivatkin nämä samojen oikeuksien, velvollisuuksien ja mahdollisuuksien tulkinnat. Toisaalta varhaiskasvatusta ohjaa lapsilähtöisen toiminnan periaate jonka mukaan kasvattajan tulee kohdata lapsi yksilönä yksilöllisinä tarpeineen. Lapsilähtöisyyden perusajatuksena on kasvatuskäytäntöjen rakentaminen vastaamaan jokaisen lapsen yksilöllisiä tarpeita. Pyrkimyksenä on, että kasvatusprosessissa tavoitteet, menetelmät ja sisällöt lähtevät lapsesta. (Happo, 2006, 57; Järvinen, Laine & Hellman- Suominen 2009, 34). Lapsilähtöisyyden

ajatus näyttäytyi tässä tutkimuksessa vahvasti kasvattajien määritelmässä tasa-arvoiselle varhaiskasvatukselle. Valtaosa vastaajista tulkitsi tasa-arvoisen varhaiskasvatuksesta nimenomaan yksilön etujen palvelemisena. Tutkimustulosteni mukaan kuitenkin vain yhdessä tiimissä kaikki kasvattajat painottivat yksilöä tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen lähtökohtana, joten lapsilähtöisyyden toteutumisesta kasvattajatiimeissä lienee aihetta pohtia.

Myös ajatukset sukupuolisensitiivisyydesä ja sukupuolineutraaliudesta kytkeytyvät tasa-arvoiseen varhaiskasvatukseen. Kuusipalon (2002, 212) esittelemässä sukupuolineutraaliudessa on kyse sukupuolten samanlaisuutta painottavasta ajattelutavasta, jolloin sukupuolella ei ole tai sillä ei saisi olla väliä yhteiskunnassa. Suomalaisessa yhteiskunnassa pyritään muun muassa lakien avulla turvaamaan yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet sukupuolesta riippumatta. Miehet ja naiset nähdään siten pikemminkin androgyyneinä kansalaisina kuin sukupuolensa edustajina. Osa kasvattajista koki että sukupuoli ei vaikuta lapsen kohteluun tai sitä ei ajatella päiväkodin arjessa. Korhonen (1998, 15) esittelee osana sukupuolisensitiivistä kasvatusta sukupuoliherkän näkemyksen. Kun sukupuoliin liitetyt stereotyyptit tiedostetaan, voidaan vapautta miehet ja naiset, pojat ja tytöt tekemään valintoja omien taipumustensa eikä sukupuolen mukaan, tällöin painottuu yksilönäkökulma kasvatuksessa. Sukupuolisensitiivisyydellä voidaan nähdä yhteneväisyyksiä lapsilähtöisyyden kanssa, muun muassa yksilön asettaminen lähtökohdaksi.

Tutkimuksestani käy ilmi, että tasa-arvoinen varhaiskasvatus voidaan tulkita eri tavoin. Kuitenkin Siljanderin (2005, 25) mukaan kasvatustoimintaan liittyy toiminnan intentionaalisuus eli päämääräsuuntautuneisuus. Kasvatuksen katsotaan siten olevan tavoitteellista, tarkoituksellista ja tietoista toimintaa. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus toteutuu kuitenkin kasvattajien mukaan pääsääntöisesti hyvin, vaikka tulkinnat tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta vaihtelevatkin. Myös Karila ja Nummenmaa (2001, 104) ovat todenneet kuinka moniammatillisen osaamisen lähtökohtana tulisikin olla yhteisesti jaettu tulkinta toiminnan tavoitteista, arvoista sekä samansuuntainen ihmiskäsitys. Tutkimukseni perusteella voitaneen todeta, että vaikka kasvattajat toteavat tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutuvan päiväkodin arjessa jo nyt, olisivat yhteiset tulkinnat siitä keskeisiä myös toiminnan kehittämisen kannalta.

Tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksen toteutumisesta kasvattajat totesivat, että se ei tule vielä luonnostaan, vaan siihen täytyy erikseen panostaa. Voidaankin pohtia, miksi lasten tasa-arvoinen

kohtelu ei tule kasvattajilta luonnostaan, vaan koetaan että siihen tulee kiinnittää erityisesti huomiota. Luullakseni tiedostava ja refleктоiva ote oman työn tekoon saattaa arjessa unohtua. Toisaalta kasvattajat saattavat ajatella että päiväkodin arki on jo nyt riittävän tasa-arvoinen eikä siinä nähdä kehitettävää. Kasvattajat totesivat myös tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen olevan asia joka tulisi ottaa keskustelun ja pohdinnan kohteeksi. Tasa-arvoiseen varhaiskasvatukseen tulisi kiinnittää huomiota jo Lasten oikeuksien sopimuksen (1991) nojalla joka kieltää kaikenlaisen syrjinnän lapsen sukupuolen perusteella. (Tasa-arvoasian neuvottelukunta 2012.)

Perusteena tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen panostuksen puolesta myös hallituksen tasa-arvo-ohjelma (2012 - 2015) edellyttää, että sukupuolten tasa-arvoa edistävät toimet ja tavoitteet määritellään entistä kattavammin ja selkeämmin opetussuunnitelmissa, käsittäen myös varhaiskasvatuksen. Kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan tulee sisällyttää henkilöstön täydennyskoulutuksen osalta paitsi perustietojen takaaminen lasten tasa-arvoiseen kasvatukseen liittyen, myös tämän tietouden jatkuva päivittäminen, arviointi ja seuranta. Myös aiheeseen liittyvien koulutuspäivien rahoittaminen kuntien osalta on tärkeää. Näin luodaan perusta päivähoitoyksikköjen tasolla tapahtuvalle tasa-arvotyölle. (Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, 2012.)

Tarkasteltaessa sukupuolta ja sen saamia tulkintoja päiväkodin arjessa, voidaan tutkimustulosteni todeta tukevan aikaisemmissa tutkimuksissa esiin tulleita asioita sukupuolesta ja sen määritelmistä. Suurin osa vastaajista määritteli sukupuolen kuvaillen paitsi sen biologista, myös sosiaalista ja kulttuurista ulottuvuutta. Ylitapio-Mäntylän (2012a, 20) mukaan lapsen biologisen sukupuolen vaikutusta lapseen alkaa jo lapsen syntymässä, sillä lapsen sukupuoli määritellään syntymähetkellä biologisesti; biologinen määrittely jakaa sukupuolta vastakkaisiin määrittelyihin. Sukupuoli kuvattiin vastauksissa myös sukupuolen sosiaalisen ulottuvuuden perusteella. Leena-Maija Rossin (2010, 21) mukaan sukupuolen biologinen ja sosiaalinen ulottuvuus kietoutuvat siten yhteen, että ruumiille ja ruumiinosille annetaan kulttuurisesti tietynlaisia merkityksiä. Toisaalta eräs vastaaja totesi sukupuolen määrittelyn vain muodolliseksi, siihen ei liity sosiaalisia odotuksia.

Osa vastaajista totesi, että sukupuoli ei vaikuta lapsen arkeen, joten lapsiin ei kohdisteta erilaisia odotuksia sukupuolensa vuoksi. Kun sukupuoli ymmärretään roolina, kyse on olemisesta; meillä on sukupuoli tai olemme jotakin sukupuolta ja toimimme joko sukupuolemme mukaisesti tai sitä vastaan (Ojala, Palmu & Saarinen, 2009, 17). Toisaalta tutkimuksessani eräs tulkinta sukupuolesta olivatkin luonnollistuneet käsitykset miehen ja naisen välisestä erosta, jonka pohjalla miehet ja

naiset nähdään toisilleen vastakkaisina. Yleinen tapa hahmottaa sukupuoliä ja seksuaalisuuksia on tehdä se vastakkainasettelun kautta. Arjessa tämä näkyy tyttöjen ja poikien, miesten ja naisten asettaminen toisilleen vastakkaisiksi. (Rossi, 2010, 23.)

Judith Butler (2006, 25) esittelee teoksensa esipuheessa sukupuolen toistotekoina, performatiivisena. Butlerin mukaan se, mitä me pidämme sukupuolen sisäisenä olemuksena, muodostetaan itse asiassa toistotekojen sarjassa. Butler siis näkee sukupuolen rakennettuna ja rakennettavana, sukupuoli siis muodostuu tekojen kautta ympäröivässä yhteiskunnassa ja tällöin sukupuolta tuotetaan toistuvilla suorituksilla. Näitä suorituksia määrittelevät kulttuuriset käytännöt ja toimintasäännökset. (Butler, 2006, 25.) Vastaajien tulkintoja sukupuolesta, joka ei kuitenkaan määritä lapsen toimintaa, voidaan tulkita Butlerin ajatuksia vasten. Voisiko olla mahdollista, että vastaajien mieleen ovat sisäistyneet niin vahvasti kulttuuriset ajatukset sukupuolesta, että niitä ei edes tunnisteta saati ajatella rajoittavan yksilön toimintaa. Yhteiskunnassa toimiva yksilö harvoin pystyy täysin sanoutumaan irti kulttuuristaan

Sukupuolta määriteltiin myös erilaisuuden ja sukupuolen moninaisuuden kautta. Vastauksissa tulivat esiin myös tulkinnat biologisen ja sosiaalisen sukupuolen yhteensopimattomuudesta sekä mahdollisuudesta että biologista sukupuolta ei voida määrittellä. Jos syntyneen vauvan sukupuolta ei saada selville fyysistä sukupuolta määrittävistä ominaisuuksista, puhutaan intersukupuolisuudesta. Intersukupuolisen lapsen kehon sisäiset ja ulkoiset sukupuolielimet eivät ole selkeät. (Ylitapio-Mäntylä, 2012, 20–21). Kasvattajat pohtivat myös biologisen ja fyysisen sukupuoleen vastaavuutta toisiinsa. Myös Sipilä (1998, 36–38) on tuonut esiin pohdinnan biologisen ja sosiaalisen sukupuolen vastaavuutta keskenään. Sosiaalinen sukupuoli ei siten aina seuraa biologista sukupuolta, vaan ihminen voi kokea syntyneensä väärään ruumiiseen, kuten transsukupuolisilla joilla oma koettu sukupuoli ei vastaa alkuperäistä biologista sukupuolta.

Jo kun lapsi syntyy, häneen kohdistetaan erilaisia arvoja ja odotuksia juuri sukupuolensa vuoksi. Pienet lapset alkavat siten toistaa kuulemaansa puhetta sekä näkemäänsä toimintaa havainnoidessaan näitä ja siten sosiaalistuvat sukupuolensa normeihin ja odotuksiin. (Ylitapio-Mäntylä, 2012a, 15.) Vastaajat tunnistivat, että sukupuoliin kytkeytyy erilaisia odotuksia ja oletuksia. Vastaajien mukaan paitsi yhteiskunnassa, myös päiväkodin arjessa ovat läsnä erilaiset oletukset ja odotuksia sukupuolen mukaan lapsille.

Varhaiskasvatus toteutuu parhaimmillaan lapsen merkityksellisten elinympäristöjen välisenä

kasvatuskumppanuutena. Perheiden ja päivähoidon kasvatuskumppanuus on kirjattu myös lakiin lasten päivähoidosta. Lain mukaan yhtenä päivähoidon tehtävänä on perheiden kotikasvatuksen tukeminen. Haasteita kasvatuskumppanuuden toteutumiselle voivat asettaa vanhempien arvot, uskomukset ja elämämaailmat suhteessa päiväkodin kenties jo ikääntyneempien työntekijöiden vastaaviin. Kasvatus onkin aina sidoksissa vallitsevan kulttuurin perusolettamuksiin jotka kasvattajan on hyvä tiedostaa. (Karila & Nummenmaa, 2001, 15- 16, 27.)

Vastaajat toivat esiin olennaisena asiana kodin ja muun ympäristön roolin kasvattajana, ei siten ole ollenkaan vähäpätöinen asia, millaisia odotuksia lapseen siellä kohdistetaan, ja millä tavalla tyttöjä ja poikia kotona kohdellaan, vaan nämä ajatusmallit vaikuttavat myös päiväkodin arkeen. Osa kasvattaja kuvaili havainneensa, että vanhemmat tyypillisemmin palvelevat poikaa kuin tyttöä, poikia esimerkiksi puetaan vanhempien toimesta ja tyttöjen oletetaan sen sijaan pukevan itse. Vastauksista on myös luettavissa sisäistetty ajatus kasvatuskumppanuuden merkityksestä varhaiskasvatuksessa, jossa kasvatus näyttäytyy kodin ja päiväkodin yhteistyönä yhteisine päämäärineen ja käsityksineen. Kukaan vastaajista ei todennut kohdanneensa räikeitä eroavaisuuksia kodin ja päiväkodin arvomaailmoissa.

Sukupuoliin liitetään usein maskuliinisuuden ja feminiinisuuden käsitteet. Maskuliinisuus ja feminiinisyys saavat erilaisia muotoja eri aikakausina ja niiden kautta ilmaistaan sitä mikä on tai on on perinteisesti ollut ominaista miehille tai naisille. Nainen ja mies määritellään usein viittaamalla niiden vastakohtaisuuteen, mies nähdään jonain mitä nainen ei ole ja päinvastoin. (Sipilä, 1998, 32.) Myös kasvattajien käsityksissä tytöt ja pojat käsitettiin toisilleen vastakkaisina tiettyjä asioita, kuten paikallaan istumista pidettiin luontevampana toiselle sukupuolelle, tässä tapauksessa tytölle. Ylitapio-Mäntylä (2012b, 24–25) esittelee tekstissään kuinka esimerkiksi feminiinisuuden on perinteisesti liitetty hoiva ja maskuliinisuuden tekninen osaaminen. Myös kasvattajien käsityksissä tyttöihin liitettiin hoiva. Osa vastaajista myös perusteli tyttöjen oletettua hillittyä käytöstä sillä, että nainen on totuttu näkemään hillittynä hoivaajana.

Lahelman (1992, 7) mukaan kuitenkin sekä miehillä että naisilla on sekä maskuliinisia että feminiinisiä piirteitä. Eri kulttuurit poikkeavat toisistaan siinä, mitkä piirteet on määritelty maskuliinisiksi ja feminiinisiksi, sekä mitkä tehtävät soveltuvat miehille ja mitkä naisille. (Lahelma, 1992, 7; Ylitapio-Mäntylä, 2012b, 24). Jokainen ihminen myös määrittelee omalla tavallaan naisellisuutta ja miehisyyttä (Ylitapio-Mäntylä, 2012b, 24). Kasvattajat toivat esiin lapsiryhmässä olevat epätyypilliset sukupuolensa edustajat, feminiinisemmät pojat jotka olivat kiinnostuneita

perinteisesti tyttöihin liitetystä hoivaleikeistä ja koristautumisesta ja jotka siten omalla käytöksellään uusintavat perinteistä kuvaa tytöstä ja pojasta.

Lempiäisen (2003, 54) mukaan kulttuurinen sukupuoli on mukana paitsi puhetavoissa ja diskursseissa, myös muussa arkielämässä. Butler (2006, 32) esittelee ajatuksen normatiivisesta sukupuolesta, siitä millaiset sukupuolen käsitykset ovat hyväksyttäviä ja ”luonnollisia” millaiset eivät. Tietynlainen naiseus tai mieheys nähdään hänen mukaansa siten normatiivisena, normina ja ihannoitavana ja oletusarvoisena ja muunlaiset käsitykset nähdään marginaalisina ja siten poikkeavina. Myöskään Sipilän (1998, 32) mukaan sukupuolta ei voi määritellä tai kuvailla ilman että lausuisi samalla myös kannanoton siitä, millaista mieheyden tai naiseuden tulisi olla. Vastauksissa tulivat esiin luonnollistuneet käsitykset tytöistä ja pojista, vastaajien mukaan riehakkuus ja ylipäättään fyysisyys näyttäytyvät luonnollisena käytöksenä pojalle, askartelu ja kynätehtävät sen sijaan tytölle. Useassa vastauksessa todettiin tyttöjen olevan kypsempi käytökseltään. Suhtautuminen lapsiin ensisijaisesti sukupuolensa edustajina tukee tytön ja pojan vastakkainasettelua, esimerkiksi tyttöjen mieltämistä ahkeriksi ja kilteiksi ja poikien rasavilleyden hyväksymistä. (Lehtonen, 2010, 91). Myös tietynlaiset toiminnot koetaan joko feminiinisiksi tai maskuliinisiksi (Värtö 2000). Myös Vehviläinen (1974) sekä Lappalainen (2006) totesivat tutkimuksissaan pojilta edellytettävän enemmän fyysistä aktiivisuutta ja poikien saavan enemmän tilaa kuin tytöt, joiden toimintaa pyrittiin rajaamaan enemmän.

Lehtosen (2010, 91) mukaan sukupuoliryhmittely ja tarve tunnustautua tytöksi tai pojaksi usein korostuu päiväkodissa ja alakoulussa. Näin tapahtuu varsinkin jos tyttöjä ja poikia ryhmitellään joko muodollisesti tai epämuodollisesti tyttö- ja poikaryhmiiksi. Päiväkodin työntekijät tai alakoulun opettajat saattavat myös asettaa tytöt ja pojat eri leikki- ja opetusryhmiin tai eri jonoihin odottamaan sisäänpääsyä. Myös yleistävä puhuttelu sukupuolesta yleistää tyttöjen toimivan yhdellä tavalla ja poikien toisella tavalla. Siten vastaajat voivat huomaamattaan kategorisoida lapsia päiväkodin arjessa. Eräs vastaaja totesi vastauksessaan, kuinka sukupuoli ei hänen tulkintansa mukaa näy lukuun ottamatta tytön ja pojan kategorioihin kuulumista. Lapsiin tulisi kuitenkin suhtautua ensisijaisesti yksilöinä, ei pelkästään edustamansa sukupuolen jäsenenä.

Osassa vastauksista tuotiin ilmi, että oletuksia arvoissa ja käytännön toiminnassa on niillä kasvattajilla jotka eivät ole itse tiedostaneet asioita, eriarvoinen kohtelu nähtiin tiedostamattomana. Arvomaailmassa nähtiin menneisyyden olevan vahvasti läsnä muun muassa käsitysten ja oletusten muodossa. Päiväkodissa tehtävän kasvatustyön nähtiin olevan luonteeltaan erilaista kuin omien

lasten kasvatusta. Sukupuolesta ja tyttöihin ja poikiin kohdistuvista sukupuolittuneista oletuksista ja puhutavoista tulisi keskustella päiväkodeissa. Ensimmäinen tärkeä asia olisi kuitenkin saattaa kasvattajat reflektoimaan omaa toimintaansa ja tiedostamaan kasvatuksensa taustalla olevat arvot ja ajatusmallit jotka ovat väistämättä läsnä arjen kasvatustyössä. Kasvattajan työtä ohjaavat voimakkaasti erilaiset mielipiteet ja arvot (Ylitapio-Mäntylä, 2012, 18). Ojala (1993, 251–256) asettaa varhaiskasvattajan haasteeksi ensin oman ajattelutapansa tunnistamisen ja kuvaa kuinka vasta sen jälkeen kasvattaja voi kohdata lapsen aidosti. Ojala kuvaa tämän kasvatustietoisuuden kehittyvän oman toiminnan erittelyn ja pohdinnan kautta.

Eräs haastateltava totesi kuinka sukupuoliroolit ja tyttöjen ja poikien kohtelu päiväkodissa ovat jo tiedostettuja asioita. Tutkimukseni pohjalta toteaisin kuitenkin, että näin ei ole. Samaan aikaan kun yhtäältä liputetaan tasa-arvoisuuden ja lapsilähtöisen kohtelun puolesta, vanhat sukupuolittuneet ja stereotyyppiset käsitykset sukupuolista ovat läsnä. Menneisyys arvoineen ja arvostuksineen on siten huomaamatta läsnä, vaikka emme sitä tiedostaisikaan. Toisaalta voidaan pohtia, millainen valta kulttuurisesti yleistyneillä käsityksillä onkaan, määrittämään tyttöä ja poikaa sekä naista ja miestä. Ylipäätään kasvattajien tulisi tunnistaa millainen valta heillä on vaikuttaa lapsiin päiväkodin arjessa. Aikuinen saattaa siten tiedostamattaan rajata lapsen mahdollisuuksia toimimalla ennakkokäsitystensä varassa ja vahvistamalla tietynlaista käyttäytymistä.

Punaisena lankana tässä tutkimuksessa on yhtäältä tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen ja toisaalta päiväkodin sukupuolittuneen arjen yhdistäminen. Voiko tasa-arvoinen varhaiskasvatusta todella toteutua, kuten vastaajat totesivat, vaikka yhtäältä kasvattajat esittelivät erilaisia kuvia sukupuolista ja niihin kohdistuvista oletuksista. Voidaankin pohtia onko päiväkodissa todella tilaa tytöille ja pojille ja eroille myös näiden ryhmien sisällä. Kohdataanko lapsi siis päiväkodin arjessa aidosti yksilönä vai suhtaudutaanko häneen sukupuolensa edustajana, kohdistuen häneen stereotyyppisiä oletuksia. Kohtaavatko kasvattajatietoisuus ja kasvattajatodellisuus aidosti päiväkodin arjessa? Onko lapsen arki todella erilaista näissä kasvattajatiimeissä, oletettaisiinko siten samalta lapselta erilaista käytöstä eri tiimeissä. Varhaiskasvatussuunnitelmiin on kirjattu varhaiskasvatuksen perustuvan lapseen ihmisarvoon joka kattaa syrjintäkiellon ja lasten tasa-arvoisen kohtelun vaatimuksen, lapsen edun, lapsen oikeuden elämään ja täysipainoiseen kehittymiseen sekä lapsen mielipiteen huomioon ottamisen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2005, 12.)

6 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA

6.1 Tutkimuksen merkitys ja hyödynnettävyys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin on kirjattu erääksi kasvatuksen arvoksi syrjintäkielto ja lasten tasa-arvoisen kohtelun vaatimus. Tasa-arvoa sivutaan myös eri kieli- ja kulttuuritaustaisten varhaiskasvatusta käsiteltäessä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2005, 39) on kirjattu että vaikka sukupuolten asema vaihtelee eri kulttuureissa, suomalaisessa varhaiskasvatuksessa on lähtökohtana tyttöjen ja poikien välinen tasa-arvoisuus. Kasvatus on sidoksissa kulttuuriin ja yhteiskunnan jatkuvaan muutokseen jonka tulee osaltaan vaikuttaa varhaiskasvatuksen toteutuksen jatkuvaan arviointiin, tavoitteiden asettamiseen ja toteuttamiseen. Varhaiskasvatusta ohjaavat valtakunnallisesti lasten päivähoidon ja esiopetusta koskevat lait ja asetukset jotka määrittävät varhaiskasvatuksen ja siihen sisältyvän esiopetuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen sisältöä, laatua ja kuntien varhaiskasvatussuunnitelmien laatimista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005)

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus näyttäytyy kasvattajien tulkinnoissa monimerkityksisenä, eikä käsite ole selvä varhaiskasvatuksen kentällä työskenteleville kasvattajille. Tutkimukseni perusteella voidaan todeta, että varhaiskasvatuksen käsite kaipaa lisäselvitystä. Kartoitin tässä tutkimuksessa kasvattajien käsityksiä tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta ja sen toteutumisesta. Kasvattajat määrittelivät tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen monin tavoin, mutta sen koettiin toteutuvan päiväkodin arjessa. Ongelmallisia ovat kuitenkin käsitteen monet tulkinnat, se näyttäytyy eri vastaajille erilaisena toimintana.

Kasvattajat määrittelivät tutkimuksessani myös sukupuolta ja sitä, minkälaisia merkityksiä sukupuoli saa arjessa. Tutkimukseni perusteella sukupuolenkaan käsite ei ole ongelmaton, vaan siihen kohdistetaan erilaisia tulkintoja. Tutkimukseni toi esiin sukupuolen käsitteen moninaiset tulkinnat sekä sukupuoliin kohdistuvat eriarvoistavat oletukset ja odotukset päiväkodin arjessa. Kuitenkin kasvattajat myös totesivat että tasa-arvoinen varhaiskasvatus toteutuu päiväkodin arjessa. Oma tutkimukseni paitsi tuki aikaisempaa tutkimustietoa päiväkotiarjen sukupuolittuneista käytännöistä, myös toi esiin perusteluita miksi tietoinen tasa-arvokasvatus tasa-arvosuunnitelman tekoineen tulisi aloittaa jo päiväkodissa.

Päivähoidossa vastuussa kasvatustoiminnasta ovat ammattitaitoiset varhaiskasvattajat. Kasvattajat välittävät toiminnassaan omia kasvatuskäsityksiään, arvojaan ja normejaan lapsille sekä tietoisesti että tiedostamatta. Nämä arvot ja normit ovat luonteeltaan sosiaalisia ja ne saattavat vaihdella eri yhteiskunnissa. Arvot ja normit ovat useasti niin syvälle juurtuneita että niitä ei välttämättä tunnisteta ja niitä voi olla vaikea ottaa esiin. Tasa-arvoista varhaiskasvatusta sivutaan varhaiskasvatusta ja esipetusta ohjaavissa asiakirjoissa, mutta sitä ei ole määritelty yksityiskohtaisemmin. Lähtökohtana laadukkaalle varhaiskasvatukselle tulisi olla aikuisten ja lasten aito kohtaaminen päiväkodin arjessa. Varhaiskasvatus on perinteisesti nojannut lapsilähtöisyyteen ja lapsen yksilöllisyyden arvostamista on korostettu.

Vastauksille on tyypillistä sisällöllinen ristiriitaisuus omissa sanomisissa; tämä näyttäytyi tyypillisenä kaikissa haastatteluissa, osittain tämän selittää puhuminen vuorotellen ammattilaisena, tietyn roolin kautta, jolloin kasvattajalla on kenties visio ”oikeista, oletetuista mallivastauksista” ja vuorotellen tämän roolin murtuminen ja puhuminen omana itsenään. Vastauksista voi todeta kuinka puhujaroolit vaihtelevat haastattelun aikana, välillä haastateltava selkeästi puhuu asiantuntijana ja miettii mitä hänen oletetaan vastaavan, toisinaan putkahtelevat vastaajan omat mielipiteet esiin. Välillä nämä kaksi roolia ovat keskenään ristiriidassa. Vastauksista on välillä vaikea lukea, milloin haastateltava puhuu yleisellä tasolla, milloin esittää omia mielipiteitään. Kun sukupuolistavat käytännöt ja kasvattajan valta tuodaan julki, on kasvatuskäytäntöjä joissa niitä myös tuotetaan, mahdollista muuttaa. Kasvattajien oma tiedostaminen ja eriarvoistavien käsitysten tunnistaminen ja tunnustaminen näyttäytyvät siten olennaisina asioina. Tutkimukseni osoitti, että tasa-arvoiseen varhaiskasvatukseen tulisi ehdottomasti tulevaisuudessa panostaa entisestään.

Tutkimukseni perusteella totesin, että vaikka kysyin tutkimukseni esitiedoissa vastaajien ikä- ja koulutustaustaa, en todennut niiden vaikuttavan vastausten erilaisuuteen. Myöskään kasvattajien työkokemuksen ei todettu vaikuttavan käsityksiin sukupuolesta ja tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta. Onkin syytä pohtia, mitkä tekijät vaikuttavat kasvattajatiimien vastausten erilaisuuteen..

6.2 Tutkimusmetodologian arviointia

Suurintaa pohdintaa tutkimukseni aikana olen käynyt etukäteen haastateltaville toimitetun uutisen

roolista. Olen pohtinut, kuinka suurelta osin se on värittänyt haastateltavien käsityksiä aiheesta. Toisaalta tasa-arvoon ja sukupuoleen liitetyt asiat vaikuttavat olevan vaikeasti määriteltävissä, joten ne tulisi ensin tuoda keskustelun kohteeksi. Haastattelun koen olleen hyvä tapa kerätä tietoa ja saada selville kasvattajien käsityksiä aiheista. Huomasin jo varhaisessa vaiheessa, esihaastattelun kohdalla, että helposti tutkija voi kuitenkin omilla kysymyksenasetteluillaan ohjailla haastateltavien vastauksia, joten esihaastattelun antina koin olleen tutkimuskysymysten neutraalimpi muotoilu, ajatuksena on tuoda esiin haastateltavien käsitys aiheesta, ei tutkijan.

Tutkimusnauhojen purku eli litterointi tuo aina oman haasteensa, välillä haastateltavat puhuivat niin hiljaa, että jouduin kuuntelemaan nauhan useita kertoja- enkä silloinkaan ollut täysin varma sanasta. On siis mahdollista, että tutkija on tiedostamattaan muokannut haastateltavan sanomaa. Myös aineiston käsittelyvaiheessa olen tehnyt valintoja, karsiessani teemoja ja paneutuen valitsemiini teema-alueisiin. Varsinaiseen tutkimukseeni olen myös rajannut tiettyjä aineksia aineistosta, tällaisen rajauksen myötä on myös mahdollista, että en ole tavoittanut haastateltavan perimmäistä sanomaa, tai olen tulkinut sen eri tavalla kuin hän on tarkoittanut. Kuitenkin pyrin tutkimukseni teossa toimimaan mahdollisimman eettisesti ja varomaan arkaluonteisen materiaalin kohdalla henkilön tunnistettavuutta.

6.3 Jatkotutkimuskohteita

Tutkimushaastatteluista kertyi runsaasti materiaalia eri teemoista, joten tutkimuksentekoa voisi jatkaa muun muassa syvemmällä tarkastelulla ryhmän näkökulmasta. Toteutin myös ryhmähaastattelut samasta temasta, joten olisi mielenkiintoista tutkia, toisiko niiden anti jotain uutta ja merkittävää tämän tutkimuksen teemoihin. Tässä tutkimuksessa kasvattajat määrittelivät käytetyt käsitteet yksin, voisi olla kuitenkin mielenkiintoista ja tärkeää saada jo tähän vaiheeseen myös muita kasvattajatiimin jäseniä. Tutkimustani voisi laajentaa myös kattamaan useita eri kasvattajatiimejä eri paikkakunnalta ja pohtia siten, vallitseeko esimerkiksi maaseudulla erilainen kasvatuskulttuuri kuin kaupungissa. Toisaalta eräs jatkotutkimuksen kohde voisi olla saman päiväkodin eri kasvattajatiimien käsitysten vertailu, sillä ainakin lähtökohtaisesti päiväkodissa tulisi olla koko henkilökunnalla samanlaiset arvot, normit ja käsitykset.

LÄHTEET

Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Gummerus kirjapaino. Jyväskylä.

Alasuutari, P. 2001. Laadullinen tutkimus, Vastapaino. Gummerus kirjapaino. Jyväskylä

Butler, J, 2006. Hankala sukupuoli feminismi ja identiteetin kumous. (suom. Pulkkinen T., Rossi, L-M). Tammer-paino oy .Tampere

Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Pedagogisia kohtaamisia lasten ja nuorten kanssa. Jyväskylä: PS-kustannus

Esiopetussuunnitelman perusteet. 2010. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2010: 27

Eskola, J. & Suoranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino. Jyväskylä.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset, 2001. Teoksessa Aaltola, J. & Valli R.,(toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. - metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus. Gummerus kirjapaino. Jyväskylä. 24-42

Haataja, M-L. 1992. Tasa-arvokasvatusprojekti neljässä kajaanilaisessa päiväkodissa vuosina 1987-1990. Loppuraportti. Oulun yliopisto, Kajaanin täydennyskoulutusyksikkö. Kajaani.

Happo, I. 2006. Varhaiskasvattajan asiantuntijuus. Asiantuntijaksi kehittyminen Lapin läänissä. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.

Hirsjärvi,S., Remes,P., Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi Oy. Helsinki.

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita Kustannusosakeyhtiö Tammi Oy.

Helsinki.

Hirsjärvi, S. 1997. Kasvatustietoisuus. Teoksessa Hirsjärvi, S., Huttunen, J. Johdatus kasvatustieteeseen. WSOY. Juva. 60–62

Hytönen, J. 1994. Kasvatus, yksilö ja yhteiskunta. Teoksessa Brotherus, A., Helimäki, E., Hytönen, J. Opetus varhaiskasvatuksessa. WSOY. Juva. 11- 30.

Järvinen, M., Laine, A., Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Kirjapaja .Helsinki.

Kalalahti, M., Varjo, J. 2012 Tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus perusopetukseen sijoittumisessa ja valikoitumisessa. Kasvatus & Aika 6 (1) 2012, 39–55

Saatavana pdf-muodossa

http://www.kasvatus-ja-aika.fi/dokumentit/kalalahti_ja_varjo_0103122343.pdf

viitattu 31.7.2014

Karila, K., Nummenmaa, A.R. 2001. Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkot. WS Bookwell Oy. Juva.

Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J., Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. - näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. WS Bookwell Oy. Juva.

Kivioja, U., Koskenrouta, P., Valpola, M-L. 1991. Perhepäivähoidon perusteet ja käytäntö. Kirjayhtymä. Helsinki. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Korhonen, P-K. 1998. Sukupuoli, elämänkulku ja ohjaus. Sukupuolisensitiivisen ohjaksen opetussuunnitelman kehittämistyön teoreettiset ja pedagogiset perusteet. Helsingin yliopisto. Vantaan täydennyskoulutuslaitos.

Kupila, P. 2012. Varhaiskasvatuksen asiantuntijuus oppivassa työyhteisössä. Teoksessa Hujala, E., Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. PS-kustannus. Bookwell Oy. Juva. 300–311.

Kuusipalo, J. 2002. Mikä on se tasa-arvo, jota tasa-arvopolitiikka tavoittelee? Teoksessa Holli, A-M., Saarikoski, T., Sana, E. (toim.). Tasa-arvopolitiikan haasteet. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Vantaa: WSOY. 208–220

Lahelma, E. 1992. Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmassa. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 132. Helsinki. Yliopistopaino.

Laine, T. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J., Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 - näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. WS Bookwell Oy. Juva. 28–45

Laki tasa-arvosta. 8.8. 1986/ 806

Lappalainen, S. 2006. Kansallisuus, etnisyys ja sukupuoli lasten välisissä suhteissa ja esiopetuksen käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 205. Yliopistopaino. Helsinki.

Lehtonen, J. 2010. ”Kaikki kuvatkin on sellaisia: isä, äiti ja lapsi” - Heteronormatiivisuus eri koulutusasteilla. Teoksessa Suortamo, M., Tainio, L., Ikävalko, E., Palmu, T., Tani S. (toim.). Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. PS-kustannus. Jyväskylä. Ws Bookwell Oy. Juva. 87–110

Lempiäinen, K. 2003. Sosiologian sukupuoli. Tutkimus Helsingin ja Tampereen yliopistojen kurssikirjoista 1946- 2000. Dark Oy. Vantaa

Liljeström, M. 1996. Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Koivunen, A., Liljeström, M. (toim.). Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino. 111–138

Moilanen, P., Räihänen P. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, J., Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 - näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. WS Bookwell Oy. Juva. 46–70

Naisasialiitto Unionin hankemateriaali, 2014. Kohti tasa-arvoista päiväkotia
http://www.naisunioni.fi/doc/kohti_tasa-arvoista_paivakotia.doc_kevat_2014.pdf
viitattu 24.7.2014

Ojala, H., Palmu, T., Saarinen, J. 2009. Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa. Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa Ojala, H., Palmu, T., Saarinen J.(toim.). Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tallinna Raamututrykikoda, Tallinna. 13–38

Ojala, M. 1993. Varhaiskasvatuksen perusteita ja haasteita. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Paumo, M. 2012. Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Teoksessa Ylitapio- Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Jyväskylä: PS-kustannus. 141–157

Pietilä, H. 2002. Onko tasa-arvosta muutoksen välineeksi? Tasa-arvopolitiikasta naisten vaikutusvallan vahvistamiseen. teoksessa Holli, A-M, Holli, Saarikoski, T., Sana, E.(toim.) Tasa-arvopolitiikan haasteet. WSOY. Helsinki. 221–239

Rossi, L - M. 2010. Sukupuoli ja seksuaalisuus, eroista eroihin. Teoksessa Saresma, T., Rossi, L – M., Juvonen, T. (toim.). Käsikirja sukupuoleen. Vastapaino. Tampere. 21–39

Siekinen, K. 2001. Syvähaastattelu. Teoksessa Aaltola, J., & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä. 43–68.

Siljander, P., Karjalainen, A. 1993. Kvalitatiivisen aineistoanalyysin sitoumuksista. Teoksessa Anttola, S., Raivola, R. Kasvatus ja koulutus muuttuvassa yhteiskunnassa. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita. 51/93. Oulu. 84–101.

Siljander, P. 2005. Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu.

Sipilä, P. 1998. Sukupuolitettu ihminen: kokonainen etiikka. Onko sukupuoli oikein? Gaudeamus. Tammer-Paino Oy. Tampere.

Syrjäläinen, E., Kujala, T. 2010. Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus- vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa. Suortamo, M., Tainio, L., Ikävalko, E., Palmu, T., Tani, S. (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. PS-kustannus. WS Bookwell Oy. Juva. 25–40

Tamminen, M. 1995. Mielastentarhanopettajan rooli ja merkitys päiväkotityössä. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisen tiedekunnan tutkimuksia, N:o 58. Joensuun yliopiston monistuskampus. Joensuu.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, 2012, verkkosivut.
<http://www.tasa-arvovaalit.fi/vaaliviestit/varhaiskasvatus>
viitattu 28.7.2014

Tasa-arvotiedon keskus, 2013, verkkosivut
http://www.minna.fi/web/guest/tasa-arvon-perussanasto_artikkeli
viitattu 30.7.2014

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki

Töttö, P. 2004. Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa. Vastapaino. Gummerus kirjapaino. Jyväskylä

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2005. Stakes. Oppaita 56.

Vehviläinen, M-R. 1982. Sukupuoliroolit lasten päiväkodeissa. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Koulutuspoliittinen jaosto. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja. Helsinki. (Ensimmäinen painos vuodelta 1974). Valtion painatuskeskus.

Värtö, P. 2000. ”Mies vastaa tekosistaan...siinä missä nainenkin”. Maskuliinisuuksien rakentaminen päiväkodissa. Akateeminen väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja. E. Yhteiskuntatieteet 79. Kuopio. Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2009. Lastentarhanopettajien jaettuja muistelmia sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä. Juvenes Print. Tampere.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012a. Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa Hujala, E., Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Bookwell Oy. Juva. 274- 285

Ylitapio- Mäntylä, O. 2012b . Esipuhe 9-11

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012c. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. 15–29

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012d. Tasa-arvo ja sukupuoli varhaiskasvatuksen opetus- ja toimintasuunnitelmissa. 55-62.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012e. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatuspedagogiikka. 177–188

Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.). Teoksessa Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille PS-kustannus. Jyväskylä.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Haastattelukysymykset

(taustatietoja itsestä: ikä, koulutus, työkokemus)

AJATUKSIA AIHEESTA

Millaisia ajatuksia artikkeli herätti?

SUKUPUOLEN MÄÄRITELMÄT JA SUKUPUOLI ARJESSA

Sukupuolen määritelmä?

Miten lapsen sukupuoli vaikuttaa kasvatukseen, vai vaikuttaako se mielestäsi?

*Tyttöjen tai poikien kasvattaminen/kohtelu erilaista?

odotukset, suhtautuminen, entäpä erot sukupuolen sisällä?

*Tyttöjen tai poikien toiminta päiväkodissa erilaista?

esim. leikki,

TASA-ARVOKÄSITYS

Mitä on mielestäsi tasa-arvo?

Millaista on mielestäsi tasa-arvoinen varhaiskasvatus?

Toteutuuko se päiväkodin arjessa?

Mitä tasa-arvoisuus varhaiskasvatuksessa vaatisi toteutuakseen(jos se ei mielestäsi nyt toteudu?).

Mitä mieltä olet väitteestä että tasa-arvoinen varhaiskasvatus olisi kaikkien lasten kohtelua samalla tavoin?

KASVATTAJAN SUKUPUOLI

Vaikuttaako kasvattajan sukupuoli arjessa?

OMAN TIIMIN NÄKEMYKSET, YHTEINEN KASVATUSTODELLISUUS

Millaisena koet oman tiimisi arvomaailman sukupuoli- ja tasa-arvokysymyksissä?

Sanavalmiit pojat saavat paljon huomiota kasvattajilta

Lapset: Naisasiainliitto Unioni selvitti arkipäivän elämää kolmessa päiväkodissa

LAURA HUUSKONEN
STT, Helsinki

Päiväkodissa askarrellaan. Pöydän ääressä aikuisten kanssa istuvat sanavalmiit ja sosiaaliset lapset Jere ja Iida sekä hiljaisempi Markus (nimet keksitty). Vajaan tunnin aikana kasvattaja kutsuu yhtä lapsista nimeltä 40 kertaa, yhtiä 18 kertaa ja yhtiä 15 kertaa. Arvaatko, ketä?

Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa Naisasiainliitto Unionin projektissa kuvattiin kolmen päiväkodin arkea ja tarkasteltiin kasvattajien asenteita tasa-arvoisen kohtelun näkökulmasta.

Esimerkkitapauksessa aikuisten huomioi ylivoinaaisesti ent-

päiväkodin työntekijöiden kanssa. Hänen mukaansa olennaisia ovat pienet, ohittaviksi tunnut hetket, joilla tullaan vahvistaneeksi tiettyjä odotuksia.

– Kävi ilmi, että esimerkiksi pukemis- ja riisunmistilanteissa poikia autettiin pyykeetönäsi- ti huomattavasti enemmän ja tyttöjen odotettiin pukeutuvan itsenäisemmin.

Tytöt huolehtijoina

Poikia ei pyydetty apulaiksiksi eri tilanteissa yhtä usein kuin tyttöjä. Ruoka-apulaiset valittiin tasa-arvoisesti, mutta sporttaaneissa tilanteissa avuksi pyydettiin useammin tyttöä, Paumo sanoo.

– Monitilukintainen asia. Tyttöille näin annettulla huomiolla vahvistetaan tyttöä tunnistuksen huolehtijan rooliin, kun taas pojat saavat viestin, että heihin ei luoteta.

Kasvatijat saivat Paumolta kiitosesimerkiksi sitä, kuinka tyttöjä ja poikia tuettiin leikkimään keskenään.

Fakta Apulaisen rooli lankeaa tytöille

Projektin aikana havaittiin, että tyttöjä käytettiin usein apulaisina viemään tai tuomaan esineitä tai pitämään pienemmillä lapsille seuraa.

Pojat saivat epävirallisen apulaisen roolin vain harvoin. Pojat saivat ohjatuissa toimintatuokioissa kasvattajilta jopa kaksinkerlaisen määrän huomiota (aikuisen läheisyyttä, kohdistettua puhetta) tyttöihin verrattuna.

Lasten kanssa käydysissä keskusteluissa oletettiin usein, että äiti on ensisijainen huoltaja.

– Jo lelujen asettelulla voidaan vaikuttaa siihen, ketä leikkivät keskenään, Paumo sanoo.

Jos yhdessä huoneessa on koteileikki ja toisessa rakennetaan junaarataa, tytöt ja pojat kokoon- tuvat helposti leikkimään erillään toisistaan.

Projektiin myötä tasapuo- lisuuteen alettiin kiinnittää entistä enemmän huomiota.

Kokeile vaihtaa sadun sukupuoliroolit

Keskustele lapsen kanssa kirjojen, laulujen ja elokuvien välittämistä sukupuolirooleista.

Kokeilkaa yhdessä kertoa satu niin, että käännätte roolit toisin päin.

Pohdi, millä perusteella valitset lahjan lapsesi kaverin syntymä- päivälle. Miten tyttöyttä ja poikkuutta kuvataan onnitelukohteissa?

Millaisilla sanoilla ja mistä asioista keuhut lasta?

Miten puhut lasten kuullen eri sukupuolta olevista ihmisistä?

Millaisia vaatteita lapselle ostetaan?

Onko pojalla lupa koristautua?

Lähteet: Tasa-arvoisen kohtelun projektin päiväkodissa -tutkimus, Naisasiainliitto Unioni. Teksti: Laura Huuskonen, piirros: Simon Varisalo, STT/Aamunlehti

Myös hiljaisemmille lapsille alettiin tietoisesti antaa enemmän tilaa.

– Alettiin esimerkiksi jakaa

vuoroja tasapuolisemmin myös niille, jotka eivät ole koko ajan äänessä, sanoo lastenhoitaja Anna Koivunen.

– Tasa-arvo on paljon laajempi käsite, joka ei ole koko ajan kysymys kuin vain sukupuoli. Se on sitä, että jokainen saa olla oma itsensä, hän lisää.